

KRAKOWSKA AKADEMIA

im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Wydział Stosunków Międzynarodowych

Kierunek: Stosunki międzynarodowe

Specjalność: Turystyka międzynarodowa

Magdalena Kalista

ROLA ZAMKU OGRODZIENIECKIEGO W ROZWOJU
TURYSTYKI NA TERENIE GMINY OGRODZIENIEC

Praca magisterska
napisana pod kierunkiem
dr Barbara Ostrowska

Kraków 2011

SPIS TREŚCI

WSTĘP.....	3
ROZDZIAŁ I. ROZWÓJ TURYSTYKI I JEJ ZWIĄZKI Z KULTURĄ	
1.1. Istota i rodzaje turystyki.....	6
1.2. Turystyka jako zjawisko kulturowe.....	17
1.3. Zamek jako dziedzictwo kulturowe.....	24
ROZDZIAŁ II. ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA GMINY OGRODZIENIEC	
2.1. Ogólna charakterystyka Gminy Ogrodzieniec.....	33
2.2. Walory turystyczne Gminy Ogrodzieniec.....	48
2.3. Zagospodarowanie turystyczne Gminy Ogrodzieniec.....	57
ROZDZIAŁ III. ZNACZENIE WAROWNI OGRODZIENIECKICH W ROZWOJU TURYSTYKI NA TERENIE GMINY OGRODZIENIEC	
3.1. Zamek w Ogrodzieńcu jako perła Jury Krakowsko- Częstochowskiej.....	68
3.2. Góra Birów- świadkiem historii Jury.....	85
3.3. Imprezy turystyczno- kulturalne jako ewaluacja czasów świetności Zamku w Ogrodzieńcu.....	94
ROZDZIAŁ IV. ANALIZA ROZMIARÓW RUCHU TURYSTYCZNEGO	
4.1. Kształtowanie się ruchu turystycznego na terenie Zamku i Grodu na Górze Birów.....	102
4.2. Ocena wrażeń z pobytu na Zamku Ogrodzienieckim w oparciu o ankietę.....	109
4.3. Perspektywy rozwoju turystyki na Zamku.....	122
ZAKOŃCZENIE.....	130
BIBLIOGRAFIA.....	132
SPIS TABEL.....	137
SPIS RYSUNKÓW.....	137
ZAŁĄCZNIK NR. 1: ANKIETA.....	140

Wstęp

Turystyka kulturowa odgrywa w ostatnich czasach coraz większe znaczenie. Stanowi ona istotną formę turystyki, coraz częściej popularne są krótkoterminowe wyjazdy do miejsc, których jednym z najistotniejszych powodów obok chęci oderwania się od miejsca zamieszkania jest dziedzictwo kultury materialnej: muzea, zamki, kościoły, skanseny. Zainteresowanie dziedzictwem kulturowym systematycznie wzrasta. Przyczyn takiego stanu jest wiele, ale jedną najbardziej oczywistą jest to, iż współczesny człowiek to częściej mieszkaniec obszarów zurbanizowanych, który potrzebuje kontaktu z przyrodą, a przede wszystkim z zabytkami. Zabytki kulturowe ukazują piękno sztuki oraz oddają ducha historii, który zawiera w sobie niewyczerpany potencjał rozwojowy zarówno w sferze poznawczej, jak i uczuciowej. Każde miejsce, które posiada zabytki architektoniczne jest też miejscem na zadumę nad tym zabytkiem i wzniosłością przeżywaną w kontakcie z elementami natury i architektury.

W Gminie Ogrodzieniec takim obiektem, który swym urokiem i wyjątkową historią przyciąga turystów jest Zamek Ogrodzieniecki. Nie ulega wątpliwości, że to właśnie zamki są jedynym, niepowtarzalnym elementem krajobrazu kulturowego Polski. Nawet dla osób, które mniej zainteresowane są zabytkami dziedzictwa kulturowego to właśnie zamki stanowią rozpoznawalny akcent widokowy, ale także budzą różne skojarzenia: tajemniczości, przygody, władzy, surowości, a przede wszystkim skojarzenia historyczne, których trafność może być wątpliwa, ale powszechność niepodważalna. Zamek Ogrodzieniecki i jego historia jest pewnego rodzaju zagadką. Zagadka ta, stanowiła motyw do napisania pracy o nim i jego wpływie na rozwój turystyki w Gminie Ogrodzieniec.

Celem pracy jest diagnoza wpływu Zamku Ogrodzienieckiego na lokalną turystykę, analiza ruchu turystycznego na Zamku oraz Grodzie na Górze Birów w latach 2006-2009 oraz ocena wrażeń turystów z pobytu na Zamku Ogrodzienieckim.

Przedmiotem badań są walory turystyczne oraz sezonowość ruchu turystycznego Gminy Ogrodzieniec, ze szczególnym uwzględnieniem Zamku Ogrodzienieckiego jako atrakcji turystycznej, która w lokalnym ruchu turystycznym odgrywa poważną rolę.

Zakres przestrzenny pracy to Gmina Ogrodzieniec, w granicach administracyjnych, w obrębie, której znajduje się Zamek Ogrodzieniecki.

Zakres czasowy pracy dotyczy lat 2006-2009 roku, z uwzględnieniem działań podjętych w roku 2010 roku, a także historyczne spojrzenie na lata rozwoju zamku, oraz powstania Ogrodzieńca.

Formułując **hipotezy** pracy przyjęto założenie, iż głównym elementem rozpoznawalnym Gminy Ogrodzieniec jest Zamek Ogrodzieniecki. Kluczowymi pytaniami, na jakie starano się w niniejszej pracy odpowiedzieć, brzmią: Czy tylko Zamek Ogrodzieniecki decyduje o atrakcyjności kulturowej Gminy Ogrodzieniec? Jakie elementy mają wpływ na rozwój turystyki na terenie Zamku oraz wokół niego? Jak kształtuje się sezonowość ruchu turystycznego na Zamku? Czy zagospodarowanie turystyczne na Zamku i wokół niego jest wystarczające w stosunku do potrzeb turystów? Jakie są dalsze perspektywy rozwoju turystyki na Zamku? Czy dominującym ruchem na terenie Gminy Ogrodzieniec jest ruch tranzytowy, czy pobytowy?

Praca obejmuje **cztery** rozdziały, wstęp i zakończenie.

Pierwszy rozdział dotyczy ogólnych zagadnień związanych z turystyką, jej rozwojem, związkami turystyki z kulturą, zmieniającymi się błyskawicznie tendencjami i trendami. Scharakteryzowano także istotę zamku jako obiektu dziedzictwa kulturowego.

Drugi rozdział zawiera ogólną charakterystykę Gminy Ogrodzieniec, jej położenie, walory turystyczne, historię Ogrodzieńca, która w ciągu ostatniego stulecia umiejętnie wykorzystując swoje walory turystyczne z małej miejscowości stała się dziś znaną miejscowością turystyczną o coraz to większym ruchu turystycznym. Scharakteryzowano również bazę noclegową - żywieniową, towarzyszącą oraz dostępność komunikacyjną, które są istotne z punktu widzenia turysty przyjeżdżającego do Gminy.

Trzeci rozdział ukazuje rolę jaką na przestrzeni lat odegrał Zamek Ogrodzieniecki oraz jak nowa atrakcja, którą jest Gród na Górze Birów wpływa na lokalną turystykę. Przedstawiono także znaczenie imprez kulturalnych, które odbywają się na terenie Zamku oraz pokazano jak wpływają one na kształtowanie się ruchu turystycznego.

W **czwartym** rozdziale dokonano analizy ruchu turystycznego na Zamku i Grodzie Królewskim na Górze Birów, a także przedstawiono wyniki ankiety

dotyczącej wrażeń z pobytu na Zamku Ogrodzienieckim. Całość rozdziału zamykają zamierzenia dotyczące rozwoju turystyki na terenie Zamku Ogrodzienieckiego i wokół niego .

W pracy wykorzystano podstawową literaturę z zakresu turystyki, ochrony środowiska, marketingu, kultury, zagospodarowania przestrzennego oraz materiały źródłowe z Gminy Ogrodzieniec - sprawozdania, opracowania, wyniki przeprowadzonej ankiety, źródła internetowe, strategie rozwoju lokalnego oraz własne obserwacje. Badania ankietowe przeprowadzono wśród turystów odwiedzających Zamek w ciągu sezonu od maja do października 2009 roku.

Szczególnie przy pisaniu części dotyczącej zagospodarowania turystycznego Gminy Ogrodzieniec, korzystano z pomocy życzliwych ludzi z Ogrodzieńca, których pomoc okazała się niezbędna przy zbieraniu niektórych danych. Materiały do przygotowania pracy zebrano również w Urzędzie Miasta i Gminy Ogrodzieniec, jednak największą ilość potrzebnych informacji przekazała Spółka „Zamek”, która bardzo chętnie i życzliwie udzielała informacji niezbędnych do napisania pracy. Większość danych statystycznych zaczerpnięto z roczników statystycznych GUS.

Podczas pisania pracy wykorzystano metody badawcze takie jak: wskaźniki dynamiki, wskaźniki tempa, wskaźniki sezonowości, wywiad oraz badania ankietowe. W badaniach uczestniczyli turyści, którzy zwiedzali zamek w sezonie w 2009 roku. Ankieta ta została stworzona przez Spółkę „Zamek”, która dołączała formularz ankiety do zakupionego biletu wejściowego na Zamek. Przeprowadzone badanie miało charakter anonimowy. Badanie pozwoliło na uzyskanie danych dotyczących oceny pobytu na Zamku Ogrodzienieckim, a także jego okolicy.

Zamek Ogrodzieniecki stał się na przestrzeni lat nie tylko ważnym zamkiem na Szlaku Orlich Gniazd, który odwiedzają turyści, ale przede wszystkim samoistną atrakcją turystyczną, która ma istotny wpływ nie tylko na ekonomię zabytku, ale także gospodarkę lokalną.

I. ROZWÓJ TURYSTYKI I JEJ ZWIĄZKI Z KULTURĄ

1.1. Istota i rodzaje turystyki

Wzrost zainteresowania poznaniem świata towarzyszy człowiekowi od najdawniejszych czasów, dlatego też nie jest łatwo w sposób krótki i zwięzły odpowiedzieć na pytanie: co to jest turystyka, ruch turystyczny, kim jest turysta?

W tych rozważaniach należy cofnąć się do samego początku, kiedy to człowiek po raz pierwszy pojawił się na Ziemi, jednym z pierwszych poleceń, które otrzymał było: „Idź poznawaj ziemię i czyn ją sobie poddaną”. Już wtedy człowiek mając różne cele chciał poznawać, przemieszczać się, podróżować, jak dzisiejszy obywatel każdego regionu, zaspakajał różne potrzeby. Jedną z nich była i jest chęć poznania innych kultur, regionów, miejsc, zabytków, chęć poznania czegoś więcej niż tylko miejsca zamieszkania, chęć poznania niezwykłego świata, który nas otacza. Początkowo dokonywane było to przez wyprawy handlowe, później w związku z podbojami i ruchem pielgrzymkowym, poszerzał się horyzont geograficzny i poznawanie nowego świata. Zaspokojenie potrzeby poznania było z czasem tak duże, że przerodziło się w masowe zjawisko określane jako ruch turystyczny, powszechny obecnie.

Jeśli chodzi o pojęcia turystyka i turysta trudno jest wskazać jednoznacznie okres czasu, w którym się one wykształciły. Przyjmuje się, że terminy te sięgają XVIII wieku i najprawdopodobniej mają związek z określeniem „grand tour”, które oznaczało wyjazdy młodych Anglików na kontynent, głównie do Włoch, Niemiec i Francji w celach poznawczych i dla rozrywki., których uczestników nazywano turystami, W tym czasie turystyka miała charakter elitarny. Według szlachty i zamożnego mieszczaństwa człowiek, który nie odbył „grand tour” nie mógł być uznawany za osobę wykształconą¹.

Kiedy podjęto pierwsze próby definiowania terminu turystyka – podkreślano dobrowolność wyjazdu i jego rozrywkowy charakter, jednak w końcu XIX i na początku XX wieku takie rozumienie nie było dość wystarczające. Według E. Guyer-Freulera z 1905 roku „...turyzm we współczesnym znaczeniu tego wyrazu jest zjawiskiem czasów obecnych, oparty na wzrastającej potrzebie odzyskania sił i zmiany otoczenia, na obudzeniu się i rozwoju doceniania piękna krajobrazu oraz

¹ W. Alejski, *Turystyka w obliczu wyzwań XXI w.*, Albis, Kraków 2000

przyjemności obcowania z naturą, rozwinął się zaś przede wszystkim dzięki rozwojowi stosunków przemysłu i handlu oraz udoskonaleniu środków transportu”².

Współcześnie, W. Hunziker określa turystykę jako „...zespół stosunków i zjawisk wynikających z podróży i pobytu osób przyjezdnych, o ile w związku z tym nie następuje osiedlenie się i podjęcie pracy zarobkowej”³. Zaletą tej definicji jest szerokie ujęcie turystyki, zarówno obejmującego procesy gospodarcze, przestrzenne i społeczne, które towarzyszą podróżom turystycznym. Natomiast według A. Kornaka turystyka to „zespół stosunków i zjawisk społeczno- gospodarczych, które wynikają z podróży i pobytu osób przyjezdnych, jeśli nie występuje w związku z tym osiedlenie i podjęcie pracy zarobkowej”⁴. Definicja ta uwzględnia aspekt społeczny rozwoju turystyki, który nie zawiera definicja według W. Hunzikera.

Nieco odmienna jest definicja turystyki wg M. Boyera, który zalicza turystykę do pewnego rodzaju aktywności czasu wolnego. Uważa on, że „turystyka to aktywność czasu wolnego zakładająca zmianę miejsca pobytu, i dodaje, że ruch, poruszanie się jest tym, co czyni turystę”⁵. Pod pojęciem czasu wolnego rozumie się czas, który człowiek może poświęcić zajęciom związanym z rozrywką, wypoczynkiem, dążeniem do rozwoju wiedzy, dobrowolnym uczestniczeniem w życiu społecznym.

Na przestrzeni czasu definicje turystyki ulegały przemianom, by w końcu można było stwierdzić, że turystyka jest częścią kultury masowej, jest ucieczką od codziennych stresów, jest sposobem na poznanie ludzi z ich kulturą, przyrodą i środowiskiem, w którym przebywają. Dlatego też W. Alejziak rozważył to pojęcie w ten sposób, iż jest to ogół zjawisk związanych z podróżą i pobytem osób dobrowolnie i czasowo przebywających poza swoim, stałym miejscem zamieszkania, oraz społeczne i ekonomiczne interakcje, które zachodzą pomiędzy organizatorami turystyki, bezpośrednimi odbiorcami usług, miejscową ludnością a samymi turystami, których głównym celem wyjazdów jest wypoczynek, a nie zarabkowanie w odwiedzanej miejscowości⁶.

² Ibidem, s. 16

³ P. Różycki, *Zarys wiedzy o turystyce*, Proksenia, Kraków 2006, s. 9

⁴ A. Panasiuk, *Ekonomika turystyki*, PWN, Warszawa 2007, s. 22

⁵ Ibidem, s. 23

⁶ W. Alejziak, *Turystyka w obliczu wyzwań XXI w*, op. cit.

Istotę współczesnej turystyki w aspektach społeczno- socjologicznych dobrze oddaje definicja K. Przecławskiego, który twierdzi, iż turystyka jest zjawiskiem psychologicznym, społecznym, ekonomicznym, przestrzennym i kulturowym.

Jego zdaniem turystyka w szerokim znaczeniu jest to „...całokształt zjawisk ruchliwości przestrzennej, związanych z dobrowolną, czasową zmianą miejsca pobytu, rytmu i środowiska życia oraz wejściem w styczność osobistą ze środowiskiem odwiedzanym...”⁷.

Turystyka ma coraz większe znaczenie zarówno w życiu społecznym jak i gospodarczym, dlatego też w ostatnim czasie obserwuje się wiele inicjatyw, których celem jest ujednolicenie pojęć związanych z turystyką. W związku z tym, Światowa Organizacja Turystyki (UNWTO) przy ONZ dla celów statystycznych stworzyła ogólną definicję, która mówi, że „turystyka obejmuje ogół czynności osób, które podróżują i przebywają w celach wypoczynkowych, służbowych lub innych nie dłużej niż rok bez przerwy poza swoim codziennym otoczeniem”⁸.

Turystyka straciła swój dawny elitarny charakter i stała się powszechną potrzebą, którą chce zaspokoić każdy kto ją odczuwa. Uprawianie turystyki w skali masowej stało się możliwe dzięki podniesieniu standardu życiowego, poziomowi kulturalnego ludności oraz udoskonaleniu środków komunikacji. Człowiek żyjący w świecie, w którym nie ma na nic czasu, jest zmęczony codziennymi problemami, dąży do oderwania się od hałaśliwego, pełnego pośpiechu życia i chęci regeneracji sił poprzez czasową zmianę miejsca pobytu. Literatura wyróżnia wiele aspektów zjawiska turystyki, gdyż turystyka jako zjawisko masowe odbywa się w określonych warunkach geograficznych, kulturowych, technicznych czy gospodarczych, a przy tym obejmuje wiele dziedzin z życia społeczeństwa. Turystykę można więc rozpatrywać w pięciu aspektach:

•**Turystyka może być zjawiskiem psychologicznym-** bo turystyka, jest stałym i coraz ważniejszym elementem struktury potrzeb współczesnego człowieka. To właśnie człowiek podróżuje i to on jest podmiotem i bohaterem współczesnej turystyki z jego fantazją, wyobraźnią i wszystkimi możliwościami jakimi dysponuje⁹.

⁷ K. Przecławski, *Człowiek a turystyka- zarys socjologii turystyki*, Albis, Kraków 1996, s. 30

⁸ A. Panasiuk, *Ekonomika turystyki*, op. cit., s. 24

⁹ W. Alejziak, *Turystyka w obliczu wyzwań XXI w.*, op. cit.

•**Turystyka jest zjawiskiem społecznym**- ponieważ w trakcie podróży, pobytu i powrotu z imprezy turystycznej, człowiek wchodzi w określone styczości społeczne, w których pełni różne społeczne role. Turysta nawiązuje kontakty z innymi uczestnikami podróży, ludnością miejscową i w ten sposób powstają nowe więzi społeczne¹⁰.

•**Turystyka jest zjawiskiem ekonomicznym**- ponieważ jest jedną z najważniejszych dziedzin dzisiejszej gospodarki, którą podobnie jak pozostałymi, rządzą ogólne prawa ekonomiczne, a mechanizm rynkowy decyduje o kształtowaniu się podaży, popytu oraz cen usług turystycznych. Ekonomiczne funkcje turystyki prowadzą do powstawania nowych przedsiębiorstw i instytucji, które są ukierunkowane na rozwój infrastruktury produkcji i usług w regionach turystycznych¹¹.

•**Turystyka jest zjawiskiem przestrzennym**- tam gdzie rozwija się ruch turystycznym przekształcane jest środowisko przyrodnicze, powstaje infrastruktura noclegowa, żywieniowa, komunikacyjna, tak aby turyści mogli korzystać z walorów turystycznych¹².

•**Turystyka jest zjawiskiem kulturowym**- stanowi ważny element kultury. Turystyka jest nośnikiem określonych wartości kulturowych i daje możliwość ich przekazu. Jest również zderzeniem się różnych kultur, a przy wyjazdach może wpływać na przemiany kulturowe osób przyjeżdżających jak i środowiska do którego się przyjeżdża. W trakcie tych wyjazdów wytwarza się kultura turystyczna, czego wyrazem są zachowania uczestników wyjazdów turystycznych¹³. Związki turystyki z kulturą będą szczegółowiej opisane w dalszej części pracy.

Turystyka jako wielowymiarowe i dynamiczne zjawisko współczesnej kultury bytowania społeczeństw, znajduje odzwierciedlenie jak już wyżej nadmieniono, w różnych sferach życia: społecznej, psychologicznej, kulturowej, przestrzennej i ekonomiczne. Dzięki temu spełnia ona określone **funkcje**,

¹⁰ W. W. Gaworecki, *Turystyka*, PWE, Warszawa 2007, oraz W. Alejziak, *Turystyka w obliczu wyzwań XXI w.*, op. cit.

¹¹ A.S. Kornak, *Ekonomika turystyki*, Kujawsko-Pomorskie Studium Edukacyjne, Bydgoszcz 1997

¹² *Kompendium wiedzy o turystyce*, pod red. G. Gołębski, PWN, Warszawa-Poznań 2002

¹³ Ibidem

pojmowane jako skutki jej rozwoju dla licznych sfer współczesnego życia¹⁴. Mówiąc o skutkach turystyki mogą być one oczekiwane i rzeczywiste, pozytywne i niestety negatywne.

Wśród funkcji współczesnej turystyki można wyodrębnić następujące¹⁵:

- wypoczynkową,
- zdrowotną,
- wychowawczą,
- kształceniową,
- polityczną,
- miastotwórczą,
- edukacji kulturowej,
- ekonomiczną,
- etniczną,
- kształtowania świadomości ekologicznej.

Jednak współczesna turystyka oprócz rozmaitych korzyści, obciążona jest różnymi kosztami. Od kilkunastu lat na świecie jest prowadzona dyskusja na temat korzyści i kosztów turystyki – zarówno dla gospodarki i społeczeństwa, jak i środowiska przyrodniczego. Można wskazać przynajmniej niektóre niekorzystne zjawiska towarzyszące rozwojowi współczesnej turystyki, czyli jej **dysfunkcje**.

Do najczęściej wymienianych dysfunkcji i kosztów zalicza się¹⁶:

- zwiększenie poziomu hałasu
- obniżenie poziomu bezpieczeństwa
- dewastację i zniszczenie środowiska przyrodniczego
- zakłócanie harmonii
- szkody w stosunkach międzyludzkich w relacjach turyści- stali mieszkańcy obszarów turystycznych
- nadmierne zaludnienie miejscowości turystyczno-wypoczynkowych
- dysfunkcje o charakterze ekonomicznym.

¹⁴ W. W. Gaworecki, *Turystyka*, op. cit., s. 323

¹⁵ W. Alejsiak, *Turystyka w obliczu wyzwań XXI w.*, op. cit., s. 31

¹⁶ W. W. Gaworecki, *Turystyka*, op. cit., s. 357, H. Borne, A. Doliński, *Organizacja turystyki*, wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1998, s. 50

Turystyka odgrywa bardzo ważną rolę, ułatwia poznawanie świata, ale także jak widać niesie za sobą zło. Jej rozwój jest dynamiczny, jednak z każdym rozwojem związane są obawy przed zagrożeniami. Przykłady dysfunkcji turystyki mają charakter sygnałów, które warto sobie uświadomić aby móc je zwalczać, gdyż czym byłby dzisiejszy świat gdyby obywatele nie zważali na jego dobro, a świadomość taka na pewno przyczyni się do zminimalizowania szkód i zagrożeń związanych z rozwojem turystyki.

Turystyka jest pojęciem bardzo złożonym. Ze względu na to turystykę można więc klasyfikować ją w różnorodny sposób. Turystykę można podzielić, według cechy zasadniczej, z punktu widzenia podmiotu turystyki, a każdej przyjętej cesze można przyporządkować określony rodzaj turystyki (patrz tabela 1).

Tab. 1 Rodzaje turystyki

Cecha	Forma turystyki
Liczba uczestników	-turystyka indywidualna -turystyka zbiorowa(grupowa, klubowa, masowa, rodzinna)
Wiek uczestników	-turystyka młodzieżowa -turystyka seniorów
Czas pobytu	-turystyka krótkopobytowa -turystyka długoterminowa
Pora roku	-turystyka letnia, turystyka zimowa w szczycie sezonu lub międzysezonowa
Rodzaj zakwaterowania	-turystyka hotelowa -turystyka parahotelowa
Środek transportu	-turystyka koleją, autokarem, samochodem, statkiem, jachtem, samolotem, turystyka piesza
Oddziaływanie na bilans płatniczy	-turystyka zagraniczna przyjazdowa(aktywna) -turystyka zagraniczna wyjazdowa(pasywna)
Rodzaj finansowania	-turystyka socjalna, turystyka kredytowana lub finansowana przedpłatami
Zakres oddziaływania urzędowego	-turystyka swobodna lub reglamentowna
Aspekt socjologiczny	-turystyka luksusowa, ekskluzywna, turystyka tradycyjna, turystyka młodzieżowa, seniorów, socjalna
Sposób zorganizowania podróży	-turystyka „ryczałtowa” -turystyka indywidualna
Zachowanie się w podróży	-turystyka „rozumna”, „oświecona”

Źródło: W. Gaworecki, *Turystyka*, PWE, Warszawa 2007, s. 21-22

Współczesna turystyka jest elementem życia każdego człowieka, który poprzez turystykę poznaje świat, przyrodę, ludzi i kulturę, który poprzez turystykę odpoczywa, relaksuje się i poprawia swój stan zdrowia. Aby to wszystko osiągnąć człowiek zaczyna podróżować, zwiedzać świat, pragnie odpocząć od problemów dnia codziennego. Z tego względu na to turystyka została podzielona wg kryterium motywacji, uwzględniając osoby kreujące pobyt. I dlatego przy zastosowaniu tego kryterium możemy wyróżnić następujące rodzaje turystyki¹⁷ :

- turystyka wypoczynkowa:

- wypoczynek w pobliżu miejsca zamieszkania oraz wypoczynek w czasie urlopu, aby zregenerować siły fizyczne i psychiczne
- wypoczynek w uzdrowiskach

- turystyka kulturalna:

- turystyka poznawcza
- turystyka alternatywna
- turystyka pielgrzymkowa

- turystyka sportowa:

- turystyka związana z aktywnym i pasywnym sportem

- turystyka towarzyska:

- turystyka rodzinna
- turystyka klubowa

- turystyka związana z gospodarką:

- podróże w sprawach biznesowych
- turystyka motywacyjna
- uczestnictwo w targach, konferencjach

- turystyka związana z polityką:

- turystyka związana z uroczystościami politycznymi
- turystyka związana z uczestnikami na konferencjach i dyplomatami.

Jednym jednak z najważniejszych kryteriów podziału turystyki jest kryterium celu (motywu wyjazdu turystycznego). Według tego kryterium W. Gaworecki zaproponował podział turystyki wyróżniając: turystykę krajoznawczą, kwalifikowaną, zdrowotną, motywacyjną, biznesową, kongresową, morską, etniczną,

¹⁷ W. W. Gaworecki, *Turystyka*, op. cit., s. 20-21

polonijną, socjalną, alternatywną, religijno-pielgrzymkową, kulturalną, weekendową¹⁸.

Rozważając podział turystyki można zauważyć, iż spotyka się bardzo różnorodną typologię współczesnej turystyki. Zarówno w literaturze krajowej jak i zagranicznej napotykamy zróżnicowane podziały turystyki. Można jednoznacznie stwierdzić, że pojęcie turystyki jest rozpatrywane na wielu płaszczyznach, a dzięki swej interdyscyplinarności aktywizuje wiele innych dziedzin.

W odróżnieniu od turystyki, która jest pojęciem o charakterze ogólnym, ruch turystyczny oznacza zjawisko konkretne i często pojęcie turystyka jest utożsamiane z ruchem turystycznym, który jest pojęciem węższym. W początkowych definicjach, które określały ruch turystyczny stwierdzono, że utożsamiano go z podróżami podejmowanymi dla przyjemności, wypoczynku czy leczenia. Późniejsze definicje podkreślają jego aspekt społeczny, widać to w rozważaniach A. Kornaka, wg którego ruch turystyczny jest traktowany jako to zjawisko społeczne, które polega na przestrzennym przemieszczaniu się ludzi na obszary i do miejscowości turystycznych¹⁹. Najczęściej ruch turystyczny rozumie się jako „ogół przestrzennych przemieszczeń się ludzi i związanych z dobrowolną czasową zmianą miejsca pobytu, środowisk i rytmu życia – w odniesieniu do określonego obszaru, kierunku, okresu itp.”²⁰.

Z istoty ruchu turystycznego wynika, że ma on charakter społeczno-kulturalny, jest to ruch czasowy i dobrowolny, a także nie zakłada stałego osiedlenia się w miejscu czasowego pobytu. Charakterystycznymi cechami ruchu turystycznego są: wielkość, struktura, rozmieszczenie przestrzenne, rytm czasowy i sezonowość²¹. Biorąc pod uwagę dominujący motyw wyjazdu, ruch turystyczny możemy więc podzielić na trzy rodzaje: turystykę wypoczynkową, krajoznawczą oraz turystykę specjalistyczną (kwalifikowaną). Uwzględniając natomiast czas trwania podróży, wyróżnić można dwa rodzaje turystyki - turystykę urlopową (długookresową) i świąteczną (krótkookresową). Do turystyki urlopowej zalicza się długookresowe, trwające zazwyczaj kilkanaście, a nawet dłużej, podróże odbywane w czasie urlopu. Terminem „turystyka świąteczna” określa się podróże, które odbywane są podczas świąt, niedziel i innych wolnych dni w ciągu tygodnia.

¹⁸ *Kompendium wiedzy o turystyce*, pod red. G. Gołembski, op. cit., s.30-34

¹⁹ A.S. Kornak, *Ekonomia turystyki*, op. cit., s. 47

²⁰ A. Kowalczyk, *Geografia turystyki*, PWN, Warszawa 2001, s. 33

²¹ W. Kurek, *Turystyka*, PWN, Warszawa 2008

Są to migracje krótkookresowe, trwające najczęściej jeden lub dwa dni²². Innej klasyfikacji ruchu turystycznego można dokonać przyjmując za podstawę kryterium zarówno główny cel wyjazdu, jak też długość trwania pobytu. Przedstawia to tabela 2.

Tab. 2 Podział ruchu turystycznego ze względu na cel wyjazdu i długość trwania pobytu

Cel podstawowy + czas trwania			
Pobytowy	Wycieczkowy		Wycieczkowy świąteczny (weekendowy)
	Wycieczki	Inne rodzaje	
<ul style="list-style-type: none"> - Wczasy wypoczynkowe - Wczasy z programem specjalistycznym - Kolonie i obozy dla dzieci i młodzieży - Wczasy profilaktyczne i lecznicze - Caravaning 	<ul style="list-style-type: none"> - Turystyczno-krajobrazowe - Kulturalno-rozrywkowe - Specjalistyczne 	<ul style="list-style-type: none"> - Turystyka kwalifikowana - Turystyka campingowa - Obozy wędrowne - Autostop 	<ul style="list-style-type: none"> - Święta stałe i okolicznościowe - Weekendy (sobotnio-niedzielne)

Źródło: H. Borne, A. Doliński, *Organizacja turystyki*, wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1998, s. 28

Poza wyżej wymienionymi stosuje się również inne podziały ruchu turystycznego, na przykład uwzględniające między innymi geograficzny zasięg wyjazdów turystycznych (ruch krajowy i zagraniczny)²³.

Turystyka rozwija się dziś dość dynamicznie, a każdemu turyście wybierającemu się w podróż przyświeca inny cel zróżnicowany w zależności od potrzeb i indywidualnych, upodobań i preferencji. Również jeśli chodzi o definicje pojęcia turysty jest ich wiele. A zatem, kim jest turysta?

²² T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *Geografia turystyki Polski*, PWE, Warszawa 2002, s. 15

²³ A. Panasiuk, *Ekonomia turystyki*, op. cit., s. 25

Jak twierdzą M.Boyer oraz V.Smith, „...ogólnie rzecz biorąc, turysta jest osobą czasowo wolną od obowiązków, która dobrowolnie odwiedza miejsca z dala od domu w celu doświadczenia zmiany.”²⁴. Pierwszą oficjalną definicję „turysty” przyjęła w 1937 roku Rada Ligi Narodów.

Ponownie w 1963 roku w Rzymie zdefiniowano określenie „turysta” i podzielono według tej definicji wszystkich odwiedzających na dwie kategorie: turystów i wycieczkowiczów.

Turyści są to ci goście, którzy w kraju czasowego pobytu spędzili przynajmniej jedną noc w jego bazie hotelowej w celach: wypoczynkowych, leczniczych, krajoznawczych, religijnych, sportowych, służbowych, rodzinnych, społecznych, politycznych itp.²⁵.

Wycieczkowicze to osoby przybywające na pobyt okresowy i zatrzymujące się w danym kraju krócej niż 24 godziny (w tym również uczestnicy wycieczek morskich)²⁶.

Turyści i wycieczkowicze to kategoria osób odwiedzających, podróżujących do miejsc znajdujących się poza ich codziennym otoczeniem na czas nie dłuższy niż 12 miesięcy, a podstawowym celem podróży nie jest podjęcie działalności zarobkowej wynagradzanej w odwiedzanej miejscowości²⁷.

W tym miejscu należy wspomnieć o jeszcze o innych terminach, które powstały dla celów statystycznych, a mianowicie „inny podróżny” i „odwiedzający”. Odróżniają je od siebie trzy kryteria:

- podróż powinna się odbywać do miejscowości znajdującej się poza codziennym otoczeniem danej osoby; pozwala to wyeliminować mniej lub bardziej regularne podróże pomiędzy miejscem nauki czy pracy a domem rodzinnym
- długość pobytu w odwiedzanej miejscowości nie powinna przekraczać 12 kolejnych miesięcy
- głównym celem wizyty nie może być działalność zarobkowa w odwiedzanej miejscowości; w ten sposób wyklucza się emigrację ludności związaną z pracą²⁸.

²⁴ W. Alejziak, *Turystyka w obliczu wyzwań XXI w.*, op. cit., s. 20-21

²⁵ *Kompendium wiedzy o turystyce*, op.cit., s.24

²⁶ *Kompendium pilota wycieczek*, pod red. Z. Kruczek, Proksenia, Kraków 2007, s. 16

²⁷ W. Kurek, *Turystyka*, PWN, op. cit

²⁸ A. Panasiuk, *Ekonomika turystyki*, op. cit., s. 29

Dla celów statystycznych Światowa Organizacja Turystyki wprowadziła podział odwiedzających na dwie zasadnicze grupy²⁹:

- **odwiedzających międzynarodowych**, którzy obejmują:

- turystów, czyli osoby, które zatrzymują się co najmniej na jedną noc

- odwiedzających jednodniowych, tj. osoby, które nie korzystają z noclegu w odwiedzanej miejscowości

- **odwiedzających krajowych**, obejmujących:

- turystów

- odwiedzających jednodniowych.

Formułowanie definicji turysty można rozumieć w różny sposób. Najogólniej można stwierdzić, że turysta to osoba wyjeżdżająca z miejsca stałego zamieszkania na pewien ograniczony czas, przy założeniu, że dobrowolnie podjął decyzję o wyjeździe i swobodnie wybrał cel swojej podróży, realizując przy tym cele poznawcze, zdrowotne, rekreacyjne, rozrywkowe, a także reprezentował popyt, którego pokrycie następuje z dochodów pochodzących z innych miejsc³⁰. To turystyka wypełnia znaczną część czasu wolnego i zajęć rekreacyjnych człowieka, jest rodzajem podróży, jednak nie każda podróż jest turystyką.

Turystyka w dzisiejszym świecie ma ogromne znaczenie. Podsumowując można zauważyć, że istotą turystyki jest wejście w styczność osobistą jednostki ze środowiskiem odwiedzanym oraz wiąże się z czynnością wędrowania i migracji. U podstaw zaistnienia turystyki leżą potrzeby człowieka oraz ruchy przestrzenne, jakie on czyni, aby poprzez odwiedzanie danych miejsc owe potrzeby zaspokoić. W świadomości jednostki powstałe potrzeby mogą być różnorakie. Mogą one być związane z chęcią: odwiedzania znanych lub nieznanymi zakątków, wypoczynku, partycypowania w imprezach okazjonalnych lub cyklicznych, poznawania tradycji, zwyczajów i obrzędów kulturowych. A więc turystyka ma znaczenie zarówno dla regeneracji sił fizycznych, psychicznych, jak także jako sposób nawiązywania kontaktów, czy poszerzania swojej wiedzy na temat odwiedzanych regionów, miejsc, obiektów zabytkowych. I właśnie poprzez takie cele podróży wzrasta w dzisiejszym świecie znaczenie turystyki kulturowej.

²⁹ *Kompendium wiedzy o turystyce*, op.cit., s.25

³⁰ *Kompendium pilota wycieczek*, pod red. Z. Kruczek, Proksenia, Kraków 2007, s. 26

1.2. Turystyka jako zjawisko kulturowe

Związki turystyki z kulturą są ścisłe i wzajemne, turystyka wpisała się na trwałe w kulturę, ponieważ nie można w pełni zrozumieć współczesnej kultury, bez uwzględniania turystyki. Kultura inspiruje rozwój turystyki, a turystyka chroni, wzbogaca i popularyzuje dobra kulturalne, jest nośnikiem określonych wartości kulturowych, które przenoszone są przez nią prawie tak samo skutecznie, jak przez środki masowego przekazu³¹.

Kultura jest pojęciem wieloznacznym i trudnym do zdefiniowania. Spotykane w literaturze definicje kultury można ująć w dwie grupy: definicje antropologiczne i definicje humanistyczne.

W ujęciu **antropologicznym** kultura jest przejawem ludzkich zachowań, sposobu życia, umiejętności, zwyczajów, obyczajów, wierzeń, języka, idei, czy norm działalności.

Natomiast dla **humanisty** kultura jest określonym dziedzictwem społeczeństw i całej ludzkości, głównie aktywnością, która prowadzi do samookreślenia się jednostki, grupy czy narodu, do afirmacji indywidualnej i społecznej. To także aktywność, która zmierza do spotęgowania wrażliwości na piękno i dobro świata, do harmonii z otoczeniem przyrodniczym i ludzkim³².

Związki turystyki z kulturą odzwierciedlają się właśnie w **humanistycznych podstawach turystyki**³³. Jeśli się uzna turystykę za zjawiska ruchliwości przestrzennej, związane między innymi z wejściem w styczność osobistą z odwiedzanym środowiskiem, to trzeba zaznaczyć, że podmiotem tych zjawisk jest człowiek. Turysta uczestniczy w tworzeniu i ochronie wartości kulturowych oraz jednocześnie ma dogodne warunki do poznawania tych wartości i przekazywania treści poznawczych, estetycznych i moralnych.

Kultura jest pojęciem wieloznacznym. Uwidacznia się to w tym gdyż jest trudna do zdefiniowania patrząc na ilość definicji kultury. Warto przytoczyć kilka przykładów jej definicji aby podkreślić ten fakt. Wg T. Ślipko kultura określana jest jako „...całość wytworów twórczej działalności człowieka na wszystkich polach jego

³¹ W. W. Gaworecki, *Turystyka*, op. cit

³² T. Jędrusiak, *Turystyka kulturowa*, PWE, Warszawa 2008

³³ K. Przecławski, *Humanistyczne podstawy turystyki*, Instytut Turystyki, Warszawa 1986, s. 11-12

zbiorowego życia która jako wspólne dziedzictwo bywa przekazywana następnym pokoleniom w procesie wychowania i socjalizacji. Składają się na nią zarówno wytwory przynależne do zewnętrznej sfery życia człowieka(np. kultura materialna), jak i wytwory o charakterze duchowym(np. religia czy literatura)”³⁴. Na dowód tego, iż istnieje wiele definicji kultury można przytoczyć klasyfikację A. Kłoskowskiej, która wyróżnia sześć sposobów definiowania kultury³⁵:

- a) opisowo- wyliczający- kultura jako zbiór pewnych składników(np. wiedza, obyczaje, sztuka)
- b) historyczny- interpretuje kulturę jako dziedzictwo, dorobek, który jest przekazywany z pokolenie na pokolenie
- c) normatywny- kultura jako zespół wzorów, wartości, norm
- d) psychologiczny- który podkreśla psychiczne mechanizmy kształtowania się kultury
- e) strukturalistyczny- który wyjaśnia strukturę kultury i jej wzajemne powiązania
- f) genetyczny- który dowodzi jak powstała kultura.

Turystyka kulturowa traktowana jest najczęściej jako forma turystyki, która bliska jest turystyce poznawczej, a czasem utożsamiana jest z turystyką krajoznawczą. Według M. Marczak „, Turystyka kulturalna to przede wszystkim odwiedzanie miejsc o dużych wartościach artystycznych i historycznych składających się na dziedzictwo kulturowe człowieka. Jest to więc zwiedzanie zabytków architektury, wykopalisk archeologicznych, miejsc związanych ze sławnymi ludźmi, wystaw artystycznych, galerii sztuki itp”³⁶.

Trudności ze sformułowaniem definicji kultury sprawiają, że ciężko jest wyjaśnić termin turystyka kulturowa . Wiadomo, że turystyka kulturowa jest osadzona głęboko w systemie wartości, którym kieruje się turysta, a z drugiej strony jest to zjawisko w pewien sposób przestrzenne, które związane jest z krajobrazem kulturowym. Można przytoczyć tutaj definicję, która odzwierciedla ten pogląd. Turystyka kulturowa traktowana jest „...jako zespół zachowań turystów związanych z ich autentycznym zainteresowaniem dziedzictwem kulturowym (zabytkami,

³⁴ W. W. Gaworecki, *Turystyka*, op. cit., s. 65

³⁵ *Kultura i turystyka- razem czy oddzielnie*, pod red. A. Stasiaka, WSTH, Łódź 2007

³⁶ *Turystyka kulturowa: spojrzenie geograficzne*, pod red. A. Kowalczyk, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych UW Redakcja Wydawnictw, Warszawa 2008, s. 12

folklorem, miejscami związanymi z ważnymi wydarzeniami itp.) oraz ich uczestnictwem w szeroko rozumianym współczesnym życiu kulturalnym”³⁷.

Głównym celem turystów uprawiających turystykę kulturową jest zwiedzanie obiektów dziedzictwa kulturowego, zabytków architektury, obiektów religijnych, zespołów budownictwa miejskiego, miejsc związanych z ważnymi wydarzeniami i postaciami historycznymi np. zamki, muzea, skanseny, kościoły, czy stare cmentarze. Turyści, którzy uczestniczą w turystyce kulturowej dążą do poznawania kultury, a ich głównymi motywami turystycznymi podróży są³⁸:

- poznanie nowych miejsc, społeczności i kultur
- zainteresowanie sztuką, architekturą i historią
- uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych i artystycznych
- powrót do korzeni
- aspekty religijne i kultowe.

Jednak przedstawiając istotę turystyki kulturowej nie można zapomnieć o wyjaśnieniu pojęć walory turystyczne, atrakcje turystyczne. Są to pojęcia bardzo istotne gdyż bez walorów turystycznych, bez atrakcji nie byłoby turystyki, a turyści nie mogliby zaspokajać wszystkich swoich potrzeb. A zatem **walory turystyczne** „to te składniki geograficznego, które potrzebne są dla wypoczynku i regeneracji sił człowieka, te osobliwości krajoznawczo- przyrodnicze i te przejawy działalności ludzkiej, które wzbogacają wiedzę turystów o kraju; dobra dostępność komunikacyjna i zagospodarowanie turystyczne proporcjonalne do pojemności i dostosowane do funkcji i te elementy zagospodarowania, które pozwalają na uprawianie turystyki kwalifikowanej”³⁹. Nieco węższą definicję przytacza W. Kurek który przez walory turystyczne rozumie „zespół elementów środowiska naturalnego oraz elementów poza przyrodniczych, które wspólnie lub każde z osobna są przedmiotem zainteresowania turystów i decydują o atrakcyjności turystycznej”⁴⁰. Często w literaturze walory turystyczne są identyfikowane z atrakcjami turystycznymi, jednak pojęcie atrakcje turystyczne jest bardzo obszerne, i jej kategorią subiektywna ponieważ ich obecność wymaga konkretnych zabiegów organizacyjnych, promocji czy reklamy. W przeciwieństwie do walorów turystycznych, które są pojęciem ogólnym i rozpatrywane są w kategorii

³⁷ Ibidem, s. 13

³⁸ T. Jędrusiak, *Turystyka kulturowa*, op. cit.

³⁹ Z. Kruczek, *Polska. Geografia atrakcji turystycznych*, Proksenia, Kraków 2005, s. 8

⁴⁰ W. Kurek, *Turystyka*, PWN, op. cit., s. 24

obiektywnej. G.Gołębski w podręczniku „Regionalne aspekty rozwoju turystyki” uważa, że walory turystyczne są elementem **atrakcyjności turystycznej** i pod tym pojęciem najczęściej rozumie pewien zespół elementów, który może być przedmiotem zainteresowań turysty i zarazem motywem wyjazdu do danego regionu lub miejscowości⁴¹. Atrakcje turystyczne obejmują nie tylko elementy kultury, przyrody, ale także zagospodarowanie turystyczne. Są elementem, który przyciąga turystów, są także pewnego rodzaju kryterium na podstawie którego turysta wybiera teren, który chce zobaczyć, poznać. Klasyfikację atrakcji turystycznych dokonali Ritchie i Zins, którzy wyróżniają⁴²:

- dziedzictwo kultury
- dziedzictwo przyrody
- dostępność regionu
- podejście do turystyki
- infrastrukturę regionu
- poziom cen
- udogodnienia dla handlu i biznesu
- obiekty sportowe, rekreacyjne i edukacyjne.

Na temat podziału walorów turystycznych też istnieją różne poglądy, a poszczególni autorzy posługują się różnorodną terminologią na oznaczenie tych samych cech. Najogólniejszy podział można przeprowadzić biorąc pod uwagę pochodzenie walorów. Według tego kryterium wyróżnia się:

- **walory przyrodnicze (środowiska naturalnego)**, które stworzyła przyroda - natura, takie jak: krajobraz, ukształtowanie terenu, rzeki, jeziora, góry, lasy itp⁴³.
- **walory antropogeniczne (kulturowe)**, tu zaliczono obiekty materialne oraz obiekty ściśle związane z życiem, pracą oraz działalnością człowieka i przez niego wytworzone w procesie historycznego rozwoju, stanowiące przedmiot powszechnego zainteresowania turystów w skali ogólnokrajowej. Są to następujące rodzaje walorów krajoznawczych⁴⁴:
 - muzea i rezerваты archeologiczne,
 - muzea etnograficzne, skanseny i ośrodki twórczości ludowej,

⁴¹ *Regionalne aspekty rozwoju turystyki*, pod red. G. Gołębski, PWN, Warszawa- Poznań 1999

⁴² T. Jędrzyak, *Turystyka kulturowa*, op. cit.

⁴³ G. Bieńczyk, *Krajoznawstwo i jego związki z turystyką*, WSE, Warszawa 2003, s. 154

⁴⁴ T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *Geografia turystyki Polski*, op. cit., s. 111

- zabytki architektury i budownictwa,
- muzea sztuki i zbiory artystyczne,
- muzea biograficzne,
- muzea specjalistyczne i obiekty unikatowe,
- obiekty historyczno-wojskowe,
- miejsca muzea martyrologii,
- zabytki działalności gospodarczej i techniki,
- współczesne imprezy kulturalne,
- miejsca pielgrzymkowe.

Wśród walorów antropogenicznych, których większość mieści się w grupie określonej jako dobra kultury, główną rolę odgrywają zabytki architektury i budownictwa. Należą one do najliczniejszych i najbardziej popularnych walorów krajoznawczych, a w przypadku dużego nagromadzenia cennych obiektów decydują o najwyższej atrakcyjności miejscowości w skali krajowej jak i w skali międzynarodowej. W obrębie działalności turystycznej występują różnorodne dobra kultury, będące przedmiotem duchowych potrzeb turystycznych. Według A. Kołodziejczyk można pogrupować je następująco⁴⁵:

1. Przedmioty, miejsca i zjawiska związane z historią:

- a) zabytki architektoniczne
- b) zabytki historyczne
- c) miejsca pamięci narodowej.

2. Sztuka:

- a) dzieła sztuki i wyroby rzemiosła artystycznego
- b) instytucje gromadzące dobra kultury materialnej (np. muzea, biblioteki).

3. Zjawiska życia będące wykładnikiem typu i poziomu współczesnej kultury:

- a) współczesne osiągnięcia techniczne, gospodarcze i naukowe
- b) instytucje kulturalne (prowadzące działalność kulturalną i kulturalno-rozrywkową, np. kluby, teatry, kawiarnie)
- c) zjawiska życia kulturalnego (np. imprezy, festiwale)

⁴⁵ A. Kołodziejczyk, *Rola elementów kultury w turystyce*, Instytut Turystyki, Warszawa 1979, s. 9-10

d) organizacja i sposób życia innych grup społecznych (np. wzory zachowań, style, moda).

4. Kultura ludowa :

-kompleks tradycyjnej kultury ludowej, czyli nie tylko działalność artystyczna, ale i budownictwo, rzemiosło itp.

5. Przyroda jako wartość kulturowa :

-twory przyrody mające szczególne znaczenie symboliczne.

6. Zagospodarowanie turystyczne :

- tylko te elementy, które będą zawierały złożone właściwości dóbr kultury, np. wyposażenie bazy turystycznej w urządzenia kulturalne.

Z owej klasyfikacji wynika, że wszystkie dobra kultury mogą być przedmiotem potrzeb turystycznych turystów. Zgodnie z tym zaspokojenie ich oznacza popularyzację tych dóbr, a w konsekwencji zwiększenie liczby turystów.

Jeśli natomiast weźmiemy pod uwagę motywy ruchu turystycznego, walory turystyczne można podzielić na⁴⁶:

- **walory wypoczynkowe**- które służą regeneracji sił fizycznych i psychicznych
- **walory krajoznawcze**- składają się na nie osobliwości przyrody, walory dóbr kultury, pamiątek historii oraz współczesne osiągnięcia cywilizacyjne i kulturalne w zakresie kultury materialnej, społecznej i duchowej.
- **walory specjalistyczne**- są to cechy i elementy środowiska przyrodniczego, które umożliwiają uprawianie różnych rodzajów turystyki kwalifikowanej.

Rozważając związek turystyki i kultury można doszukać się wzajemnych powiązań. Turystyka zawdzięcza wiele kulturze, ponieważ korzysta z jej dóbr, całego dziedzictwa. To właśnie zabytki, imprezy kulturalne stanowią ważną część produktu turystycznego. Turystyka również sprzyja kontaktom międzykulturowym. Umożliwia spotkanie dwóch odrębnych kultur, skłania do wymiany poglądów, doświadczeń, a przez to obie strony stają się bogatsze, bardziej wartościowe. Z drugiej strony kultura dużo czerpie z rozwoju turystyki, ponieważ zainteresowanie turystów sprzyja ochronie zabytków.

Turystyka kulturowa może przybierać różne formy. Może to być kulturowa turystyka miejska i kulturowa turystyka wiejska. Cechami kulturowej turystyki

⁴⁶ E. Mazur, *Geografia turystyczna*, wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005, s. 37

miejskiej są: krótki okres pobytu odwiedzających gości, sezonowość, możliwość wykorzystania istniejącej infrastruktury do celów turystycznych, wzrost znaczenia turystyki regionu. Kulturowa turystyka miejska obejmuje⁴⁷:

- zwiedzanie miast, tj. obiektów zabytkowych(sakralnych i świeckich), historycznych obiektów urbanistycznych, obiektów architektury militarnej
- zwiedzanie obiektów architektury przemysłowej
- zwiedzanie muzeów
- zwiedzanie galerii sztuki
- uczestniczenie w imprezach kulturalnych, rozrywkowych
- turystyka sentymalna
- turystyka pielgrzymkowa
- zwiedzanie cmentarzy
- smakowanie kuchni polskiej.

Jeśli chodzi o kulturową turystykę wiejską, można powiedzieć, że jest to turystyka, która uzależniona jest od oferty danej okolicy, jej dziedzictwa, kultury, życia na wsi. Każdy obszar wiejski, gmina czy region mają warunki aby rozwijać różne formy turystyki wiejskiej. O atrakcyjności turystyki wiejskiej decydują walory środowiska przyrodniczo- kulturowego. Głównie turystów przyciąga na wieś jej dziedzictwo kulturowe, rozumiane jako kultura ludowa (śpiew, taniec, muzyka, zwyczaje, zabytki techniki, zabytki sakralne, strój ludowy, potrawy regionalne)⁴⁸.

Turystyka kulturowa nie tylko musi być rozpatrywana w sferze duchowej, poznawczej, ale może być także w sferze ekonomicznej. Wyjaśniając to należy zwrócić uwagę, na to, iż turystyka sprzyja rozwojowi zagospodarowania turystycznego, ponieważ turystyka to nie tylko zwiedzanie atrakcji. Wiązą się z tym korzyści jakie ma region z rozwoju turystyki, czyli wzrost popytu na żywność, paliwo, pamiątki, usługi hotelarskie, powstawanie nowych miejsc pracy w restauracjach, hotelach, rozwój i modernizacja infrastruktury turystycznej i uzupełniającej, dostosowanej do głównych produktów, wzrost inwestycji w zakresie ochrony i odbudowy dziedzictwa kulturowego, a także rozwój imprez kulturalnych⁴⁹.

⁴⁷ T. Jędrusiak, *Turystyka kulturowa*, op. cit., s. 48

⁴⁸ Ibidem, s. 97-98

⁴⁹ W. Kurek, *Turystyka*, PWN, op. cit., s. 410-416

Można stwierdzić, że istnieją dwa skrajne podejścia do turystyki kulturowej. W wąskim rozumieniu jej zainteresowanie ogranicza się praktycznie wyłącznie do zabytków kultury materialnej. Podejście szerokie pozwala na uwzględnienie wszystkich przejawów kultury, a zatem jest bardziej odpowiednie do charakteryzowania współczesnego ruchu turystycznego, w którym ważnym elementem są często współcześnie wykreowane atrakcje. Turystyka kulturowa odgrywa w ostatnich czasach coraz większe znaczenie. Jest przy tym silniej niż przyrodnicza powiązana z rozwojem lokalnym. Planując jej rozwój trzeba pamiętać o ewentualnych niebezpieczeństwach.

Dziedzictwo kulturowe, zwłaszcza w swoich niematerialnych przejawach, jest bardzo wrażliwe. Decydując się na sprzedaż produktu turystyki kulturowej należy je potraktować jak każdy inny zasób odnawialny i starać się poprzez umiejętne zarządzanie nie dopuścić do jego nadmiernej eksploatacji. Turystyka kulturowa wymusza inwestowanie w dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe, sprzyja spojrzeniu na krajobraz jako wartość, jako dzieło kultury.

1.3. Zamek jako dziedzictwo kulturowe

Szczególnie atrakcyjnym dla turystyki walorem krajoznawczym są zabytki architektury. O tym, że zabytki architektury są punktami docelowymi prawie każdej wycieczki, świadczyć może fakt, iż od dawna zajmują one czołowe miejsce w przewodnikach turystycznych.

Zabytki architektury to głównie budowle. Budowle to najbardziej trwałe dzieła człowieka. Wznosząc budynek starano mu się dać najbardziej trwałą konstrukcję, tak aby pozostał jak najdłużej. Zabytki architektury i budownictwa obejmują: budownictwo sakralne, militarne oraz wiejskie i miejskie – użyteczności publicznej, mieszkaniowe, rezydencjonalne i zabudowania gospodarcze⁵⁰. Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku i polega na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczeniu i utrzymaniu zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, korzystaniu z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości, popularyzowaniu i upowszechnieniu wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla

⁵⁰ G. Bieńczyk, *Krajoznawstwo i jego związki z turystyką*, op. cit., s. 174

historii i kultury. **Zabytek architektoniczny** to „obiekt (ruchomy lub nieruchomy) lub zespół obiektów stanowiący świadectwo epoki lub zdarzenia, mający wartość historyczną, naukową, kulturalną, artystyczną i podlegający ochronie prawnej”⁵¹. Wartość danego zabytku określa jego klasa w skali od 0 (najcenniejsze) do 4 (zabytkowe, ale zdegradowane).

Każdy zabytek budzi w jakiś sposób podziw, zachwyt, gdyż jak to w każdym zabytku mieści się część naszej historii, ale również materialny obraz dziejów. Są więc także dokumentami przeszłości, inżynierii, techniki, ale najbardziej są wyrazem niezwyklej umiejętności wprowadzania dzieł ludzkich w krajobraz.

Te elementy i obiekty stanowiące spuściznę przeszłości składają się na pojęcie „**dziedzictwa kulturowego**”. Dziedzictwo jest „to co przeszłe generacje ocaliły i przekazały nam i co znaczącą liczbą populacji pragnie ocalić dla przyszłości”⁵². Pojęcie dziedzictwa obejmuje zarówno obiekty, miejsca, obszary przyrodnicze i kulturowe, ale także niematerialne formy kultury, jak tradycja, sztuka, różne style życia, folklor. Dziedzictwo jest to „coś” przekazywane z pokolenia na pokolenie, nasza spuścizna. Konwencja ONZ o Ochronie Kulturowego i Naturalnego Dziedzictwa z 1972r ujmuje dziedzictwo kulturowe jako:⁵³

- zabytki architektury, rzeźby i malarstwa, przedmioty lub struktury archeologiczne, inskrypcje, jaskinie, a także kombinacje w. w. elementów, które mają dużą wartość z punktu widzenia historii czy sztuki
- grupy budynków, które ze względu na swoją architekturę, jednorodność lub swoje położenie w krajobrazie pełnią w nim wybitną rolę
- miejsca: obszary zawierające stanowiska archeologiczne, które są wartościowe z historycznego, antropologicznego punktu widzenia.

Pamięć o dziedzictwie kulturowym kształtuje tożsamość narodową. Dlatego tak istotne jest przybliżanie i przedstawianie jego bogactwa.

Bez znajomości przeszłości – w jej różnorodnych przejawach – trudno jest budować przyszłość, nie tylko w jej aspektach kulturowych, ale także w tych najgłębszych – duchowych.

Szczególną rolę wśród dóbr kultury odgrywają zabytki rozumiane jako obiekty (ruchome lub nieruchome) lub zespoły obiektów stanowiące świadectwo

⁵¹ A. Janusiewicz, *Zasoby dziedzictwa kulturowego i historycznego jako wartości turystyczne*, Instytut Turystyki, Warszawa 2000, s. 16

⁵² Z. Kruczek, Polska. *Geografia atrakcji turystycznych*, op. cit., s. 12

⁵³ Ibidem, s. 13

epoki lub zdarzenia mające wartość historyczną, naukową, kulturalną, artystyczną i podlegające ochronie prawnej. Zasoby dziedzictwa kulturowego przedstawiają nieocenione wartości dla polskiej turystyki. Traktując dziedzictwo kulturowe jako atrakcję, produkt turystyczny należy zdać sobie sprawę, że bierzemy pod uwagę jedynie fragmenty tego dziedzictwa, które podlegają wartościowaniu według określonych kryteriów. Są one arbitralne, gdyż mniejsze znaczenie ma rzeczywista, dawna wartość jakiegoś elementu, większe jego czytelność i dostępność⁵⁴.

W grupie zabytków architektury szczególnym uznaniem wśród turystów podróżujących po świecie, cieszą się pochodzące z różnych epok artystycznych budowle sakralne - kościoły, klasztory, cerkwie i obronne - twierdze, fortyfikacje oraz zespoły zamkowe, pałacowe i dworskie. Do dzisiejszych czasów dotrwało około kilkanaście tysięcy tego rodzaju zabytkowych obiektów. Niestety część z nich jest w złym stanie. Budowle obronne- zamki, fortyfikacje odgrywają w tej grupie szczególną rolę, gdyż wyróżniają się wartością historyczną i architektoniczną. Przeważnie należą do najstarszych, często jedynych zabytków w miejscowości.

Kształtowanie się państwa polskiego w X i XI w, było oparte na systemie obronnym grodów drewniano- ziemnych. Stare polskie słowo „gród” jest pochodzenia słowiańskiego i znaczy „warowne miejsce przeznaczone do celów obronnych i na mieszkanie, otoczone czy też ogrodzone wałami, fosami lub umocnieniami drewnianymi”⁵⁵. Pozostałości po grodach to grodziska, których w Polsce jest ok. 2.5 tys. Od XIII wieku miejsce grodów zaczęły stopniowo zajmować obiekty murowane- zamki. Ruiny zamków są nieodłącznym elementem krajobrazu Polski. Już od dawna przyciągają wzrok turystów, którzy przechodzą obok nich. Niezależnie gdzie były wzniesione oddziaływały na ludzką wyobraźnię, jednych wprowadzając w świat całkiem odmienny od codziennego, uporządkowanego życia obecnie, innym nasuwają się wspomnienia świetności zwalonych murów. Jednak ruiny zamków były świadkami minionych wieków i śladami twórczej działalności człowieka.

Pierwsze zamki w Polsce zaczęto budować w 1 połowie XIII wieku na Dolnym Śląsku, później na Górnym Śląsku, w Małopolsce, Wielkopolsce i na Pomorzu Zachodnim. Zamek nie był nigdy jednym budynkiem, lecz stanowił „zespół elementów warownych i budynków mieszkalnych powiązanych w

⁵⁴ *Turystyka i dziedzictwo kulturowe*, pod red. A. Kawałko, S. Pastuszka, WSZiA, Zamość 2000

⁵⁵ B. Guerquin, *Zamki w Polsce*, Arkady, Warszawa 1984, s. 14

zamknięty obwód obronny”⁵⁶, początkowo w postaci wałów lub konstrukcji drewniano- ziemnej, później w formie muru obwodowego. Zespół ten powstał w ustroju feudalnym jako ośrodek władzy książęcej, siedziba możnowładcy czy rycerza lub placówka militarna. Najogólniej definiując pojęcie zamek można przytoczyć stwierdzenie A. Piskadło, według którego zamek to „zespół obiektów obronnych, takich jak mury, wały, rowy, baszty, oraz mieszkalnych, gospodarczych, a nawet sakralnych”⁵⁷. Zamek był siedzibą króla, księcia, jego rodziny, dworzan, drużyny rycerskiej i służby. Zamek był ich domem, twierdzą jak i znakiem władzy jaką posiadali. Zamki musiały stawiać czoła atakom, pozwalały wytrzymać oblężenie wroga.

Jednym z problemów związanych z wizerunkiem i skojarzeniami na temat zamków jest jak widać określenie, czym tak naprawdę jest zamek. Wspomniana bowiem, „oswojona” i pozornie oczywista idea zamku stwarza niespodziewane trudności badaczom przedmiotu. Bogactwo skojarzeń i wyobrażeń na temat zamków skutkuje brakiem jednoznaczności w ich opisie, kwalifikacji i waloryzacji. Najbardziej wyrazisty jest brak zgody co do samej definicji zamku - nawet poszczególni administratorzy zamków w Polsce definiują obiekty, którymi gospodarują, na wiele różnych sposobów, w każdym przypadku inaczej rozkładając akcenty. W środowiskach naukowych brakuje zgody, oraz ścisłości, co do ram czasowych poszczególnych etapów powstawania zamków, oraz funkcji jakie te zamki pełniły. Wiadomo, że zamek spełniał funkcje⁵⁸:

- **militarne** - to podstawowa funkcja zamku. Zamek był miejscem skąd władca kontrolował okolicę. Tutaj stacjonuje jego wojsko, a w razie zagrożenia ludność chroni się do zamkniętej murami przestrzeni.
- **użytkowo-mieszkalne**- zamek jest rezydencją władcy, przez to winien być urządzony na miarę swego właściciela.
- **gospodarcze**- zamek musi być samowystarczalny pod każdym względem. Najważniejszą sprawą jest zaopatrzenie załogi i utrzymanie gotowości walki w razie oblężenia.
- **administracyjno-sądownicze**- zamek wyznaczał przestrzeń cywilizowaną i bezpieczną. Był lokalnym centrum, ośrodkiem władzy. Jako, że prawo

⁵⁶ Ibidem, s. 15

⁵⁷ A. Piskadło, *Grody, zamki, fortece*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1977, s. 235

⁵⁸ J. Bogdanowski, *Architektura obronna w krajobrazie Polski*, PWN, Warszawa- Kraków 2002

sprawowania sądów należało do rządzącego feudała zamek stawał się miejscem wykonywania sprawiedliwości. Złoczyńcy trzymani byli zwykle w wieży.

Zamki najczęściej sytuowano w miejscach najdogodniejszych do obrony i najbardziej niedostępnych dla atakujących, a więc były to wzgórza, wyniosłe cyple terenowe, rozwidlenia rzek, a nawet na wysepkach jezior. W zależności od topografii miejsca rozróżnia się zatem zamki: wyżynne, nizinne i skarpowe⁵⁹. Zamki wyżynne to te zamki, które wznoszono na wysokich górach, a więc charakteryzują się znaczną różnicą wysokości pomiędzy podnóżem wzniesienia, a szczytem, na którym budowano wzniesienia. Ponadto miały one jedno wejście, które było zlokalizowane od strony możliwej do przebycia, co w ten sposób pozwalało na oszczędne użycie siły obrończej. Zamki wyżynne mogą być położone na wzgórzu, gdy do wznoszenia murów wykorzystywano istniejące już skały albo mogą mieć położenie cyplowe, kiedy warownia wznosi się na cyplu otoczona zakolem rzeki⁶⁰.

Zamki wyżynne znajdują się przede wszystkim na południu Polski. Inne zamki to zamki nizinne, które są bardziej regularne, w swych planach zbliżone to kwadratu czy prostokąta. Najczęściej zamki nizinne zakładano na terenie niedostępnych błot, w widłach rzek, na wyspach⁶¹. Można wyróżnić jeszcze zamki skarpowe. Charakterystyczną cechą położenia skarpowego jest występowanie przeszkód naturalnych, czyli zboczy skarp, stromych urwisk. Wtedy od strony naturalnej przeszkody obrońcy nie spodziewali się napaści wroga.

Jeśli chodzi o podział zamków ze względu na materiały, z których budowano zamki, można wyróżnić zamki drewniane i zamki murowane. Budownictwo murowane pojawiło się na terenie naszego kraju na przełomie X i XI wieku. Na początku zamki powstawały z kamienia, był to dopiero wiek XIII. Zamki na obszarze Polski budowane były z różnych rodzajów piaskowca, który był podstawowym materiałem do budowy zamków. Jednak nie tylko, gdyż w budowie wielu zamków wykorzystywano skały wapienne, przykładem może być Zamek w Ogrodzieńcu. Dopiero XIV wiek wprowadził w system obronny cegłę.

W związku ze zmianami krajobrazu Polski, które były związane z rozwojem osadnictwa, czy przemianami społeczno- gospodarczymi i politycznymi

⁵⁹ T. Jurasz, *Zamki i ich tajemnice*, Iskry, Warszawa 1972, s.15-16

⁶⁰ B. Guerquin, *Zamki w Polsce*, op. cit., s. 17

⁶¹ J. Bogdanowski, *Sztuka obronna*, Zarząd Zespołu Jurajskich Parków Narodowych, Kraków 1993, s.19-20

wyodrębniono trzy podstawowe typy usytuowania zamków w stosunku do średniowiecznych miast: zamek nie sprzężony z fortyfikacjami miejskimi, zamek sprzężony z miastem, więc połączony z fortyfikacjami miejskimi, oraz zamek w obrębie fortyfikacji miejskich⁶².

Wiele średniowiecznych zamków przetrwało do dziś, ich potężne ruiny górują nad okolicą w różnych miejscach Polski. Zamki te mają różny charakter przeznaczenia. Można podzielić zamki na dwie grupy⁶³: zależnie od ich przynależności, podkreślając funkcje, oraz odmienne użytkowanie, które mają wpływ na ukształtowanie przestrzenne. Do pierwszej grupy można zaliczyć zamki, które powstały z inicjatywy władz państwowych i były przez nie użytkowane- nazwane w literaturze „zamkami państwowymi”⁶⁴.

Zaliczamy do nich zamki królewskie i książęce. Drugą grupę tworzą te zamki, które zostały zbudowane na nowo lub przejęte od państwa i użytkowane przez wielkich feudałów świeckich, duchownych czy zakony rycerskie lub przez zamożnych rycerzy. Były one własnością prywatną, choć w XIV wieku były uzależnione od władzy państwowej. Ze względu na różnorodną przynależność i odmienne funkcje, które miały wpływ na ukształtowanie przestrzenne, można wyróżnić wśród zamków prywatnych zamki biskupie, kapitulne i rycerskie⁶⁵. Zamki te musiały uwzględniać pomieszczenie dla właściciela, służby, kaplicę zamkową jak i budynki gospodarcze. Można zauważyć wyraźną modernizację zamków, począwszy od zamków drewnianych, przez zamki murowane, które zaczęły przybierać kształt ogromnej kamiennej wieży i kamiennymi murami z kwadratowymi basztami, po nowożytnie zamki o kształcie wieży, posiadające podwójny pierścień murów obronnych.

Klasyfikacja zamków średniowiecznych jest rozpatrywana pod różnymi aspektami. Kolejnym z nich jest sprawa ukształtowania przestrzennego, który jest powiązany z planem zamku. Stanowił on podstawę do wytyczenia granicy zespołu warownego. Konsekwencją tego właśnie było wprowadzenie podziału na zamki zbudowane na planie regularnym i nieregularnym⁶⁶. Zamki regularne to te, które zostały zbudowane na planie regularnych figur geometrycznych, czyli na planie czworoboku, czy wieloboku umiarowego. Natomiast zamkami nieregularnymi

⁶² B. Guerquin, *Zamki w Polsce*, op. cit., s. 27-29

⁶³ L. Kajzer, *Zamki i społeczeństwo : przemiany architektury i budownictwa obronnego w Polsce w X-XVIII wieku*, Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1993

⁶⁴ B. Guerquin, *Zamki w Polsce*, op. cit., s. 29

⁶⁵ Ibidem, s. 30-31

⁶⁶ J. Bogdanowski, *Sztuka obronna*, op. cit

będziemy nazywać takie zamki, których układy przestrzenne nie wynikały z kształtu figur geometrycznych umiaryowych. Ale są to zamki o wydłużonych, prostych lub zaokrąglonych odcinków murów. Według tego podziału można wyróżnić powstanie dwóch typów zamków: zamki odśrodkowe i zamki dośrodkowe⁶⁷. Pierwsze z nich były to zamki, których zespół warowny rozwijał się wewnątrz obwodu umocnień, czyli na terenie zamkniętym, a cała otoczona była umocnieniami w postaci wałów lub murów. Natomiast zamki typu odśrodkowego, były to zamki, w którym rdzeniem powstającego zespołu warownego stała się wolno stojąca wieża, a dookoła niej budowano dalsze umocnienia.

Ważnym elementem zamków były mury obronne, które wznoszono z kamienia, na przykład z granitu, piaskowca czy wapienia a później cegły. Jednak zamek to nie tylko mury, ale także wiele innych elementów obronnych.

Według J. Bogdanowskiego są to: ściana, zatoka, wieża, baszta, basteja, bastion, kleszcze, kojec, fort, ostróg forteczny⁶⁸.

W dziejach sztuki obronnej zestawienie elementów obronnych z różnymi sposobami obrony, których jest cztery: czołowy, kleszczowy, skrzydłowy i pionowy pozwala na wyróżnienie systemów obronnych. Na tej zasadzie można wyróżnić jedenaście systemów obronnych zamków⁶⁹:

- **ścianowy**- w którym element obrony stanowi przede wszystkim ściana, ale sposób obrony jest kleszczowy, co uzyskiwało się poprzez lokalne wprowadzenie nieregularnego załamania kurtyny w formie jakby zatoki(pilastej, półkolistej, prostej itp.).
- **wieżowy**- gdzie obok ściany, która jest istotnym elementem występuje wieża, wprowadzająca oprócz obrony czołowej, horyzontalnej, również umacniającą i silnie eksponowaną- obronę wertykalną(pionową).
- **basztowy**- w którym oprócz ściany, która jest elementem obrony występuje baszta, która umożliwia prowadzenie skrzydłowej obrony, przy jednoczesnym górowaniu nad przedpolem.
- **bastejowy**- to system oparty na podobnej zasadzie jak basztowy, jednak wyposażony w nowy element- basteję, która ogranicza stopień górowania nad przedpolem.

⁶⁷ Ch. Gravett, *Zamki*, Arkady, op. cit

⁶⁸ J. Bogdanowski, *Architektura obronna w krajobrazie Polski*, op. cit

⁶⁹ Ibidem, s. 22

- **bastionowy**- gdzie basteję zastępuje pięcioboczny bastion.
- **kleszczowy**- w którym podstawowym elementem obrony jest ściana, jednak łamana w sposób geometrycznie regularny i zwielokrotniany oraz broniona na zasadzie kleszczowego sposobu obrony, bez udziału czołowego.
- **poligonalny**- w którym oprócz ściany służącej do obrony występuje kojec. Sposób obrony w stosunku do ścian jest czołowy albo kleszczowy, natomiast w stosunku do kojca skrzydłowy.
- **fortowy ześrodkowany**- w którym głównym elementem jest tzw. Standardowy fort. System po raz pierwszy tworzący zespół bez ścian łączących elementy obrony ze sobą.
- **fortowy grupowy**- w którym fort standardowy zostaje zastąpiony przez serię różno funkcyjnych fortów mniejszych, większych, czy szańców przeznaczonych dla artylerii, piechoty.
- **system fortyfikacji rozproszonej**- w którym głównym elementem jest mały ostróg o różnych funkcjach. Pierwszą funkcją jest funkcja obronna bliska(niczym kojce), a druga z obroną daleką(funkcja bastionów).

Warto jednak wspomnieć na temat wnętrza zamku. Całe zabudowania zamkowe skupiały się wokół dziedzińca. Nie można dokładnie określić jak wyglądało wnętrze zamku, ale najczęściej była to zabudowa luźna, złożona z budynków jednotraktowych nie zawsze ze sobą połączonych. W zamkach, które stanowiły siedzibę właściciela zamków znajdowała się wielka sala, w której odbywały się biesiady, uroczystości. Do takich sal prowadziły bezpośrednio z dziedzińca schody zewnętrzne. Budynek, który był przeznaczony na siedzibę stał bezpośrednio przy murze obwodowym, ale zawsze wyróżniał się bryłą. W każdym zamku były: komnaty władców wraz z małżonkami, komnaty wojowników, które mieściły się najczęściej na parterze, kuchnie zamkowe, refektarz, kapitułarz, infirmeria, a także kaplica zamkowa. Od strony dziedzińca mieściły się: magazyny, spichlerz oraz pomieszczenia gospodarcze⁷⁰. Problematyka związana z zagadnieniem budownictwa mieszkaniowego jest bardzo niewielka ze względu na nie wyczerpujące opracowania tego tematu i stanowi trudność przy rozpatrywaniu cech wewnętrznej zabudowy zamków.

⁷⁰ B. Guerquin, *Zamki w Polsce*, op. cit.

Podsumowując omawianie zamków, można postawić sobie dość ważne pytanie- jakie znaczenie, jaką wartość mają dla nas zamki? Pytanie niby proste jednak trudne do odpowiedzi. Zamki, które zachowały się mają dla nas ludzi, którzy żyją sprawami codziennymi i przyszłością ogromną wartość, gdyż to one są świadkami naszej historii, pozwalają zetknąć się z tym, co kiedyś działo się, a także unaocznić jak żyli nasi przodkowie. Mówią nam o naszych dziejach, osiągnięciach, a zarazem klęskach, o całej naszej historii. W ich murach spotykamy się z tym, co było, co nie wróci, ale i z tym, z czego musimy być dumni, ponieważ te zabytki ukazują naszą wzniosłą historię. Dlatego właśnie powinniśmy otaczać je troską, opieką gdyż jest to nasze dobro społeczne, dobro nie tylko naszej epoki, ale i przyszłych, a my jesteśmy zobowiązani do przekazania jak najwięcej z dawnej architektury przyszłym pokoleniom. Zamki zarówno przywrócone do dawnej świetności, jak i malownicze ruiny, stanowiące charakterystyczny element pejzażu niektórych regionów naszego kraju, są dziś w pełni doceniane jako zabytki architektury i pomniki narodowej przeszłości. Takim pomnikiem są ruiny średniowiecznych zamków na skalach, które są motywem nierozdzielnie związanym z Jurą. Motyw ten jest mocno osadzony w tradycji minionego stulecia. Poprzez dzieła rąk człowieka, piękna natury, białych skał z historią stworzyło jedyną w swoim rodzaju niepowtarzalną tradycję. To piękno, tajemniczość, urok opowieści historycznych jak i legendarnych scalały się w jedno- świadomość tożsamości tego obszaru.

II. ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA GMINY OGRODZIEK

2.1. Ogólna charakterystyka Gminy Ogrodzieniec

Gmina Ogrodzieniec położona jest w środkowo-wschodniej części województwa śląskiego na granicy z województwem małopolskim, w centralnym punkcie Jury Krakowsko- Częstochowskiej pomiędzy Krakowem, Częstochową i Katowicami. Gmina Ogrodzieniec znajduje się w południowej części powiatu Zawierciańskiego, który w swoich granicach jednoczy 10 gmin.

Rys. 1. Podział administracyjny powiatu zawierciańskiego

Źródło: <http://www.szczekociny.pl>

Od zachodu Gmina Ogrodzieniec sąsiaduje z Gminą Łazy, od północno-zachodu z miastem Zawiercie, od północy z Gminą Kroczyce, od wschodu z Gminą Pilica, a od południa z Gminą Klucze, która należy do powiatu Olkuskiego w województwie Małopolskim. Przez teren Gminy Ogrodzieniec przepływa rzeka Pilica, która jest najdłuższym lewym dopływem Wisły. Wypływa 6 km na wschód od ruin zamku w Podzamczu na wysokości 348 m n.p.m., ze źródeł krasowych o dużej wydajności. Gmina położona jest w granicach Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, a jednocześnie na obszarze Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd.

Obszar miasta i gminy leży w obrębie dwu jednostek fizyczno-geograficznych Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej na południu, wschodzie i północnym wschodzie oraz Wyżyny Śląskiej na zachodzie.

Miasto Ogrodzieniec położone jest na skrzyżowaniu dróg Zawiercie- Kraków i Dąbrowa Górnicza- Pilica. Ogrodzieniec znajduje się w niedalekiej odległości od trzech głównych aglomeracji Polski południowej czyli Krakowa- 60 km, Katowic-55 km i Częstochowy-50km. Miasto Ogrodzieniec posiada dobrze rozwiniętą komunikację PKS. Przechodzą przez nie trasy przelotowych autobusów jadących w kierunku: Olkusz-Kraków, Jędrzejów-Katowice, Częstochowa, sąsiednich gmin: Pilica, Żarnowiec, czy sołectw Gminy Ogrodzieniec: Ryczów, Podzamcze, Giebło, Mokrus, Żelazko- Śrubarnia, Gulzów. Pomiędzy Zawierciem, a Podzamczem kursuje autobus linii 101, który powstał i istnieje przy współudziale finansowym Gminy Ogrodzieniec. W ciągu dnia jest 15 kursów, mniej więcej co godzinę. Przez Ogrodzieniec przebiegają drogi wojewódzkie: DW 790 (Pilica-Dąbrowa Górnicza) oraz DW 791 (Wanaty- Olkusz). Pozostałe ulice administrowane są przez gminę Ogrodzieniec. W Zawierciu, oddalonym 10 km od Ogrodzieńca, znajduje się ważny węzeł komunikacji kolejowej Południowej Polski-linia kolejowa E65. Z Zawiercia kursuje sieć bezpośrednich połączeń z Warszawą, Kielcami, Gdynią czy Gdańskiem. Przez Zawiercie przebiega również droga krajowa łącząca Śląsk z Kielcami, Tarnobrzegiem a droga krajowa A1 oddalona jest tylko 13 km od centrum miasta⁷¹. Właśnie te niewielkie odległości i dobra komunikacja PKP i PKS sprawiają, że miasto to stanowi doskonały punkt wypadowy w najbardziej atrakcyjne części Gminy Ogrodzieniec. Najbliższy międzynarodowy port lotniczy znajduje się w Katowicach-Pyrzowicach i Krakowie-Balicach.

Z przekazów historycznych można dowiedzieć się, że Ogrodzieniec istniał prawdopodobnie już od ok. 1100 roku i stanowił osadę przygodową. Było to grodzisko smolarzy, bartników, rolników i myśliwych. Ogrodzieniec był otoczony skalnymi wzgórzami, z których sączące się wody tworzyły naturalny zbiornik wodny. Wśród wzniesień i dolin, na polanach leśnych uprawiano wiele zbóż, zwłaszcza proso, żyto czy ziemniaki. Jednak to nie było jedyne zajęcie mieszkańców ponieważ obok chat ludność posiadała sady owocowe.

⁷¹ Plan Rozwoju Lokalnego Miasta i Gminy Ogrodzieniec, Nr XXXVIII/332/2005 Rady Miejskiej w Ogrodzieńcu z dnia 26 września 2005r

W 1138 roku Ogrodzieniec przeszedł pod panowanie Władysława Krzywoustego, któremu ojciec podarował Ogrodzieniec przed śmiercią⁷². Bolesław Krzywousty swój majątek podzielił pomiędzy dwóch synów, którzy wkrótce po jego śmierci zaczęli toczyć walki pomiędzy sobą, dlatego przez Ogrodzieniec wielokrotnie przesuwały się zbrojne oddziały. Potomkowie wykorzystywali obronność i położenie Ogrodzieńca i za odpowiednio wysokie opłaty każdej stronie dostarczali zapasów żywności dla wojska i koni. Do 1241 roku Ogrodzieniec liczył około 400 osób. Pod władaniem Włódków znajdowały się miejscowości: Ogrodzieniec, Kromołów, Włodowice, Morsko, Skarżyce, Karlin, Kielkowice, Giełło, Morusy, Ryczów, Ryczówek, Kwaśniów, Rodaki, Hutki, Łazy, Chechło, Niegowonice, Chruszczobród, Rudniki, Zawiercie, Poręba i wiele innych⁷³. Wiosną 1241 roku ziemie ogrodzienieckie zostały najebrane przez Tatarów, którzy spalili gród, a także zamek. Wkrótce po opuszczeniu terenów przez Tatarów zamek został odbudowany. Położenie Ogrodzieńca na skrzyżowaniach ważnych dróg łączących różne dzielnice kraju sprzyjało rozwojowi handlu, którym zajmowali się przeważnie Żydzi. Prowadzili oni warsztaty rzemieślnicze świadczące różne usługi okolicznym mieszkańcom: browar, gorzelnie i młyny. W wieku XIII i XIV lasy ogrodzienieckie były pełne dzikich zwierząt, owoców leśnych, grzybów. W starych drzewach pszczoły gromadziły miód, który następnie był zbierany przez miejscowych bartników. Bartnicy wykorzystywali go do produkcji aromatycznych trunków. Na polach uprawiano żyto, jęczmień, pszenicę, len i chmiel, ale także kapustę, buraki i marchew, a później ziemniaki. W zagrodach chowano konie, krowy, owce i kozy, króliki, kury i kaczki. Ubiór mieszkańców Ogrodzieńca był prosty, składał się głównie z koszul szytych z lnu oraz butów szytych z łyka i skór. W taki sposób przebiegało życie w Ogrodzieńcu w XIII i XIV wieku, a liczba ludności nie przekraczała wtedy 500 osób. W dokumentach pisanych Ogrodzieniec pojawił się po raz pierwszy w 1346 roku i był to spis parafii płacących świętopietrze. Pierwsze historyczne zapiski podają, że pleban kościoła ogrodzienieckiego płacił rocznie 2 skojce na świętopietrze. Świętopietrze było opłacane do 1358 roku. Parafia Ogrodzieniecka należała w tym okresie do dekanatu lelowskiego⁷⁴.

⁷² M. Żerański, *Jura Krakowsko-Częstochowska : przewodnik*, Agencja TD, Białystok 2000

⁷³ <http://www.ogrodzieniec.pl>

⁷⁴ M. A Kowalczyk, *Jura Krakowsko- Częstochowska z legendą wśród Orlich Gniazd*, wyd. Bezdroża, Kraków 2005

W 1358 roku Ogrodzieniec był pod panowaniem króla Kazimierza Wielkiego, który odnawiał miasto i przebudowywał zamek. Jednak na wszelkie zmiany potrzeba było funduszy. Dlatego też, Włodko kazał płacić poddanym dziesięcinę i zmuszał do pracy, dlatego też ostatecznie został wydalony z Polski za zniewagę króla. Jego następcą został Piotr Włodko, za czasów którego Ogrodzieniec nabył prawa miejskie i zaczął się rozwijać. Kolejnym rządzącym w Ogrodzieńcu był Baltazar Włodko, który szybko popadł w długi i musiał sprzedać miasto wraz z zamkiem w 1470 roku bogatym mieszczańom krakowskim Abramowi i Piotrowi Salomoniczom, którzy jednak nie nacieszyli się długo posiadaniem Ogrodzieńca, ponieważ sprzedali go plebanowi przemyskiemu Janowi Feliksowi Rzenowskiemu. Kolejnym właścicielem został Jan Granowski -wojewoda sandomierski. W 1501 roku po jego śmierci ziemie Ogrodzienieckie otrzymał jego syn Mikołaj zaślubiony z Magdaleną z Jarosławia z domu Spytek. Ogrodzieniec był wtedy starostwem⁷⁵. Mikołaj zadłużając się u Bonerów doprowadził się do bankructwa i postanowił sprzedać Ogrodzieniec Bonerowi, jednemu z najbogatszych w tym czasie ludzi w Polsce. Jan Boner wkrótce zmarł i Ogrodzieniec przejął Seweryn Boner, którego obowiązki nie pozwalały na przebywanie w Ogrodzieńcu, dlatego też przekazał posiadłości w ręce Jana Chełmińskiego. Ogrodzieniec w owym czasie nabierał szczególnego znaczenia tutaj bowiem dokonywało się wielu transakcji handlowych dotyczących eksportu cyny i cynku, robiło się zapisy darowizn i spisywało wiele umów, działał także sąd szlachecki. Seweryn umarł w 1549 roku, a dobra ogrodzienieckie z miastami: Ogrodzieniec, Kromolów i Włodowice przejął jego syn Stanisław, który w dalszym ciągu kontynuował dzieło ojca. Zmarł bezpotomnie w 1560 roku, a od 1560 roku. Ogrodzieniec został własnością najstarszego syna Seweryna Jana. W 1600 roku do Ogrodzieńca należały miasta: Ogrodzieniec, Kromolów, Włodowice oraz pobliskie wsie i przysiółki takie jak Karlin, Kielkowice, Giebło, Dzwonowice, Morusy, Tyczów, Żelazko, Śrubiarnia, Rodaki, Ryczówek, Kwaśniów, Bydlin, Niegowonice, Rokitno, Łazy, Zawiercie, Bzów i inne majątki leżących w różnych dzielnicach Polski⁷⁶. W 1669 roku Ogrodzieniec przeszedł w ręce Stanisława Warszyckiego, który rozpoczął działania służące rozwojowi miasta. Po jego śmierci Ogrodzieniec przejęła córka Warszyckiego Helena, jednak nie władała ona nim za długo ponieważ już od 1697 roku właścicielem Ogrodzieńca został Kazimierz Męciński.

⁷⁵ R. Krajewski, R. Kubiszyn, *Orle Gniazda i Warownie Jurajskie*, Orla Baszta, Warszawa 1997

⁷⁶ <http://www.ogrodzieniec.pl>

W tym czasie Ogrodzieniec był ruchliwym miastem handlowym, posiadającym Radę Miejską, Ratusz oraz pieczęć. W 1702 roku Ogrodzieniec został splądrowany przez Szwedów, którzy zniszczyli miasto. Musiało minąć wiele lat aby Ogrodzieniec ponownie został odbudowany. W 1746 roku przejął go Tomasz Jakliński, który doprowadził, że w mieście zaczął kwitnąć handel, którym zajmowali się Żydzi, prowadzący miejscowy browar i gorzelnię. Zaczęły powstawać jednopiętrowe budowle rezydencjalne o trójosiowym układzie okien. Ich charakterystyczną cechą była uproszczona forma dachu, w którego środkowej części znajdowały się ponad trzema oknami, podniesione do góry trójkątne szczyty. Po upadku powstania kościuszkowskiego w 1795 roku ziemie ogrodzienieckie przeszły pod zabór rosyjski. W 1845 roku. Ogrodzieniec należał do powiatu Lelowskiego gub. Radomskiej, a od 1846 roku do 1867 roku do pow. Olkuskiego gub. Radomska. W 1857 roku. Ogrodzieniec kupił Ludwik Kozłowski. W owym czasie ziemie polskie nie znalazły pokoju gdyż 15 lat od ostatniego rozbioru rozpoczęła się wojna Napoleona I z Rosją Carską i ziemie Ogrodzienieckie zajęły wojska francuskie i polskie ks. J. Poniatowskiego. Do 1813 roku Ogrodzieniec cieszył się wolnością, a po upadku Napoleona ziemie Ogrodzienieckie zagarnęli powtórnie Rosjanie, a teren ziemi ogrodzienieckich znalazł się w Guberni kieleckiej. Jak podają kroniki powierzchnia Ogrodzieńca liczyła wtedy 20327 mórg. W przybliżeniu jedna morga miała 0,60 ha⁷⁷. W 1900 roku Ogrodzieniec liczył już 2.000 mieszkańców. Po wybuchu I wojny światowej i przeprowadzonej przez carat mobilizacji na terenie Ogrodzieńca leżącego w pobliżu granicy austriackiej i niemieckiej przeciwko sobie stanęły dwie armie austriackie KUK Aru Dankela i rosyjska 9 armia. Zażarte walki trwały od 13 do 25.11.1914 roku. nie powodując przy tym dużych zniszczeń. Ogrodzieniec był wtedy osadą i siedzibą Urzędu Gminy i należały do niego: Kielkowice, Karlin, Morusy, Podzamcze, Józefów, Żelazko, Śrubarnia, Rodaki, Ryczówek, Kwaśniów, Centuria. Ludność samej osady liczyła 3.000 mieszkańców, a razem z przynależnymi wioskami przekraczała 12.000 osób⁷⁸.

W 1921 roku wybudowano Urząd Gminny za wójta Ludwika. Na terenie gminy zaczęły powstawać drogi z Zawiercia do Pilicy, z Ogrodzieńca do Dąbrowy Górniczej, Olkusza, Kromołowa i Ryczowa. Ulice w Ogrodzieńcu nie posiadały żadnej nawierzchni.

⁷⁷ Gazeta Ogrodzieniecka, Nr 2/02/2010 (181)

⁷⁸ Gazeta Ogrodzieniecka, Nr 1/2009 (171)

Po 1933 roku rozpoczęła się stopniowa rozbudowa osady. Pojawiły się pierwsze jednopiętrowe kamienice. Zabudową objęto zachodnią i południową krawędź osady, powstały nowe ulice, nowe place. Ludność osady przekraczała już 4.000 osób. Ogrodzieniec należał do powiatu olkuskiego, województwa kieleckiego⁷⁹. Dnia 01.09.1939 roku wybuchła II wojna światowa, a 4 września Niemcy zajęli Ogrodzieniec. Już 8 października 1939 roku ziemie ogrodzieniecką wcielono do rzeszy. Stworzono granicę pomiędzy Rzeszą a Generalną Gubernią. W Ogrodzieńcu powstał Urząd Gminny z następującymi wsiami: Podzamcze, Żelazko, Śrubarnia, Ryczówek, Rodaki i Józefów. Natomiast Morusy, Ryczów i Kwaśniów zostały w Generalnej Gubernii. Ogrodzieniec wszedł w skład Górnego Śląska z centrum w Katowicach, w dalszym ciągu należał do powiatu olkuskiego. Od 01.01.1956 roku nastąpiły zmiany terytorialne i Ogrodzieniec przeszedł z powiatu olkuskiego do zawierciańskiego i województwa katowickiego. Następnie 1.01.1973 roku uzyskał prawa miejskie zabrane przez cara w 1864 roku. I od tego dnia został w Ogrodzieńcu utworzony Urząd Miasta i Gminy, w skład którego wchodziły dotychczasowe Rady Osiedlowe w Podzamczu i Gieble. Terytorialnie Urzędowi Miasta i Gminy podlegają: Ogrodzieniec, Osiedle Cementownia, Józefów, Fugasówka, Markowizna, Ryczów, Ryczów Kolonia, Żelazko, Śrubarnia, Podzamcze, Morusy, Giebło, Giebło Kolonia, Gulzów i Mokrus. Obecnie jest to gmina miejsko- wiejska w skład której wchodzi 10 sołectw: Fugasowka-Markowizna, Kielkowice, Podzamcze, Giebło Kolonia, Giebło, Mokrus, Gulzow, Ryczow Kolonia, Ryczow, Żelazko-Śrubarnia. Powierzchnia gminy wynosi ponad 86 km², natomiast miasto Ogrodzieniec zajmuje 2849 ha⁸⁰.

⁷⁹ Gazeta Ogrodzieniecka, Nr 6-7/2009 (175)

⁸⁰ Materiały udostępnione przez Urząd Miasta i Gminy Ogrodzieniec

Rys. 2. Mapa Gminy Ogródzieniec

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://maps.google.pl/>

Gmina Ogródzieniec w regionalizacji rolniczo-klimatycznej R. Gumińskiego, która została zmodyfikowana przez J. Kondrackiego zaliczana jest do Częstochowsko- kieleckiej dzielnicy klimatycznej. Głównym jej wyznacznikiem była ilość opadów, długość okresu wegetacyjnego oraz czas zalegania pokrywy śnieżnej. Średnia temperatura powietrza wynosi tutaj od 6-7° C. Średnia miesięczna temperatura stycznia waha się od -2° C do -4° C, natomiast średnia miesięczna temperatura lipca od 14° C do 16° C. Do najcieplejszych miesięcy należy lipiec i sierpień. Śnieg pojawia się pod koniec listopada, a znika najwcześniej w połowie marca⁸¹. Przeciętna suma opadów wynosi ok. 715mm, z czego 61,1 % przypada na lato. Osobliwością tutejszego klimatu jest duży procent opadów w formie kurzawy, co jest związane z silnie rozwiniętą rzeźbą terenu, dużymi różnicami wzniesień oraz znaczną amplitudą temperatur. Przeważającymi wiatrami są wiatry zachodnie.

Piękno krajobrazu, bogactwo przyrody, malownicze zakątki, sprzyjają rozwojowi turystyki na terenie Gminy Ogródzieniec. Ten tajemniczy, przyjazny świat przyciąga turystów, którzy poznając jego zakątki dostarczają sobie

⁸¹ Plan Rozwoju Lokalnego Miasta i Gminy Ogródzieniec, Nr XXXVIII/332/2005 Rady Miejskiej w Ogródieńcu z dnia 26 września 2005r

niezapomnianych wrażeń. Gmina Ogrodzieniec posiada charakterystyczną budowę geologiczną dla całej Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Bardzo ważny dla budowy geologicznej tego terenu był okres ery mezozoicznej, ok. 150 milionów lat temu. Wtedy to cały obszar dzisiejszej Wyżyny został zalany przez ciepłe morze, w którym w okresie jury środkowej odkładały się pokłady ilów rudonośnych. Ważny wpływ miał również okres górnej jury, kiedy osadziło się kilka odmian, różnie litologicznie wykształconych wapieni⁸². Wapienie osadziły się w morzu jurajskim w wyniku nagromadzenia szczątków organizmów zwierzęcych i roślinnych: głowonogów, amonitów, ramienionogów, belemitów, gąbek, jeżowców. W okolicach Ogrodzieńca ponad warstwą bulastą i różowo-oliwkowymi marglami leżą utwory dolnego oksfordu. Są to margle glaukonitowe często zapiaszczone i wapienie margliste. Nad nimi znajdują się wapienie płytowe oraz wapienie skaliste środkowego i górnego oksfordu. Utwory jurajskie w okolicy Ogrodzieńca miejscami pokryte są trzeciorzędowymi zwietrzelinami typu terra rossa oraz czwartorzędowymi piaskami i gruzem wapiennym. Wpływ tektoniki na morfologię okolic Ogrodzieńca zaznacza się wyraźnie przede wszystkim w przebiegu dolin i wzniesień. W rejonie Podzamcza znajduje się jedno z najpiękniejszych skupisk skalnych wraz z wkomponowanym w nie renesansowym Zamkiem Ogrodzienieckim. W obrębie „miasta skalnego” Podzamcza można wyróżnić cztery grupy skałek położonych względem siebie kulisowo z południa ku północy. Tworzą je formy słupowe, baszty i maczuga. Do charakterystycznych cech znacznej części gminy należą także zjawiska krasowe. To one przyczyniają się do modelowania skałek jurajskich, zwanych ostańcami, nadając im przeróżne kształty: iglic, grzebieni, bram oraz postaci ludzkich i zwierzęcych⁸³.

Obszar gminy wchodzi w skład prowincji Niżowo-Wyżynnej Środkowoeuropejskiej oraz Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej. Bardzo urozmaicona rzeźba terenu, duża różnorodność gleb i specyficzny mikroklimat zdecydowały o bogactwie szaty roślinnej. Podstawowym jej elementem jest roślinność leśna, której charakterystycznym składnikiem są buczyny: zespół buczyny górskiej-sudeckiej oraz buczyny niżowej. Pozostałymi zbiorowiskami leśnymi jakie występują na obszarze

⁸² M. Żerański, *Jura Krakowsko-Częstochowska : przewodnik*, Agencja TD, Białystok 2000

⁸³ J. Zinkow, *Orle Gniazda i krajobrazy Jurajskie*, wyd. Sport i Turystyka, Warszawa 1977

gminy są łągi: olszowe, jesionowo-olszowe. Jednak w większości na całym obszarze przeważają bory sosnowe.

Natomiast pod względem zajmowanej powierzchni na drugim miejscu znajdują się lasy bukowe. Na terenie Gminy Ogrodzieniec oprócz wyszczególnionych powyżej zbiorowisk leśnych można również spotkać zarośla tarninowo-głogowe *Pruno-Crataeggetum*. Jest to najszerzej rozpowszechniony zespół roślinności krzewiastej na omawianym obszarze. Zbiorowiska są często usytuowane na skraju lasów, na miedzach śródpolnych. Podstawowy skład tych zarośli to: śliwa tarnina, głóg jednoszyjkowy, czy róża polna. Na terenie Gminy Ogrodzieniec występuje około 700 gatunków roślin naczyniowych, w tym 35 ściśle chronionych, 12 gatunków częściowo chronionych, 21 górskich, 2 gatunki podgórskie i 111 rzadkich⁸⁴. Bardzo popularne są licznie występujące owoce leśne, a mianowicie jeżyny, poziomki, jagody, maliny, a także borówki, które są przedmiotem zbiorów miejscowej ludności. Na terenie Góry Birów ciekawostką jest malina moroszka o białych owocach, która pochodzi z rejonu Morza Śródziemnego.

Jednak najbardziej interesujący jest świat zwierzęcy Gminy Ogrodzieniec. Jak do tej pory nie jest on dokładnie zbadany szczególnie jeśli chodzi o bezkręgowce. Na uwagę zasługują motyle. Są to m.in.: paź królowej, wszystkie rusałki: kratnik, pokrzywnik, osetnik, admirał, pawik czy kraśnik sześciopłamek. Poza tym licznie występują tutaj inne owady tj. błonkówki, muchówki, pajęczaki, pluskwiaki, chrząszcze. Stosunkowo najlepiej rozpoznana gromada kręgowców są ptaki. Z gatunków typowych dla obszaru Jury, a więc również obszaru Gminy Ogrodzieniec, na uwagę zasługują gatunki, dla których naturalnymi miejscami lęgowymi są półki i wykroty skalne. Spotykać można tutaj białorzytkę, kopciuszka, pustułkę, kawkę, jerzyka. Częstym ptakiem lęgowym jest także dudek, który zamieszkuje tereny otwarte. Poza tym m.in. na obszarach rolniczych można spotkać kuropatkę, przepiórkę, świergotka łąkowego, pliszkę żółtą i siwą⁸⁵. Z ptaków leśnych na uwagę zasługują dzięcioły: duży, średni, mały, czarny, zielono-siwy, zielony oraz krętogłów. W wielu gospodarstwach hodowane są gołębie, głównie są to: grzywacz, turkawka oraz siniak. Z pozostałych drobnych ptaków śpiewających częstymi są: sikory (bogotka, czubotka, modra, sosnówka), ponadto muchołówki

⁸⁴ *Folder Ogrodzieniec- Miasto i Gmina*, B. Kołodziej- Pawłowska, wyd. Urząd Miasta i Gminy Ogrodzieniec

⁸⁵ *Unikalna flora i fauna gminy Ogrodzieniec*, Tomasz Labocha, Bożena Kołodziej, wyd. Urząd Miasta i Gminy Ogrodzieniec

(białoszyja, mała, żałobna i szara), kowalika, białożyłka, kos, strzyżyk, dzwonec, czyż, gil. Na stawach i rzekach obserwować można: zimorodka, kokoszkę wodną, łyskę, łabędzia niemego, różne gatunki kaczek, siewkowate. Ptaki drapieżne reprezentowane są przez: jastrzębia gołębiarza, krogulca, myszołowa, pustułkę, kobuzę, spotkać można również bardzo nielicznego trzmielojadę⁸⁶. Poza tym spotykać tu również można kruki i orzechówki. Przyjmując, że w Polsce występują 222 gatunki ptaków lęgowych, to na omawianym terenie lęgowych jest ponad 100, a więc liczba jest imponująca. Natomiast świat płazów i gadów reprezentowany jest przez rzekotkę drzewną, różne gatunki żab i ropuch, padalca, jaszczurkę zwinkę, jaszczurkę żyworodną, zaskrońca. Osobliwością jest bogata pod względem jakościowym i ilościowym fauna nietoperzy, wśród których jest wiele gatunków rzadkich: nocek orzęsiony, nocek Natterera, nocek łydkowłosy, nocek Bechsteina. Liczną grupę stanowią pozostałe ssaki, wśród nich jeleniowate reprezentowane przez sarny, jelenie, dużą populację stanowią tutaj dziki. Ponadto obserwować tutaj można znaczną liczbę innych przedstawicieli gromady, wśród nich gryzoni, owadożernych, łasicowatych, drapieżnych. Jak widać Gmina Ogrodzieniec obfituje w faunę i florę, co wpływa korzystnie na budowanie jej wizerunku.

Bardzo istotną rolę w rozwój Gminy Ogrodzieniec odgrywają jej mieszkańcy. Poniżej zamieszczone dane w tabeli przedstawiają liczbę mieszkańców Gminy Ogrodzieniec oraz Miasta Ogrodzieniec oraz w latach 2006-2009 na dzień 31 grudnia.

Tab. 3. Liczba mieszkańców Gminy Ogrodzieniec w latach 2006-2009

	Liczba ludności			
Rok	2006	2007	2008	2009
Gmina Ogrodzieniec	9587	9583	9589	9596
Ogrodzieniec	4505	4515	4505	4470
Kobiety	2386	2394	2390	2358
Mężczyźni	2119	2121	2115	2112

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Ogrodzieniec

⁸⁶ Ibidem

Jeśli chodzi o liczbę ludności zameldowanej w całej Gminie Ogrodzieniec jak również w Ogrodzieńcu można stwierdzić, iż zmieniała się nieznacznie przez te kilka lat, raz lekko spadając innym razem zwiększając się. Zanotowano tendencję spadkową ludności w Ogrodzieńcu, jednak pomimo to nie ulega dużemu wyludnieniu. Największy ubytek ludności miał właśnie miejsce w 2009 roku. Stabilny stan zamieszkujących te tereny osób związany jest ponadto z dużą ilością rodzin wielopokoleniowych w Ogrodzieńcu, w których nie występują tak silne migracje stałe poza miejsce zamieszkania. W jednym domu przebywają osoby, które od urodzenia mieszkają w tej miejscowości, w związku z czym stale utrzymuje się tak wysoka liczebność mieszkańców. Porównując liczbę kobiet można stwierdzić iż w porównaniu z rokiem 2008 znacznie zmalała, natomiast liczba mężczyzn pozostaje mniej więcej na stałym poziomie.

Aby jeszcze dokładniej zaobserwować zmiany następujące w liczbie ludności można przyrzeć się jej dynamice, porównując ze sobą poszczególne lata. Proces ten został przedstawiony w tabeli 4.

Tab. 4. Dynamika ludności Miasta Ogrodzieniec w latach 2006-2009

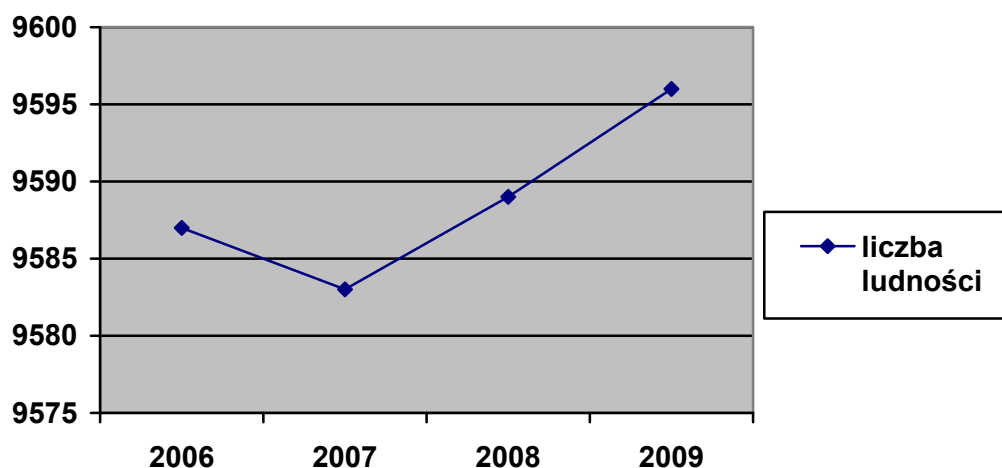
Lata	Liczba ludności	Wskaźnik dynamiki (%)	
		2006=100%	Rok poprzedni=100%
2006	4505	100	-
2007	4515	100,2	100,2
2008	4505	100	99,8
2009	4470	99,2	99,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Miasta i Gminy Ogrodzieniec

Stosunkowo duże zmiany w ruchu ludności nie były zauważalne w ostatnich latach, gdyż wskaźniki zmian w porównaniu do lat poprzednich są bardzo zbliżone do siebie. Największą dynamikę odnotowano w ostatnich dwóch latach, gdy najpierw miał miejsce większy wzrost ludności, a następnie jej spadek.

Gmina Ogrodzieniec oprócz miasta Ogrodzieniec, który zamieszkuje najwięcej mieszkańców, składa się jak wcześniej wspomniano z 10 sołectw, których rozkład ludności przedstawia się następująco: Podzamcze- 1019 osób, Ryczów-883

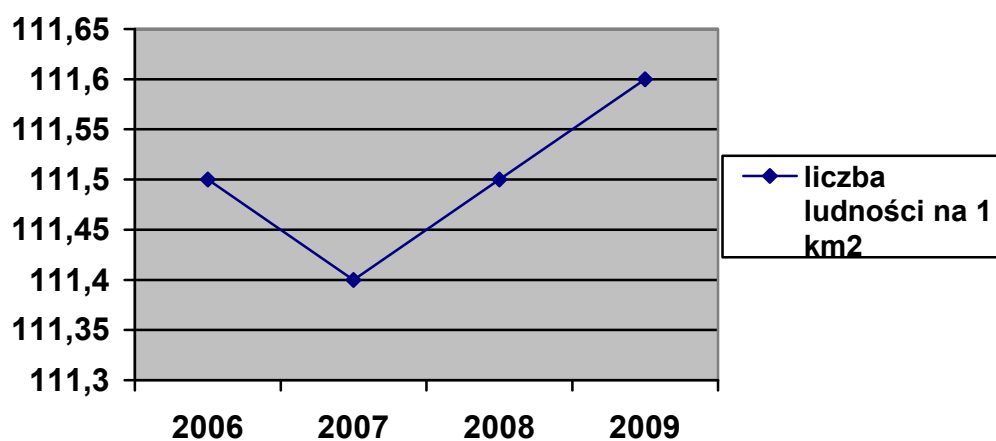
osób, Fugasówka-836 osób, Gieblo-473 mieszkańców, Kielkowice-445 mieszkańców, Ryczów Kolonia-335 osób, Mokrus-313 osób, Gulzów-286 osób, Gieblo Kolonia- 233 mieszkańców oraz Żelazko- 204 mieszkańców⁸⁷.

Rys. 3. Liczba ludności w Gminie Ogrodzieniec w latach 2006-2009

Źródło: Tabela nr. 3

Liczba mieszkańców Gminy Ogrodzieniec systematycznie zwiększa się. Powierzchnia Gminy Ogrodzieniec ogółem wynosi 86 km². W związku z tym, iż każdego roku przybywa mieszkańców, na każdy 1 km² przypada coraz większa liczba osób(tab.3)

Rys.4. Liczba ludności przypadająca na 1 km² w latach 2006-2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Miasta i Gminy Ogrodzieniec

⁸⁷ Dane z Ewidencji Ludności Urzędu Miasta i Gminy Ogrodzieniec

Bardzo ważnym elementem ogólnego przyrostu lub ubytku ludności danego obszaru, który częściowo wpływa także na jej strukturę jest ruch naturalny.

Ruch naturalny odnosi się do szeregu zjawisk społeczno – demograficznych, w skład których wchodzi małżeństwa, rozwody, urodzenia i zgony.

Tab. 5. Liczba urodzeń, zgonów i przyrost naturalny Gminy Ogrodzieniec w latach 2006-2009

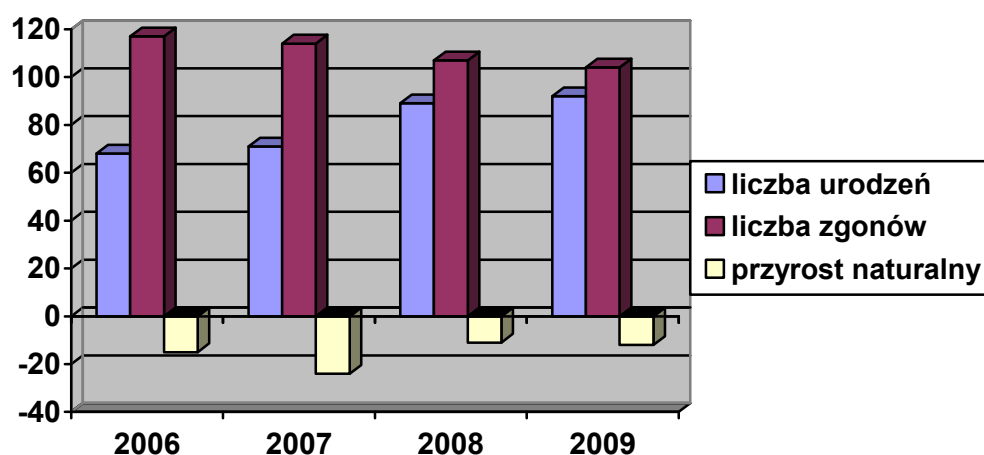
Opis	Rok			
	2006	2007	2008	2009
Liczba urodzeń	68	71	89	92
Kobiety	38	31	39	37
Mężczyźni	30	40	50	57
Liczba zgonów	117	114	107	104
Kobiety	53	55	50	45
Mężczyźni	64	59	57	58
Przyrost naturalny	-49	-43	-18	-12

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych <http://www.stat.gov.pl/gus>

Jeśli chodzi o przyrost naturalny w Gminie Ogrodzieniec kształtował się on w sposób ujemny. Spowodowane to było zbyt dużą liczbą zgonów, w stosunku do liczby urodzeń. Urodzenia są głównym czynnikiem decydującym o tempie rozwoju demograficznego. Wpływają one na liczbę i strukturę ludności, stanowią też podstawę do przewidywania tendencji zmian ludności w czasie, wyrażonych poprzez prognozy demograficzne. Porównując liczbę urodzeń w ciągu pięciu lat można zauważyć, że najwięcej ich było w 2009 roku kiedy liczba ta wynosiła 92 osoby, natomiast najmniej w 2006 roku. Natomiast po przeanalizowaniu liczby kobiet i mężczyzn wyraźnie widać przewagę mężczyzn nad kobietami. Można powiedzieć, że na 100 mężczyzn przypada ok. 95 kobiet. Jednak liczbę urodzeń przewyższała liczba zgonów. Zgony to drugi obok urodzeń element ruchu naturalnego ludności.

Zjawisko to wpływa nie tylko na tempo rozwoju ludności, ale również na kształtowanie jej stanu cywilnego oraz struktury wieku.

Liczba zgonów w Gminie Ogrodzieniec od roku 2006 z roku na rok zmniejsza, jednak nie w porównaniu z liczbą urodzeń, których nie było aż tyle. Najwięcej zgonów było wśród mężczyzn, jak wśród kobiet. Można zauważyć iż w ciągu tych kilku lat liczba urodzeń jak i zgonów mężczyzn była zdecydowanie większa niż kobiet. Jak widać przyrost naturalny jest ujemny, choć powoli następuje jego zmniejszenie. W 2006 roku wynosił on aż -49 osób, a w 2009 roku wyniósł on już -12 osób⁸⁸.

Rys.5. Liczba urodzeń, zgonów i przyrost naturalny w latach 2006-2009

Źródło: Tabela nr. 5

Ruch naturalny to zmiany w stanie cywilnym ludności (wstępowanie w związki małżeńskie, rozwodzenie się) oraz zmiany w stanie liczebnym ludności na skutek urodzeń i zgonów. Każda forma ruchu wiąże się ze zmianami. Największą uwagę zwraca się przeważnie na zmiany miejsca zamieszkania, czyli tzw. migracje. Migracje jako zjawisko przestrzenne jest wielkością kierunkową spowodowaną różnicami warunków społecznych, gospodarczych, politycznych lub kulturalnych. Dane o migracjach stanowią w okresach między spisowych jedyne źródło informacji o przemieszczeniach ludności w gminie i jego kierunkach. Migracje, obok przyrostu naturalnego są drugim czynnikiem, który ma istotny wpływ na stan zaludnienia.

⁸⁸ <http://www.stat.gov.pl/gus>

W Gminie Ogrodzieniec dane dot. migracji przedstawiają się następująco.(tab.6)

Tab. 6. Liczba zameldowań, liczba wymeldowań w ruchu wewnętrznym oraz saldo migracji w Gminie Ogrodzieniec w latach 2006-2009

Opis	Rok			
	2006	2007	2008	2009
Liczba zameldowań	113	136	116	121
Liczba wymeldowań	89	96	94	92
Saldo migracji	24	40	20	29

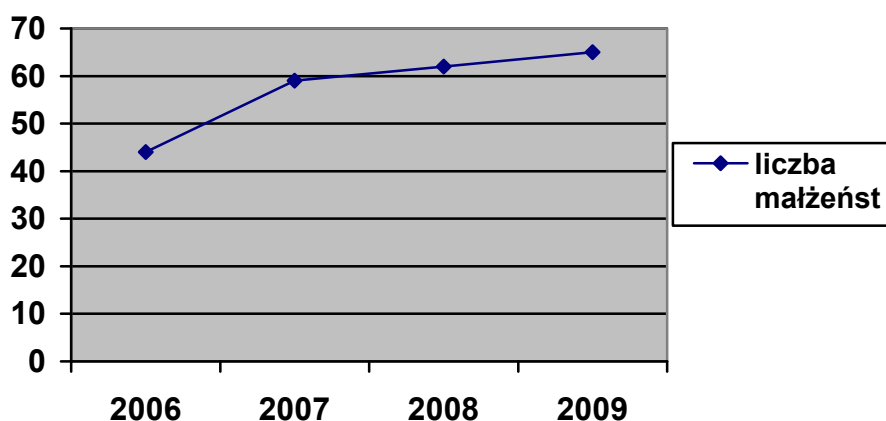
Źródło: <http://www.stat.gov.pl/gus>

Jeśli chodzi o saldo migracji w Gminie Ogrodzieniec nie stanowi ono problemu. Saldo migracji od trzech lat utrzymuje się na poziomie dodatnim. Jest ono konsekwencją przewagi rocznych napływów ludności nad wielkością odpływów, tj. przewagi liczby mieszkańców zameldowanych na pobyt stały na terenie Gminy Ogrodzieniec, nad liczbą mieszkańców wymeldowanych. Oznacza to, iż każdego roku więcej osób przybywa niż ubywa. Należy jednak zwrócić uwagę na to, że w 2006 roku saldo migracji wynosiło 24, natomiast w 2007 roku aż 40, a w 2008 roku znów wskaźnik spadł do 20. Podsumowując te cztery lata okazuje się, że saldo migracji kształtuje się bardzo nierównomiernie, chociaż wyraźnie widać, że następuje znaczne zmniejszenie, porównując z rokiem 2007. Jeśli chodzi o liczbę zameldowań z roku na rok jest coraz to większa. Być może związana jest z liczbą zawartych małżeństw, bo przecież również w związku z małżeństwem ludzie przeprowadzają się do Gminy, mając obowiązek zameldowania się. Ilość zawieranych małżeństw ma bardzo duży wpływ na przyrost naturalny. Począwszy od 2006 roku do 2009 roku liczba małżeństw z roku na wzrasta co przedstawia tab.7.

Tab. 7. Liczba zawartych małżeństw w Gminie Ogrodzieniec w latach 2006-2009

Opis	Rok			
	2006	2007	2008	2009
Zawarte małżeństwa	44	59	62	65

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z <http://www.stat.gov.pl/katow>

Rys.6. Liczba małżeństw zawartych w latach 2006- 2009

Źródło: Tab. nr 8

Uwzględniając przyczyny historyczne, społeczne i gospodarcze ostatnich lat można stwierdzić, że na terenie Gminy Ogrodzieniec odnotowuje się delikatny wzrost ludności, a co za tym idzie wzrasta gęstość zaludnienia tego terenu. Przyczyną tego może być poprawa warunków życia, lepsza komunikacja, dostępność do usług czy duża możliwość zabudowy. Warto zwrócić uwagę, że to przecież mieszkańcy są odpowiedzialni za rozwój turystyki na terenie Gminy Ogrodzieniec.

2. 2. Walory turystyczne Gminy Ogrodzieniec

Korzystne położenie Gminy Ogrodzieniec, atrakcyjne tereny, liczne zabytki historyczne i krajobrazowo-przyrodnicze oraz duża lesistość terenu tworzą doskonałe warunki do wypoczynku. Walory wypoczynkowe to zespół cech środowiska naturalnego: niezbędnych – czyste powietrze, cisza, niski stopień urbanizacji, walory estetyczne krajobrazu oraz korzystnych - walory widokowe krajobrazu, warunki do

uprawiania czynnego wypoczynku, wędrówek pieszych czy kolarskich. Te wszystkie warunki spełnia Gmina Ogrodzieniec, która jest dobrym miejscem do wypoczynku zwłaszcza weekendowego czy świątecznego.

Walory krajoznawcze są przedmiotem zainteresowań poznawczych turysty. Obejmują one elementy kultury materialnej i duchowej (zabytki, folklor, obiekty kultury narodowej) oraz osobliwości przyrody (parki zabytkowe, jaskinie, źródła, wodospady, ogrody botaniczne i zoologiczne).

Walory krajoznawcze dzielą się na:

1) *Walory przyrodnicze:*

- a. Ukształtowane bez ingerencji człowieka to: osobliwości flory i fauny, skałki i grupy skalne, wąwozy, doliny i przełomy rzeczne, wodospady, źródła, wywierzyska, jaskinie i inne obiekty geologiczne.
- b. Utworzone przez człowieka: parki zabytkowe, muzea i zbiory przyrodnicze, ogrody botaniczne i zoologiczne.
- c. W których ingerencja człowieka miała miejsce, jednak nie wpłynęła na zasadniczy charakter i znaczenie samego waloru: punkty widokowe, parki narodowe, parki krajobrazowe.

2) *Walory kulturowe (antropogeniczne):* to muzea i rezerваты archeologiczne, zabytki architektury i budownictwa, obiekty unikatowe i muzea specjalistyczne, obiekty historyczno-wojskowe, miejsca i muzea martyrologii, współczesne imprezy kulturowe, miejsca pielgrzymkowe⁸⁹.

Gmina Ogrodzieniec posiada wiele walorów przyrodniczych, które zachęcają do odwiedzania. Gminę charakteryzuje niezwykle w skali Polski, piękny jurajski krajobraz, który tworzy bajkowy świat ostańców, malowniczych, białych form skalnych górujących nad zielenią bogatych w runo leśne lasów. Idealnym miejscem dla turystów szukających ciszy i spokoju na łonie natury jest Centuria. Centuria to duże wylewisko źródeł rzeki, której wody zaliczane są do najczystszych w Polsce. W pobliżu źródła jest Hotel „Centuria”, który położony jest na terenie Jurajskiego Parku Krajobrazowego. W bezpośrednim sąsiedztwie hotelu znajdują się tereny

⁸⁹ T. Jędrusiak, *Turystyka kulturowa*, op. cit

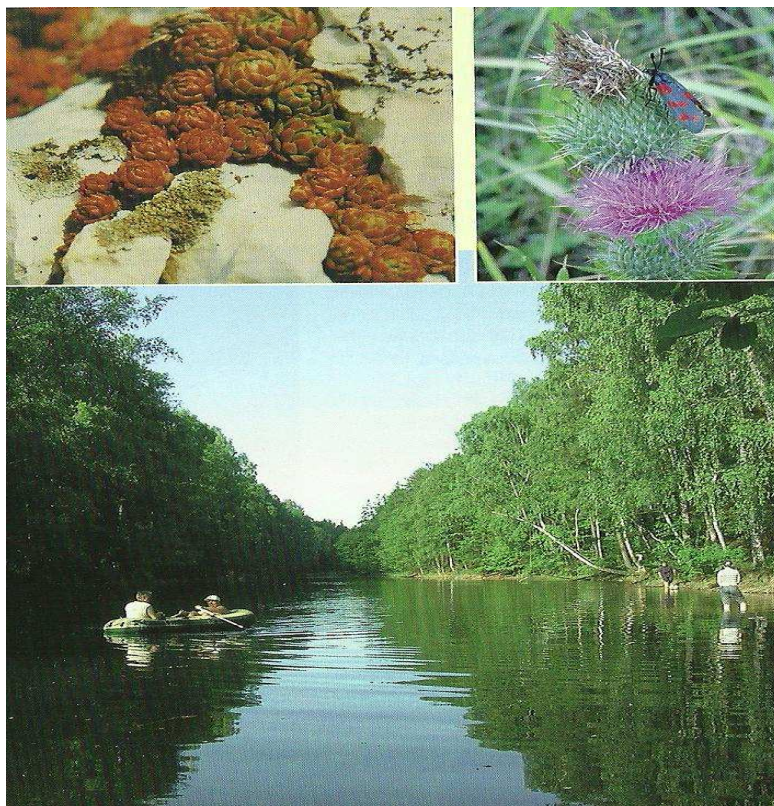
rekreacyjne z atrakcyjnie położonymi ścieżkami rowerowymi oraz szlaki turystyczne, które cieszą się dużym zainteresowaniem o każdej porze roku. Wypoczynek na łonie natury oferuje również Ośrodek Krępa. Ośrodek został utworzony na bazie zalewu na rzec z czystą, źródlaną wodą. Ośrodek rekreacyjno-wypoczynkowy Krępa ze źródłami wypływającego tam potoku jest częściowo zagospodarowany⁹⁰. Dawniej czynny był tam basen po którym teraz została jedynie betonowa niecka. Przy ośrodku znajduje się brodzik ze zjeżdżalnią, w pobliżu jest też zalew, ale kąpiel w nim jest zabroniona.

Obok znajduje się mała gastronomia czynna sezonowo, parking, pole namiotowe, toalety oraz palenisko. W okresie letnim na „Krępie” corocznie odbywały się festyny, pikniki, rodzinne spotkania oraz obozy harcerskie. W latach dziewięćdziesiątych ub. wieku, gdy nastąpiło drastyczne obniżenie poziomu wody i ośrodek popadł w ruinę, a likwidacja zakładów pracy na terenie miasta spowodowała, że zabrakło środków do jego utrzymania. Istniejące dziś na „Krępie” baseny są przestarzałe i wyeksploatowane, wymagają przebudowy i gruntowego remontu. Kąpielisko „Krępa” jest jedynym tego rodzaju obiektem na terenie gminy Ogrodzieniec. Stworzenie bezpiecznego miejsca do kąpieli w okresie letnim dla mieszkańców Ogrodzieńca i okolicy jest zadaniem priorytetowym. Gmina stara się odbudować obiekt, jednak przekracza to możliwości gminy. Kolejnym miejscem dla miłośników spokojnego wypoczynku są Śródleśne stawy w Ogrodzieńcu- Józefowie. Jest to dobre miejsce do rozwoju sportów wodnych oraz wędkowania. Ogromny i bardzo bogaty kompleks leśny jest również zachętą do grzybobrania.

Największym atutem jurajskiego krajobrazu Gminy Ogrodzieniec są białe wapienne skały zwane ostańcami górujące majestatycznie wśród jurajskiej roślinności. Największe i najciekawsze skupisko skał znajduje się w Podzamczu i w Ryczowie. Idąc z centrum Podzamcza w kierunku Zamku Ogrodzieńskiego zobaczyć można skały, które swymi kształtami przypominają rycerza, węża skalnego, twarz brodacza, żabkę, wielbłąda, klęczącego mnicha, sfinksa i sowy. W zachodniej części Ryczowa znajduje się grupa ostańców Wielkiego Grochowca: Grochowiec, Księża Góra, Małe Góry i Pański Kierz. W odległości ok. 170 m od Wielkiego Grochowca w kierunku wschodnim wznosi się ostaniec Małych Gór.

⁹⁰ M. Żerański, *Jura Krakowsko-Częstochowska : przewodnik*, op.cit

W Ryczowie zobaczyć można również wylaniające się ponad kompleksem leśnym Ruskie Góry, Czukotkę oraz pasma Góry Straszycowej⁹¹.

Rys.7. Źródła rzeki Centuria

Źródło: Folder Miasta i Gminy Ogrodzieniec, wyd. Urząd Miasta i Gminy, Ogrodzieniec 2009

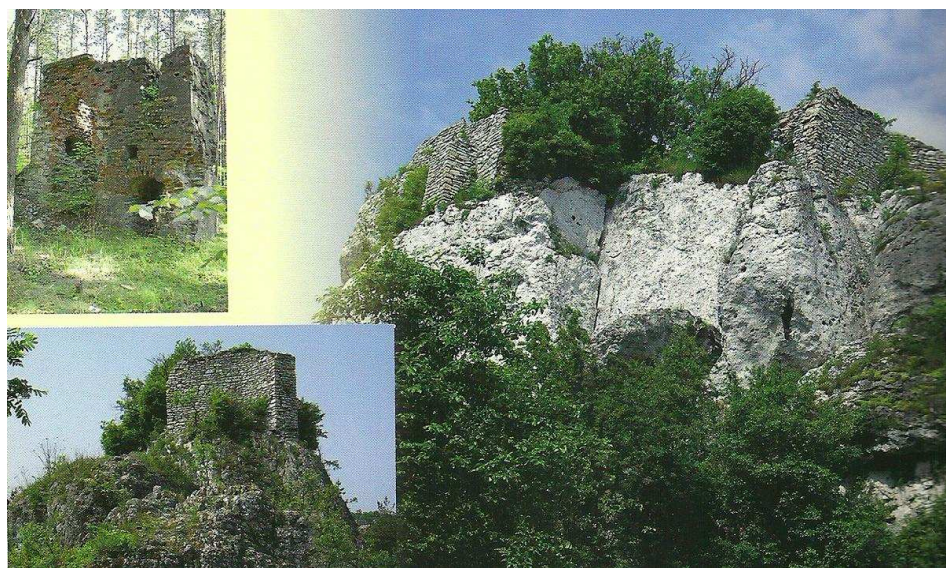
Gmina Ogrodzieniec to region bogaty nie tylko w piękną przyrodę, ale także w liczne zabytki, będące wynikiem działalności człowieka. Największą atrakcją jest zamek warowny, który należy do „Orlich Gniazd”. Ruiny Zamku Bonerów w Podzamczu są jednym z najbardziej popularnych miejsc w Województwie Śląskim. Są też jednym z najbardziej znanym i cenionym obiektem dziedzictwa narodowego w Polsce. Zamek ten nazywany jest „Małym Wawelem”, ze względu na imponujące rozmiary i połączenie naturalnej obronności miejsca ze sztuką fortyfikacyjną. Przepiękne ruiny otoczone są licznymi ostańcami skalnymi tworząc piękny i niezapomniany, pełen uroku widok Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej.

Do najnowszych atrakcji turystycznych należy wybudowany na Górze Birów przez Gminę Ogrodzieniec w 2008 roku zespół drewnianych budowli będący rekonstrukcją Grodu Królewskiego. Składa się ona z wieży bramnej, chaty

⁹¹ J. Pleszyniak, *Jurajskie niespodzianki*, wyd. Alatus, Katowice 2008

królewskiej, wieży obserwacyjnej oraz ogrodzenia z ostrokołów. Projekt współfinansowany był przez Unię Europejską oraz budżet państwa. Odtworzenie dawnych zabudowań militarnych wykonano na podstawie dokumentacji powstałej po prowadzonych wykopaliskach archeologicznych. W trzecim rozdziale szerzej opisano historię i znaczenie Zamku w Ogrodzieńcu oraz Grodu na Górze Birów, które są przedmiotem badań w pracy magisterskiej.

Kolejnym walorem antropogenicznym Gminy Ogrodzieniec są ruiny „Prochowni”. Na tym miejscu stała carska fabryka amunicji i prochu. Została ona zbudowana prawdopodobnie przez Rosjan. Istniała ona do momentu wkroczenia wojsk austriackich w 1914 roku, które wysadziły ją w powietrze. Dzisiaj ruiny prochowni można zobaczyć w centrum sosnowego lasu w Ogrodzieńcu, od strony Dąbrowy Górniczej⁹². Następnymi ruinami, które warto zwiedzić na terenie gminy są Ruiny Strażnicy w Ryczowie. Warowna budowla wzniesiona została na szczycie ogromnego ostańca i powstała najprawdopodobniej z inicjatywy Kazimierza Wielkiego.

Rys. 8. Ruiny „Prochowni” i ruiny Strażnicy w Ryczowie

Źródło: Folder Miasta i Gminy Ogrodzieniec, wyd. Urząd Miasta i Gminy Ogrodzieniec, Ogrodzieniec 2009

Miała ona służyć jako ogniwo w łańcuchu strażnic królewskich, chroniąc bezpieczeństwo południowej granicy Rzeczypospolitej. W wielu zapiskach podaje się, że przyczyną powstania strażnicy były ataki ze strony czeskiej. I tak powstała w

⁹² J. Zinkow, *Orle Gniazda i krajobrazy Jurajskie*, op.cit

XIV w wieża strażnicza. Głównym jej elementem była dwu lub trzy piętrowa murowana budowla. Całość był otoczony przez system fortyfikacyjny w postaci fosy o szerokości 7-10 metra i wysokiego na ok. 1,5 wału. Nad fosami znajdowały się zapory, prawdopodobnie w postaci wału drewniano – ziemnego. Fosę przegradza skała, która mogła być podstawą prostokątnej baszty. Od strony wschodniej i południowej naturalną obronę stanowił stromy stok z wysokimi wychodniami skalnymi. Od strony zachodniej u podnóża skały znajdował się dziedziniec gospodarczy, prze który wiodło wejście na teren fortyfikacji. W latach 60– tych XXw. obiekt został zabezpieczony konserwatorsko i do dzisiaj zachowały się ślady budowli o podstawie 10x14m⁹³.

Jednak w Gminie Ogrodzieniec nie tylko można zobaczyć ruiny ciekawych obiektów. Są również obiekty, które dostępne są turystom w całej ich okazałości. Przykładem może być XVIII wieczny Kościół w Ogrodzieńcu, który znajduje się w centrum miasta. Kościół ten wybudowany jest w 1787 roku przez Tomasza Jaklińskiego. Przed kościołem stoi figurka Matki Bożej z 1806 roku Kościół ten jest pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego. Jest budowlą, która łączy elementy dwóch stylów: baroku i klasycyzmu. Wystrój wnętrza kościoła stanowi mieszaninę elementów baroku, rokoka i klasycyzmu, ale umiejętne połączenie tych różnych elementów tworzy piękną całość sakralnego wnętrza. Wnętrze kościoła ozdabia obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem, który umieszczony jest w bocznym ołtarzu. Obraz ten nawiązuje do słynnego obrazu zwanego Dei Salus Populi Romani, który znajduje się w bazylice Santa Maggiorie w Rzymie⁹⁴. Gmina Ogrodzieniec bogata jest w zabytki sakralne, których na jej terenie jest dość sporo. Kolejnym obiektem jest Sanktuarium Matki Bożej Skałkowej. Wewnątrz zobaczyć można historyczny obraz, który umieszczono na pamiątkę cudownego objawienia. Koronacji obrazu z 1862 roku i ogłoszenia Sanktuarium dokonał Ks. Bp Adam Śmigielski dnia. 20 maja 2002 roku⁹⁵. Jednak najstarszym kościołem w okolicy Gminy Ogrodzieniec jest Kościół w Gieble. Według zapisów kościół został wybudowany w drugiej połowie XII wieku i został ufundowany przez Arian. Najprawdopodobniej jest to budowla romańska. Była ciosana z kamienia, posiada charakterystyczne dla tego stylu niewielkie okienko, jest tu empora (kryta galeria nad boczną ponad wejściem).

⁹³ Materiały udostępnione przez Urząd Miasta i Gminy Ogrodzieniec

⁹⁴ <http://www.parafia.ogrodzieniec.pl>

⁹⁵ Folder „*Szlak Maryjny*” – międzynarodowa trasa pielgrzymkowa Częstochowa- Mariaszell na odcinku LGD „Perła Jury”

Nad całością góruje wysoka wieża dawniej pełniąca również funkcję obserwacyjną. W ciągu wieków kościół wielokrotnie remontowano i rozbudowywano. Stara romańska część to jedynie prezbiterium i fragment nawy. Kościół w Gieble to zabytek niewątpliwie najwyższej klasy, ze względu na swoją 800-letnią tradycję. W samym Gieble można zobaczyć także Dworek szlachecki, pochodzący z przełomu XIX i XX wieku⁹⁶.

Rys. 9. Sanktuarium Matki Bożej Skalkowej

Źródło: zdjęcie własne

⁹⁶ *Folder Ogrodzieniec- Miasto i Gmina*, B. Kołodziej- Pawłowska, wyd. Urząd Miasta i Gminy Ogrodzieniec

Rys. 10. Dworek w Gieble

Źródło: <http://www.ogrodzieniec.pl>

Obficie obdarowany przez naturę teren Gminy Ogrodzieniec, różnorodność ukształtowania powierzchni stwarza ogromne możliwości dla uprawiania różnych form turystyki kwalifikowanej. Uprawianie tego typu turystyki wymaga od turysty dobrego przygotowania technicznego, psychicznego i sprawnościowego oraz umiejętności zachowania się w środowisku naturalnym i obiektach turystycznych.

Często wymagane jest potwierdzenie umiejętności odpowiednimi dokumentami formalnymi. Celem tej turystyki jest przede wszystkim wypoczynek, rekreacja, poprawa zdrowia i sprawności fizycznej turysty przy jednoczesnym wszechstronnym poznaniu kraju.

Gmina Ogrodzieniec jest właśnie miejscem, które sprzyja rozwojowi turystyki aktywnej. Oferuje prawdziwe atrakcje zwolennikom turystyki pieszej, rowerowej, wspinaczki czy speleologii.

Najlepiej rozwiniętą formą turystyki na terenie Gminy Ogrodzieniec jest turystyka piesza. Gminę Ogrodzieniec można zwiedzać podążając jednym z gęstej sieci znakowanych szlaków pieszych. Są to szlak czerwony „Orlich Gniazd” z Krakowa do Częstochowy, który ma długość 161 km, szlak niebieski „Warowni Jurajskich” z Rudawy do Mstowa, mający długość 162 km, żółty „Pustynny” z Ryczowa do Błędowa, żółty „Zamonitu” z Poraja do Ząbkowic, szlak czerwony „Szwajcarii Zagłębiowskiej” z Zawiercia do Sławkowa czy szlak czarny

„Partyzantów Ziemi Olkuskiej” z Wieszółki do Udorza⁹⁷.

Teren Gminy Ogrodzieniec z uwagi na swoje niewątpliwe walory krajobrazowe jest rajem dla miłośników rowerowych wycieczek po Jurze. Gmina posiada kilka wytyczonych szlaków rowerowych. Miłośnikom turystyki rowerowej sprzyja gęsta sieć dróg utwardzonych i asfaltowych. Niektóre odcinki charakteryzuje małe natężenie ruchu samochodowego, co wiąże się z małym stężeniem spalin, co sprzyja bezpieczeństwu i zdrowiu turystów. Pierwszym szlakiem jest szlak „Orlich Gniazd” z Krakowa do Częstochowy. W granice gminy wchodzi koło Kolonii Szutry w rejonie Długiej Góry na nowej drodze, która łączy Ryczów ze Złożeniem, a opuszcza się ją za Podzamczem. Drugim szlakiem jest ścieżka pieszo-rowerowa na trasie Zawiercie-Wydra Zielona - Ruiny Zamku Ogrodzienieckiego w Podzamczu. Kolejną proponowaną trasą jest trasa rowerowa po drogach asfaltowych, która biegnie od Podzamcza przez Kielkowice, Gieblo, Pilicę, Złożenie do Ryczowa i powrotem do Podzamcza. Jest długość wynosi 26 km. Dla osób lubiących troszkę adrenaliny Gmina Ogrodzieniec ma do zaoferowania trasę po drogach nieutwardzonych lub częściowo utwardzonych, która zaczyna się w Ogrodzieńcu, przez Bzów, Mokrus, Gieblo, Kocikowa, Czarny Las, Podzamcze i powrotem do Ogrodzieńca. Jest to trasa dla osób, które wyczynowo uprawiają turystykę rowerową, mająca 24 km⁹⁸.

Wyżej wymienione szlaki spełniają ważną rolę dla rozwoju i promocji turystyki w regionie, jednakże ich oznakowanie oraz stan nawierzchni na niektórych odcinkach pozostawiają wiele do życzenia. Kolejnym ich mankamentem jest pokrywanie się tras szlaków pieszych, rowerowych i konnych. Dotyczy to również nie oznakowanych szlaków konnych. Ponadto powinna powstać wypożyczalnia sprzętu rowerowego.

W ostatnich latach wzrosła aktywność ludzi, a co za tym idzie zwiększyło się zainteresowanie uprawianiem turystyki konnej i jeździectwa. Trend ten nie ominął także Gminy Ogrodzieniec. Przez teren Gminy Ogrodzieniec przebiega Transjurajski Szlak Konny o długości 130 km, prowadzący z Częstochowy do Nielepic koło Krakowa oraz nie oznakowane szlaki konne wyznaczone przez ośrodki jeździeckie. Transjurajski szlak konny w granice Gminy Ogrodzieniec wchodzi od strony Pustyni Błędowskiej w Centurii. Dalej prowadzi przez Krępę, aż

⁹⁷ Ibidem

⁹⁸ Materiały udostępnione przez Urząd Miasta i Gminy Ogrodzieniec

do Podzamcza, gdzie okraża skały Góry Janowskiego. Z Podzamcza wiedzie pod Górę Birów i opuszcza granice gminy prowadząc do Karlina. Turystyka konna jest zupełnie nowym zjawiskiem, choć ta forma aktywnego wypoczynku cieszy się dość dużą popularnością w Gminie Ogrodzieniec. Na terenie Gminy Ogrodzieniec są dwie stadniny: w Ogrodzieńcu i w Ryczowie.

Gmina Ogrodzieniec stwarza również możliwości do uprawiania sportów zimowych, w tym zwłaszcza narciarstwa biegowego. Doskonałymi terenami dla narciarstwa biegowego, które umożliwiają długie zjazdy i niezbyt męczące podejścia są m. in.: okolice Ryczowa, trasa prowadząca szlakiem pieszym z Zawiercia do Centurii przez Józefów.

Specjalistyczną aktywnością dostępną w Gminie Ogrodzieniec jest speleologia. Licznych grotów niemal z całej Polski przyciągają duże skupiska jaskiń, które znajdują się w Strszakowej Górze, z Kominem, w Zamczysku. Jednak najcenniejszymi pod względem archeologicznym są jaskinie i schroniska skalne w Górze Birów w Podzamczu. Okazałe wzgórza wapienne z licznymi ostańcami skalnymi przyciągają na teren Gminy Ogrodzieniec licznych turystów. Doskonałym miejscem do uprawiania wspinaczki są: Zamek Ogrodzieniecki czy Góra Birów w Podzamczu.

Gmina Ogrodzieniec jest miejscem, gdzie każdy turysta może od czasu do czasu odpocząć od miejskiego zgiełku. Gmina posiada wiele walorów, które przyciągają ludzi z całej Polski. Największe atrakcje turystyczne, a więc zamek, gród królewski stanowią główny cel podróży turystycznych. Ich atrakcyjność dla zwiedzających jest pochodną nie tylko wartości posiadanych eksponatów. Decyduje o niej także wartość historyczna i architektoniczna obiektów, przez którą obiekty stanowią główną atrakcję destylacji turystycznych, a także są istotnym elementem produktu turystycznego gminy. Można wnioskować, że turystyka obecnie odgrywa ważną rolę w życiu Gminy Ogrodzieniec. Gmina wciąż rozwija się i uzupełnia swoją ofertę turystyczną nowymi atrakcjami, które korzystnie wpływają na jej wizerunek.

2.3. Zagospodarowanie turystyczne Gminy Ogrodzieniec

Zagospodarowanie turystyczne jest elementem produktu turystycznego i coraz częściej odgrywa w nim rolę główną. Pozostaje również elementem pozwalającym realizację podróży przez turystów, ale jest także istotnym elementem

infrastruktury społeczno- gospodarczej obszaru. Zadaniem infrastruktury turystycznej jest zaspokojenie potrzeb ruchu turystycznego, poprzez udostępnienie walorów turystycznych, zapewnienie dostępności komunikacyjnej do miejscowości stanowiących cel podróży turystycznej oraz zapewnienie turystom niezbędnych warunków egzystencji w miejscu, które będzie celem podróży. Pełni ona istotną rolę w funkcjonowaniu regionu, a jednocześnie może być czynnikiem sprzyjającym lub ograniczającym rozwój regionu. Dobrze funkcjonująca infrastruktura turystyczna służy turystom, ale również zwiększa ruch turystyczny oraz dochody w regionie. Infrastruktura turystyczna to „zespół obiektów i urządzeń stanowiących wyposażenie danego terenu, umożliwiające zaspokojenie potrzeb ruchu turystycznego, poprzez zastosowanie środowiska przyrodniczego i społeczno-gospodarczego na potrzeby turystyki”⁹⁹. W skład infrastruktury turystycznej bądź inaczej bazy materialnej turystyki wchodzi trzy podstawowe elementy: baza noclegowa, baza gastronomiczna i baza towarzysząca¹⁰⁰.

Za główny element uznaje się bazę noclegową, której dostępność jest jednym z najważniejszych czynników kierujących ruch turystyczny do kraju. Bardzo często turyści kierują się w swojej podróży jej dostępnością w miejscowości lub regionie, który jest celem ich podróży. Wielkość bazy turystycznej decyduje o możliwościach recepcyjnych miejscowości lub regionu, bez niej praktycznie niemożliwy jest rozwój turystyki, nawet w przypadku występowania wielu walorów turystycznych, gdyż zawsze znajdą się turyści, którzy będą chcieli zostać na danym terenie więcej niż jeden dzień i skorzystać z bazy noclegowej, czyli skorzystać z usługi hotelarskiej. Według Ustawy o usługach turystycznych z dn. 29.08.1997 roku usługę hotelarską definiuje się tak: „...usługi hotelarskie to krótkotrwale ogólnie dostępne wynajmowanie domów, mieszkań, pokoi, miejsc noclegowych, a także miejsc na ustawianie namiotów lub przyczep samochodowych oraz świadczenie w obrębie obiektu usług z tym związanych..”¹⁰¹. Podstawową bazę hotelową tworzą obiekty hotelarskie tj. hotele, motele, kempingi, domy wycieczkowe, schroniska młodzieżowe, schroniska, zajazdy, pola namiotowe, gospody, gościńce oraz inne obiekty, które nie korzystają z nazw rodzajowych chronionych prawem. Obiekty te

⁹⁹ *Wybrane aspekty obsługi ruchu turystycznego*, pod red. B. Meyer, wyd. Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2004, s. 35

¹⁰⁰ *Ekonomia turystyki*, pod red. A. Panasiuk, op. cit

¹⁰¹ Dz.U. nr 55 z dn. 4.06.01r- obwieszczenie Ministra Gospodarki z dn. 21.03.2001r w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Ustawy o usługach turystycznych

nie muszą uzyskać decyzji o zaszeregowaniu, muszą jedynie zgłosić obiekt do ewidencji.¹⁰² Jednak opracowana przez Światową Organizację Turystyki terminologia przyjmuje, że turystycznym obiektem noclegowym jest każdy obiekt, w którym nocują turyści zarówno sporadycznie jak i regularnie. Obiekty noclegowe dzieli się na dwie grupy¹⁰³:

- 1) turystyczne zakłady zakwaterowania zbiorowego
- 2) kwatery prywatne

Gmina Ogrodzieniec charakteryzuje się średnim potencjałem turystycznym. Korzystne położenie powiatu, atrakcyjne tereny turystyczno-rekreacyjne, liczne zabytki historyczne i krajobrazowo-przyrodnicze oraz duża lesistość tworzą doskonałe warunki do wypoczynku. Piękne malownicze przestrzenie leśne, sąsiadujące z polami uprawnymi, łąkami, skaliste wzgórza porośnięte jurajską roślinnością, doliny, ostańce, jaskinie oraz ruiny zamków są prawdziwą uczcą dla duszy i ciała turysty. Tak zróżnicowany krajobraz, z uroczymi zakątkami, świeżym powietrzem, sprzyja relaksowi i dobremu samopoczuciu z dala od miejskiego zgiełku, w ciszy, w kontakcie z przyrodą i bogatą historią tych miejsc. Na terenie Gminy istnieje sporo obiektów turystycznych. (tabela 8).

Tab. 8. Obiekty turystyczne na terenie Gminy Ogrodzieniec

Obiekty turystyczne	Nazwa	Miejscowość	Liczba miejsc noclegowych
Hotele	Hotel Centuria	Ogrodzieniec	63
	Oberża Czarny Pies	Ogrodzieniec	15
	Hotelik Boner	Ogrodzieniec	15
	Centrum Rozrywki Jura	Ogrodzieniec	52
Gospodarstwa agroturystyczne	Gospodarstwo Agroturystyczne – Ferma Strusi	Kiełkowice	18
	Gospodarstwo Agroturystyczne	Ogrodzieniec	20

¹⁰² *Obsługa ruchu turystycznego*, pod red. Z. Kruczek, Proksenia, Kraków 2009

¹⁰³ Ibidem

	KAJA		
	Agroturystyka, Bożena Porada	Ogrodzieniec	14
	Agroturystyka „Pod czereśnią”	Ogrodzieniec	12
	Agroturystyka, Lucjan Stefański	Ogrodzieniec	6
	Gospodarstwo agroturystyczne- Marianna Korczyńska	Ogrodzieniec	12
	Gospodarstwo agroturystyczne Julianówka	Giełło Kolonia	6
	Agroturystyczny zajazd Orlik	Kielkowiec	18 + 2 dostawki
	Agroturystyka- Chata pod Zamkiem	Podzamcze	12
	Gospodarstwo agroturystyczne Maria i Wacław Firek	Podzamcze	8
	Gospodarstwo agroturystyczne- Pilarczyk Halina	Podzamcze	12
	Gospodarstwo agroturystyczne- Lucjan Stefański	Podzamcze	5
	Gospodarstwo agroturystyczne Kaktus-Urszula Kijas	Podzamcze	5
	Gospodarstwo Agroturystyczne- Zenon Makowski	Podzamcze	15

	Agroturystyka Wiejska-Kałwak Teresa	Fugasówka	9
	Gospodarstwo Agroturystyczne "Pod Strzechą"	Ryczów	14
	Agroturystyka- Barbara Gacek	Podzamcze	10
	Gospodarstwo agroturystyczne- Andrzej Mędrecki	Żelazko	7
	Agroturystyka- Józef Łysoń	Podzamcze	5
	Agroturystyka Domek na Wzgórzu	Podzamcze	10
	Gospodarstwo agroturystyczne Bogusława Witek	Bzów	9
	Gospodarstwo agroturystyczne „Magdalenka” Krystyna Łachan	Bzów	10
Kwatery prywatne	Pokoje do wynajęcia- K. Jureczko	Podzamcze	10
	Pokoje gościnne Bajm	Podzamcze	9
	Pokoje gościnne Skalny	Podzamcze	13
	Karczma Jurajska- pokoje gościnne	Podzamcze	6+ 1 dostawka
	Pokoje gościnne Pod Zamkiem	Podzamcze	13

Pola namiotowe	3 pola namiotowe	Podzamecze	
	1 pole namiotowe	Ogrodzieniec	

Źródło: badania własne, www.ogrodzieniec.pl, www.jura.info.pl

Wbrew opinii turystów bazę noclegową w Gminie Ogrodzieniec można uznać pod względem ilości miejsc za nienajgorszą. Biorąc pod uwagę wszystkie istniejące obiekty, które dysponują miejscami noclegowymi okazuje się, że ich ilość nie jest wcale tak mała. Na terenie Gminy Ogrodzieniec według zebranych danych występuje:

Hotele- 4

Gospodarstwa agroturystyczne- 22

Kwatery prywatne- 5

Pola namiotowe- 4

Opisując strukturę bazy noclegowej Gminy Ogrodzieniec należy stwierdzić, że gmina posiada nie w pełni zadowalającą infrastrukturę turystyczną, biorąc pod uwagę jakość świadczonych usług. Dotyczy to głównie bazy noclegowej, chociaż w ostatnich latach zauważalny jest postęp w tym zakresie. Gmina nie posiada dużo hoteli, gdyż nie jest to gmina typowo turystyczna, w której turyści przebywają po kilka nocy. Gmina Ogrodzieniec dysponuje 30 obiektami noclegowymi. Jest to gmina, w której najwięcej obiektów noclegowych to gospodarstwa agroturystyczne, których jest 22, czyli więcej niż połowę ogólnej liczby obiektów noclegowych. W większości kwater przygotowywane są tradycyjne domowe posiłki, szczególnym uwzględnieniem kuchni regionalnej. Wybierając kwaterę warto zapytać o możliwość przygotowania potraw regionalnych, a zwłaszcza tatarczucha- ciemnego słodkiego chleba, zalewajki- zupy z dodatkiem prawdziwych grzybów. W wielu kwaterach można zaopatrywać się w produkty gospodarskie i przygotowywać posiłki we własnym zakresie. Ponadto miejsca noclegowe są dostępne również na polach namiotowych, których jest w gminie cztery. Ogólna liczba miejsc noclegowych w Gminie Ogrodzieniec, biorąc pod uwagę, że w większości zamieszczone w tabeli nr. 8 gospodarstwa agroturystyczne nie są zarejestrowane, wynosi ok. 455. Jednak nie jest to ogromna liczba miejsc noclegowych. Porównując Gminę Ogrodzieniec z innymi gminami w powiecie zawierciańskim to Gmina Ogrodzieniec jest jedną z

gmin, które są w czołówce. Warto wspomnieć, iż każdego roku w gminie przybywa miejsc noclegowych. W 2004 roku było 17 obiektów noclegowych natomiast stan na 2010 roku to 30. Łączna liczba miejsc noclegowych, podobnie jak liczba obiektów zwiększyła się dość znacznie. W 2004 roku liczba ta wynosiła 207 miejsc noclegowych natomiast w 2010 roku ok. 455. Należy zwrócić jednak uwagę na to, iż większość kwater w Gminie Ogrodzieniec nie są kwaterami zarejestrowanymi, czyli są to kwatery, których liczba miejsc nie przekracza pięciu. Na terenie Gminy Ogrodzieniec większość bazy noclegowej ma charakter sezonowy. Obiekty noclegowe Gminy Ogrodzieniec mają raczej niski standard. Sytuacja ta jest zła z dwóch powodów: po pierwsze - stwarza zagrożenia dla zasobów środowiska, które są podstawowymi walorami turystycznymi gminy, a z drugiej strony niski standard usług noclegowych odstręcza klientów bardziej wymagających i zarazem zamożnych. Przy znacznej mobilności turystów dobre ich przyjęcie wymaga szczególnego kształtowania oferty. Wszystkie te przesłanki czyli konieczność kształtowania swobodnego produktu turystycznego, mobilność turystów, krótsze kilkudniowe pobyty, chęć przebywania w niezależnym obiekcie noclegowym (apartament, domek), zainteresowanie wsią, powinny być uwzględnione przy kreowaniu oferty turystycznej gminy.

Zagospodarowanie turystyczne to nie tylko baza noclegowa, ale również baza gastronomiczna. Gastronomia jest to „rodzaj działalności gospodarczej polegającej na prowadzeniu otwartych zakładów żywienia zbiorowego”¹⁰⁴. Natomiast jeśli chodzi o pojęcie bazy gastronomicznej to jest to baza żywieniowa, która służy zaspokojeniu potrzeb żywnościowych turystów oraz ludności miejscowej w danej miejscowości lub w niej zatrudnionej. Na sieć urządzeń, które tworzą bazę gastronomiczną składają się urządzenia umożliwiające konsumpcję i zakup produktów żywnościowych oraz zaplecze magazynowe, produkcyjne i transportowe. Główną grupę stanowią obiekty gastronomiczne, które obejmują zakłady¹⁰⁵:

- a) gastronomii otwartej(ogólnodostępnej) służącej wszystkim mieszkańcom:
 - typu żywieniowego, do których zaliczane są: restauracje, jadalnie, bary, karczmy, zakłady szybkiego żywienia
 - sprzedające napoje: piwiarnie, winiarnie, pijalnie, koktajlbary
 - rozrywkowe, do których należą kawiarnie, kluby młodzieżowe, bary nocne

¹⁰⁴ *Gospodarka turystyczna*, pod red. A. Panasiuk, wyd. PWN, Warszawa 2008

¹⁰⁵ A. Kowalczyk, *Geografia turystyki*, p.cit, s. 117

- w środkach transportu

b) gastronomii zamkniętej, której obiekty z zasady występują z innymi obiektami i nie są dostępne ogółowi mieszkańców i turystów

c) gastronomiczne przy hotelach i innych obiektach noclegowych, które mogą mieć charakter otwarty lub zamknięty. Zadaniem każdej bazy gastronomicznej jest zapewnienie turystom niezbędnych warunków egzystencji miejscu pobytu. Według kolejnego podziału można rozróżnić takie zakłady gastronomiczne jak¹⁰⁶:

- restauracje
- bary szybkiej obsługi
- pizzerie
- jadalnie
- karczmy
- zajazdy
- bary restauracyjne

Natomiast występują także uzupełniające zakłady gastronomiczne, które są z punktu widzenia turysty bazą towarzyszącą. Należą do nich:

- kawiarnie
- piwiarnie
- cukiernie

Do tego podziału należą także „małe gastronomie”, które są czynne zazwyczaj tylko podczas sezonu:

- bufety
- lodziarnie
- smażalnie

Znajomość rynku tych usług może przyczynić się do trafnego rozpoznania, a więc stanowić punkt wyjścia oceny rozwoju gastronomii nastawionej na obsługę ruchu turystycznego. Spośród problemów rozwoju bazy gastronomicznej należy wymienić sezonowość ruchu turystycznego, gdyż wywiera ona ujemny wpływ na obsługę turystów.

¹⁰⁶ *Obsługa ruchu turystycznego*, pod red. Z. Kruczek, op. cit

Na terenie Gminy Ogrodzieniec obiektami gastronomicznymi, które występują są podane w tabeli obiekty (tabela 9).

Tab. 9. Ilość stałych obiektów gastronomicznych na terenie Gminy Ogrodzieniec

	Restauracja	Bar	Karczma	Pizzeria	Stółówka	Kawiarnia
Ogrodzieniec	2	2		1	1	1
Podzamcze	2	4	2	1	1	
Razem	4	6	2	2	2	1

Źródło: badania własne w oparciu o dane z www.ogrodzieniec.pl

Baza gastronomiczna Gminy Ogrodzieniec nie należy do dobrze rozwiniętych, a ich standard pozostawia czasem wiele do życzenia. Najwięcej obiektów gastronomicznych znajduje się na Podzamczu, czyli miejscu gdzie znajduje się Zamek Ogrodzieniecki. Można wnioskować, że obiekty te mają na celu służyć turystom zaspokajając potrzeby żywnościowe w miejscu, które jest głównym celem podróży turystów w Gminie Ogrodzieniec. Obiekty te mają charakter otwarty czyli służą nie tylko turystom ale i mieszkańcom. Większość obiektów gastronomicznych to bary, proponujące tylko usługi żywieniowe, które są zlokalizowane są najczęściej blisko głównych atrakcji. Natomiast restauracje i karczmy stanowią jedynie dodatek do całej bazy gastronomicznej ponieważ występują w niewielkiej ilości. Można przypuszczać, że turyści, którzy przyjeżdżają zwiedzać Gminę Ogrodzieniec nastawieni są na zjedzenie szybkich, tanich posiłków blisko głównych atrakcji. Ujęte w tabeli nr. 10 obiekty gastronomiczne są obiektami stałymi, a na terenie Podzamcza w przypadku sezonu turystycznego powstaje dużo tymczasowych punktów gastronomicznych: bary szybkiej obsługi, lodziarnie, smażalnie, bary z potrawami z grilla, które zazwyczaj są zlokalizowane w drodze do Zamku Ogrodzienieckiego w czasie sezonu. Podczas festynów, koncertów na zamku niewątpliwą atrakcją jest możliwość posmakowania regionalnej kuchni ponieważ wiele punktów sezonowych ma w swojej ofercie pieczenie prażonek czyli pieczonek.

Baza noclegowa i gastronomiczna stanowi podstawową bazę turystyczną, bez której nie było możliwe uprawianie większości form turystyki. Istotne dla obsługi

ruchu turystycznego są urządzenia tzw. bazy towarzyszącej, stanowiące jakby uzupełnienie podstawowej bazy¹⁰⁷.

Osoby wypoczywające obok noclegu i wyżywienia mogą także realizować inne formy rekreacji. Temu wszystkiemu służą urządzenia bazy towarzyszącej, do których zalicza się obiekty o charakterze usługowym, handlowym, rozrywkowym, kulturalnym, sportowym. Lokalizacja poszczególnych urządzeń bazy towarzyszącej jest uzależniona od wielkości miejscowości o charakterze turystycznym oraz stopnia nasilenia ruchu turystycznego. Bazę towarzyszącą można podzielić według rodzajów urządzeń na¹⁰⁸:

- urządzenia kulturalno-rozrywkowe: świetlice, puby;
- urządzenia usługowe: sklepy, posterunki policji, apteki, placówki pocztowe;
- urządzenia ułatwiające uprawianie turystyki: punkty informacji turystycznej, biura podróży, wypożyczalnie sprzętu turystycznego;
- urządzenia sportowo-rekreacyjne: kąpieliska otwarte, zamknięte, boiska, kręgielnie, sauna, tereny do uprawiania turystyki pieszej

Biorąc pod uwagę Gminę Ogrodzieniec można stwierdzić, że baza towarzysząca jest uboga. Jeśli chodzi o urządzenia usługowe występuje zaledwie kilka sklepów spożywczych, apteka, poczta, bank, stacja benzynowa, które zlokalizowane są w Ogrodzieńcu. Jeszcze bardziej uboga jest infrastruktura dodatkowa na terenach wiejskich gminy Ogrodzieniec. Tutaj podróżujący może liczyć jedynie na jeden wiejski sklep, łączący branżę spożywczą i przemysłową. Brak jest filialnych jednostek poczty czy banku, punktów aptecznych i innych usługowych. Jednak wykorzystując walory turystyczne Ogrodzieńca turyści mają możliwość skorzystania z urządzeń sportowo- rekreacyjnych. Ilość i jakość nie jest zbyt zadowalająca, jednak w przyszłości są plany związane z zagospodarowaniem tego terenu, a mowa jest tutaj o kąpielisku „Krępa”, o którym już wcześniej wspomniano. Kolejnymi dostępnymi urządzeniami są: boisko sportowe, kręgielnie, duża ilość szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych, którymi porusza się ogromna ilość turystów. Gmina Ogrodzieniec dysponuje kilkoma punktami informacji turystycznej, które chętnie odpowiedzą na każde pytania turystów. Punkty te znajdują się w różnych miejscach w Ogrodzieńcu i Podzamczu.

¹⁰⁷ *Ekonomika turystyki*, pod red. A. Panasiuk, op. cit

¹⁰⁸ J. Płocka, *Wybrane zagadnienia z zagospodarowania turystycznego*, cz. I i II, Biblioteka CKU, Toruń 2006.

Są to m.in Informacja Turystyczna Związku Gmin Jurajskich, Punkt Informacji Turystycznej Jurajskiej Agencji Rozwoju Turystyki, Kasa „Zamku Ogrodzieniec”, Zamek” sp. z o.o.

Jak widać zagospodarowanie turystyczne Gminy Ogrodzieniec nie jest w pełni wystarczające. Aby Miasto i Gmina Ogrodzieniec prężniej rozwijała się muszą zostać podjęte pewne kroki aby udoskonalić bazę turystyczną poprzez: poszerzenie liczby gospodarstw oferujące usługi turystyczne, zachęcanie właścicieli gospodarstw agroturystycznych do podnoszenia jakości usług i staranie się o skategoryzowanie gospodarstwa, rozwijanie usług gastronomicznych na bazie gospodarstw rolnych, promowanie potraw kuchni regionalnej, otwierając: sklepy i karczmy urządzone w wiejskim stylu, sprzedające tradycyjne potrawy i produkty regionalne, specjalizowanie gospodarstw agroturystycznych z uwzględnieniem kryterium lokalizacji i oferowanych usług w zakresie rekreacji (posiadanie wokół gospodarstw przestrzeni rekreacyjnej – miejsca pod namioty, trawnika do gier i zabaw, miejsce na grilla, place zabaw dla dzieci). Ważnym aspektem jest również rozbudowa infrastruktury turystycznej poprzez budowę tanich hoteli i tzw. małej gastronomii. Kolejnym zadaniem mogłoby być organizowanie obiektów pokazowych, gdzie można przyglądać się, a nawet uczestniczyć w określonej produkcji różnych produktów (młyny, serownie, piekarnie, pasieki, warsztaty tkackie, pracownie garncarskie, szklarskie, wikliniarskie, ceramiczne) z możliwością zakupu, czy także zorganizowanie punktów sprzedaży pamiątek regionalnych.

III. ZNACZENIE WAROWNI OGRODZIENIECKICH W ROZWOJU TURYSTYKI NA TERENIE GMINY OGORDZIENIEC

3.1. Zamek w Ogrodzieńcu jako perła Jury Krakowsko- Częstochowskiej

Jeśli przeciętnego mieszkańca Ziemi zapytać, z czym kojarzy się mu się Nowy York, Paryż czy Londyn, nie zastanawiając się wymieni Statuę Wolności, wieżę Eiffla, czy Big Ben. Wskaże piękne budowle, które wznoszą się nad miastem, a którym turyści najchętniej robią zdjęcia. Jeszcze kilka stuleci trzeba było czekać na Statuę Wolności, wieżę Eiffla czy Big Bena, gdy w Ogrodzieńcu wyrósł za króla Kazimierza Wielkiego zamek, który do tej pory budzi zachwyt wśród turystów.

Zamek w Ogrodzieńcu znajduje się na północnym zboczu Wzgórza Zamkowego, którego najwyższy szczyt sięga 504 m n.p.m. Ruiny tego zamku leżą niedaleko Zawiercia, w miejscowości Podzamcze. Jest to jedna z największych i najbardziej malowniczych budowli Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Często nazwana klejnotem Szlaku Orlich Gniazd, czy perłą Jury Krakowsko-Częstochowskiej.

Rys. 11. Ruiny Zamku w Ogrodzieńcu

Źródło: zdjęcie własne

Pod względem architektonicznym Zamek Ogrodzieniec jest niewątpliwie najbardziej interesującą konstrukcją obronną na całej Jurze Krakowsko-

Częstochowskiej. Przy jego wznoszeniu nie trzymano się żadnego porządku geometrycznego, ponieważ bezimienni budowniczowie musieli wykorzystać miejsce na skałach i wśród skał, tak aby zamek stał się warownią nie do zdobycia, dlatego też został on zbudowany ze skalnych ostańców, które tworzą niepowtarzalną scenerię.

Początki historii tej niezwyklej warowni sięgają przełomu XII i XIII wieku, kiedy na Górze Janowskiego i Górze Birów istniały dwa grody obronne. Pierwszy gród powstał za czasów panowania Bolesława Krzywoustego w XII wieku. Przytoczyć można jak to ujmuje kalendarz ilustrowany Ungra z 1869 roku, że za czasów Bolesława Krzywoustego przebywała na zamku w Ogródzieńcu Wityслава, piękna kobieta, siostrzenica hetmana Skarbimira, który zachwycony jej urodą zakochał się w niej szalenie pomimo, że był dość stary, to chciał ją koniecznie poślubić. Nie zważał na to, że dziewczyna nie chce go. Zmusił ją do związku, a jej narzeczonego Piotra Szczebryca, którego na męża Wityśławie przeznaczyła matka, wtrącił do więzienia w swym zamku ojcowskim. Dopiero Krzywousty odkrył spiskowanie hetmana, Skarbimira pozbawił wszelkich własności i ukarał go wyłupieniem oczu. Bolesław Krzywousty uwolnił Wityśławę i połączył z Szczebrycem, dodając do posagu Wityśławy – którym był Ogródzieniec- zamek ojcowski”¹⁰⁹.

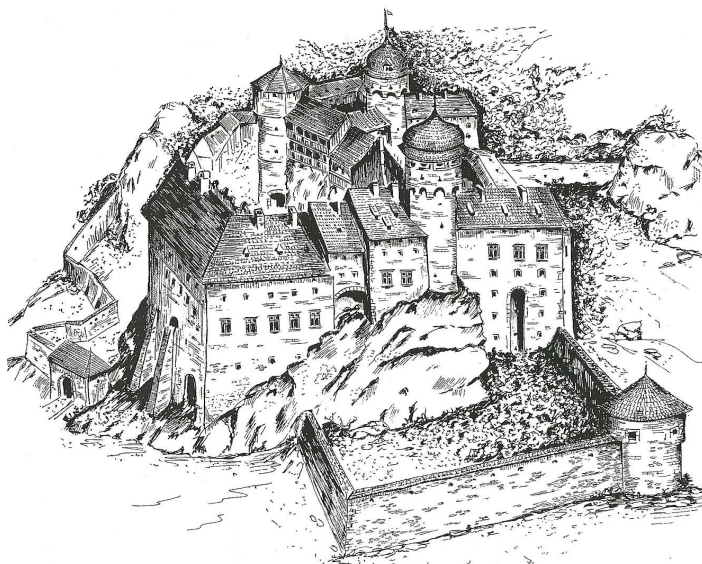
Pierwotnym Zamkiem Ogródzieńskim był zamek drewniany. Wtedy właśnie warownia Ogródzieńska nosiła nazwę Wilcza Szczeka, jednak nie istniała ona za długo, gdyż w 1241 roku została zniszczona przez Tatarów¹¹⁰. Kamienny zamek został wybudowany przez Króla Kazimierza Wielkiego, o którym wspomniano już wcześniej. Najstarsze przekazy historyczne o Ogródzieńcu pochodzą z 1385 roku, kiedy to właścicielami Zamku w Ogródzieńcu był ród Włodków Ogródzieńskich herbu Sulima. Oni też na miejscu zniszczonej fortecy wzniesli kamienną gotycką warownię. Fragmentem założeń obronnych z XIV wieku jest Sala Marmurowa oraz studnia na dziedzińcu tzw. Wysokiego Zamku. Pierwsza w pełni wiarygodna wiadomość o zamku Ogródzieńskim pochodzi z 1470 roku, kiedy to Włodkowie sprzedali posiadłość bogatym mieszczanom Ibramowi i Piotrowi Salomonowiczom¹¹¹.

¹⁰⁹ M. Antoniewicz, *Zamki na Wyżynie Krakowsko- Częstochowskiej-Geneza-Funkcje-Konteksty*, Wyd. Szumacher, 1998

¹¹⁰ R. Krajewski, R. Kubiszyn, *Orle Gniazda i Warownie Jurajskie, Orla Baszta*, Warszawa 1997

¹¹¹ R. Jakubowski, *Szlakami Krainy Orlich Gniazd*, wyd. MUZA SA, Warszawa 2006

Od Salomonowiczów dobra Ogrodzienieckie przeszły na własność Jana Feliksa Rzeszowskiego. W późniejszym czasie zamek należał do rodu Pileckich, których nazwisko przybrali od siedziby Pilicy Toporczykowie. Po śmierci Jana Pileckiego w 1501 roku majątek po nim został podzielony pomiędzy synów, przy czym zamek Ogrodzieniecki dostał się Mikołajowi Pileckiemu. W 1508 roku zamek powrócił w ręce Włódków. Widać, jak zamek zmieniał właścicieli, a w 1523 roku wszedł w posiadanie jednego z najbogatszych ludzi Polski szesnastowiecznej- Jana Bonera, który był krakowskim bankierem. Jak się później okazało, było to wydarzenie, które miało korzystne skutki dla rozwoju zamku. Jednak rodzina Bonerów nie cieszyła się sympatią, gdyż uważano ich za chciwych ludzi. Za ofiarę ich rzekomej nieuczciwości uchodzi autor najpiękniejszego krakowskiego ołtarza, Wit Stwosz. Prawdopodobnie to Wit Stwosz podrobił w dokumentach finansowych podpis Jakuba Bonera, za co został surowo ukarany. Zaslugę Jana Bonera docenił król Zygmunt Stary, korzystając z jego rad w wielu istotnych sprawach. Po śmierci Jana Bonera cały spadek odziedziczył Seweryn Boner, który w latach 1530- 1545 przebudował stary gotycki zamek w renesansową rezydencję obronną¹¹². Zamek był wzorowany na siedzibie królewskiej na Wawelu.

Rys.12. Rekonstrukcja Zamku w Ogrodzieńcu

Źródło: <http://www.zamek-ogrodzieniec.pl/kategorie/zamek>

Prawdopodobnie w przebudowie i rozbudowie zamku uczestniczyli m.in Bartłomiej Berecci z Florencji, Jakub Żur, Jan Cini ze Sieny, Jan Maria Padovano.

¹¹² R. Rogiński, *Zamki i twierdze w Polsce*, Instytut Wydawnictwa Związków Zawodowych, Warszawa 1990

Wtedy to rezydencja składała się z dwóch części: zamku górnego, który miał ok. 0,5 ha i położonego poniżej przedzamcza ok. 3 ha. Zamek górny zbudowano z kamienia wapiennego, na planie nieregularnym z wykorzystaniem skał jako fragmentów fundamentów, ścian murów i budynków zamkowych¹¹³. Składał się z trzech skrzydeł mieszkalnych, natomiast ze strony wschodniej dziedziniec zamykał mur, który był wzniesiony na skale, na której znajdował się stary budynek. W trakcie rozbudowy w celu zapewnienia lepszej komunikacji z tą częścią zamku wykuto w skale schody, które zastępowały dotychczasowe drabiny. Skrzydło północne tworzył duży, czterokondygnacyjny, prostokątny budynek zbudowany na stoku wzgórza. Jego dolne kondygnacje mieściły od strony dziedzińca piwnice, które posiadały na zewnętrznej ścianie szereg strzelnic kluczowych. W przyziemiu budynku północnego była kuchnia. Tu też wykuto w skale studnię o głębokości około 100 metrów. Na piętrze mieściły się sypialnie dla wojska i służby zamkowej, natomiast piętro wyżej znajdowały się komnaty reprezentacyjne i mieszkalne. W celu połączenia budynku północnego z głównym budynkiem zamku, który znajdował się na południu, na skale zachodniej wybudowano budynek z dwoma kondygnacjami. Mieściły się w nim sypialnie właścicieli zamku, gabinet z podręczną biblioteką oraz ubikacja. Podczas konserwacji zamku w podłodze sypialni odkryto wejście do wykutego w skale pomieszczenia bez okien. Najprawdopodobniej stanowiło ono tajną skrytkę lub podręczny skarbczyk właściciela zamku. Część południowo-zachodnią zajmowała duża sala jadalna połączona z komnatami reprezentacyjnymi i wypoczynkowymi oraz izba stołowa. Pod tą izbą znajdowały się pomieszczenia dla żołnierzy, prochownia i wykuty w skale skarbiec. Tuż obok jadalni, w narożniku południowo-zachodnim wznosiła się wysoka cylindryczna wieża, zwana w XVII wieku Basztą Kredencerską¹¹⁴. Jej szczyt zwieńczony był ślepymi machikułami, natomiast we wnętrzu znajduje się kilka małych, sklepionych izb ze strzelnicami. W narożu południowo-wschodnim wznosiła się druga wieża – zwana wieżą skazańców. W dolnych kondygnacjach była ona czworoboczna natomiast w wyższych cylindryczna. Trzecią wieżę zamku stanowiła sześciokondygnacyjna wieża bramna. Została ona zbudowana na planie kwadratu ale ostatnia kondygnacja była cylindryczna.

¹¹³ A. Gruszecki, *Zamek w Ogródzieńcu*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Katowice 1993

¹¹⁴ R. Krajewski, R. Kubiszyn, *Orle Gniazda i Warownie Jurajskie*, op. cit

Czwartą kondygnację zajmowała bogato zdobiona kaplica zamkowa. Wspomniana kaplica zamkowa erygowana 7 stycznia 1538 roku pod wezwaniem Trójcy Świętej, Wniebowzięcia NMP i św. Seweryna była używana w celu odprawiania nabożeństw. Opiekę nad kaplicą sprawował zamkowy kapelan, który został uposażony kwotą 25zł, które stanowiły procent od sumy 500 złotych lokowanych na dobrach w Ryczowie. Do obowiązków kapelana należało odprawianie trzech mszy: do Trójcy Świętej, w uroczystość NMP i do św. Seweryna. Oprócz tego miał również odprawiać mszę w rocznice śmierci fundatora, Seweryna Bonera i jego żony Zofii. Tak to wszystko funkcjonowało za czasów Bonerów¹¹⁵. W latach 1550- 1560 syn Seweryna, Stanisław rozbudował skrzydło zachodnie, dziedziniec gospodarczy. On też jest twórcą dosyć skomplikowanego układu schodów wokół dziedzińca głównego. Odbudował także tzw. Kurzą Nogę, obiekt, który miał wzmocnić obronność zamku. W tym okresie zamek nie przedstawiał znaczenia militarnego, a chciano podkreślić starożytność i znaczenie rodu. Po wygaśnięciu potomków linii męskiej rodowe gniazdo Bonerów, które było posagiem Zofii, córki Seweryna, przejął Jan Firlej, który rozbudował zamek, a także wprowadził wystrój wnętrz w stylu barokowym. W okresie tym zamek wyposażony był w bardzo kosztowne przedmioty, takie jak jedwabne gobeliny, złożone meble mahoniowe i hebanowe. Zastawę stanowiły naczynia ze złota i srebra, kubki z kokosowego drewna i wartościowe kryształy. W jednym ze spisów inwentarza figurują klejnoty, perły, makaty, kobierce, drogocenne szaty. W 1587 roku prawdopodobnie zamek został zdobyty przez wojska sprzymierzone z arcyksięciem Maksymilianem. W 1594 roku zamkiem władał Mikołaj Trąba. Później przejął go Jan Firlej - marszałek wielki koronny, spokrewniony z Bonerami. W latach 1649-55 po latach raczej słabego zainteresowania zamkiem przez kolejnych właścicieli, dopiero Andrzej Firlej, kasztelan lubelski rozpoczął nowe prace budowlane. Wzniósł m.in. salę marmurową nad beluardem i ozdobił wnętrza w stylu barokowym. W 1669 roku Ogrodzieniec objął kasztelan krakowski Stanisław Warszycki, gdyż zamek i miasto zostały sprzedane przez Firlejów, którzy w 1669 roku odsprzedali mu go za 267 tysięcy złotych polskich¹¹⁶. Nowy właściciel rozbudował dalej zamek, a także odremontował mury i budynki gospodarcze. Córka Stanisława Warszyckiego, Barbara wstąpiła w związek małżeński z Kazimierzem Męcińskim, starostą wieluńskim, wnosząc zamek

¹¹⁵ J. Pleszyński, Zamek Ogrodzieniec. Historia, zwiedzanie, okolice, Alatus, Katowice 2005

¹¹⁶ R. Krajewski, R. Kubiszyn, Orle Gniazda i Warownie Jurajskie, op. cit

we wianie. Jednak on i jego następcy nie dbali o zamek, dlatego w 1702 roku twierdza została zajęta przez wojska szwedzkie pod wodzą Karola XII, doprowadzając do wielkich zniszczeń. Wypalone mury dawnej warowni nabył w 1784 roku Tomasz Jakliński. Późniejsi właściciele rozbierali po kawałku mury zamku, budując na Podzamczu inne zabudowania. Jednak od tej pory nikt już nie zamieszkał zamku.

Na pocz. XX w. teren z ruinami kupił chłop Ludwik Kozłowski, który dbał aby z siedziby „wrogów ludu” nie został kamień na kamieniu. Pozwalał mu na to niepoprawnie sporządzony akt sprzedaży, w którym nie było mowy o zamku, lecz o gruntach, na których stoją jego resztki¹¹⁷. Po drugiej wojnie światowej w Polsce nie było klimatu politycznego sprzyjającego ochronie zachowanych dóbr, należących do bogaczy. Dopiero w latach 1949-51 dokonano pierwszych zabiegów zmierzających do zabezpieczenia ruiny, lecz prawdopodobnie w latach 1959-75 przeprowadzono pełne badania i prace konserwatorskie ruin prowadzone przez: Jerzego Szydłowskiego, Małgorzatę Wawra, Wandę Hrebenda, Włodzimierza Błaszczyka, Ryszarda Dukwicza, Teresę Falcerową i innych. Początkowo prace konserwatorskie i badania naukowe na zamku prowadzone były pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach, a od 1964 roku kontynuowane przez Zakład Architektury Polski Politechniki Warszawskiej pod kierunkiem Andrzeja Gruszeckiego. W 1973 roku w trakcie konserwacji ruin zamku, w wyniku zniszczenia przez poszukiwaczy skarbów położonych nowych płytek chodnikowych w piwnicach, utwardzono grunt układając cegłę klinkierową¹¹⁸. Wówczas odkryto m.in. glify z cegły gotyckiej i fragmenty posadzki. Znaleziono również 168 ukrytych kul armatnich o niewielkim wymiarze, fragmenty broni, okucia i monety. Przy skrzydle zachodnim wydobyto kości zwierzęce, dużo szczątków organicznych. Ruina została dobrze zabezpieczona, wyznaczono wtedy trasę turystyczną i wtedy to zamek został udostępniony turystom do zwiedzania.

Ruiny zamku były doceniane już na początku XX wieku, gdyż wtedy wzbudziły zainteresowanie Aleksandra Janowskiego, który powołał w 1906 roku Polskie Towarzystwo Krajoznawcze.

¹¹⁷ R. Jakubowski, *Szlakami Krainy Orlich Gniazd*, op.cit

¹¹⁸ Stanisław Kołodziejowski, *Problematyka badań średniowiecznych zamków na Jurze*, w *Człowiek i środowisko naturalne Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej*, Dąbrowa Górnicza 1995

Polskie Towarzystwo Krajoznawcze wykupiło z rąk prywatnych ruiny zamku i przystąpiło do ich restauracji. Wydarzenie to upamiętnione zostało w 1965 roku kiedy to wmurowano tablicę informacyjną na skale tuż przy wejściu na zamek¹¹⁹. Tablica ta do dziś widnieje na murach zamku.

Rys. 13. Tablica pamiątkowa na Zamku

Źródło: *W cieniu zamczyska Bonerów*, pod. Red J. Patryki, wyd. Sesji Popularno Naukowej, Ojców 2006

Pierwszym użytkownikiem po konserwacji zamku był Oddział PTTK w Zawierciu, później pieczę nad ruinami zamku sprawował Miejsko – Gminny Ośrodek Kultury Ogrodzieńcu¹²⁰. Natomiast obecnie sprawami zamku zajmuje się Zamek” sp. z o.o, która jest Jednoosobową Spółką Skarbu Gminy Ogrodzieniec. Spółka ta została utworzona ponieważ Gmina potrzebowała podmiotu, który będzie zajmować się promowaniem Gminy i Zamku, oraz obsługą ruchu turystycznego. Pomysł ten narodził się wtedy, gdy główne zakłady przemysłowe Gminy- Cementownia, Izolacja, Remur, a także cegielnie zaczęły mieć poważne trudności finansowe, które doprowadziły do zwolnień z pracy. Restrukturyzacja przemysłu spowodowała, iż całą uwagę zaczęto skupiać na walorach turystycznych Gminy, która dotąd była postrzegana jako przemysłowa. Mimo tego ruiny zamku były chętnie odwiedzane, jednak turyści mieli coraz to większe oczekiwania, dlatego też postanowiono, że to właśnie Spółka z. o.o „Zamek” będzie dbała o to, aby w ruinach

¹¹⁹ *W cieniu zamczyska Bonerów*, pod. red J. Patryki, wyd. Sesji Popularno Naukowej, Ojców 2006

¹²⁰ U. J Górski, *Zamek Ogrodzieniecki w Podzamczu i okolica*, Sosnowiec 1993

działo się coś ciekawego, a także by zadbała o dodatkowe atrakcje na zamku, a co najważniejsze koordynowała obsługę ruchu turystycznego.

Gmina rozmyślając nad wyborem właściwej formy prawnej dla podmiotu zajmującego się zabytkiem historycznym nie brała pod uwagę jego prywatyzacji, ponieważ jest to tzw „logo”, wizytówka gminy. I tak właśnie dnia 28 kwietnia 1995 roku został sporządzony akt notarialny, który został podpisany przez Jarosława Ciszewskiego- Burmistrza Gminy Ogrodzieniec oraz członka Zarządu Andrzeja Żaka. Do powstania Spółki przyczyniła się również Pani Dyrektor Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury w Ogrodzieńcu, pani Dorota Cygan, która zarządzała do momentu powstania Spółki zamkiem ogrodzienieckim. Spółka „Zamek” została zarejestrowana w Sądzie Rejestrowym w Katowicach i uzyskała osobowość prawną 12. 08. 1995 roku¹²¹. Odtąd Spółka „Zamek” zajmuje się świadczeniem usług turystycznych, hotelowych, gastronomicznych, rozrywkowych, organizacją imprez masowych, a także prowadzeniem działalności handlowej i usługowej. Aby pokazać jak ważnym podmiotem jest Spółka, należy przyjrzeć się jej działaniom. Obecnie „Zamek” sp. z o.o. – jako administrator Zamku Ogrodzienieckiego w Podzamczu i Grodu na Górze Birów¹²²:

- jest organizatorem imprez odbywających się na terenie zamku Ogrodzieniec i Grodu na Górze Birów
- nadzoruje organizację ruchu turystycznego na obiektach
- współpracuje z regionalnymi organizacjami turystycznymi nad rozwojem i poszerzaniem się oferty turystycznej regionu, prowadzi punkty informacji turystycznej
- tworzy i realizuje ofertę edukacyjną dla grup szkolnych
- organizuje dla firm biesiady staropolskie, imprezy integracyjne i pikniki pracownicze
- świadczy usługi gastronomiczne, prowadząc Karczmę Rycerską
- prowadzi działalność wydawniczą związaną z promocją administrowanych obiektów i Gminy Ogrodzieniec
- świadczy usługi noclegowe prowadząc Pokoje Gościnne "Boner" w Podzamczu

¹²¹ Spółka „Zamek”, materiały dot. Spółki, przedmiotu jej działalności

¹²² http://www.zamek-ogrodzieniec.pl/kategorie/o_firmie

- na potrzeby właściciela opracowuje dokumentację projektową dotyczącą przeprowadzenia niezbędnych prac remontowych i adaptacyjnych Zamku Ogródzienieckiego i Grodu na Górze Birów.

Stale rosnące zainteresowanie zamkami w Polsce potęgują opowieści o właścicielach, mieszkańcach i ich budowniczych, często podawane w formie baśni, podań i legend, gdzie fikcja nierzadko krzyżuje się z udokumentowanymi faktami, które już opisano. Z zamkiem związana jest legenda o Stanisławie Warszyckim. Krążą legendy, że na Zamku Ogródzienieckim w nocy straszy potężny czarny pies, który ciągnie za sobą długi trzymetrowy, brzęczący łańcuch. To tajemnicze zwierzę zauważyli ojcowie i dziadkowie już przed pierwszą wojną światową. Wspominali, że nocą żaden koń nie ośmielił się przejść zamkowej bramy, mimo iż zewnętrzny dziedziniec pachniał soczystą, świeżą trawą. Wyjaśnienia tajemniczego zjawiska, którego świadkami było wielu mieszkańców Podzamcza, należy szukać w historii ogrodzienieckiego zamczyska¹²³. W 1669 roku Mikołaj Firlej sprzedał Ogródzieniec Stanisławowi Warszyckiemu. Był to bardzo zamożny, pierwszy dostojnik Rzeczypospolitej, który nigdy nie poddał się Szwedom, wiernie stojąc u boku Jana Kazimierza, a także słynął jako zapobiegliwy gospodarz, dbający o rozwój rzemiosła i rękodzieła. Jednak dla poddanych nie był bynajmniej dobrym panem. Według legendy rodowy Danków wzniosł z potu i krwi okolicznego ludu. Inna historia opowiada, iż narożną grootę na dziedzińcu ogrodzienieckiego zamku kazał zamienić na męczarnię zwaną odtąd „męczarnią Warszyckiego”. To w tej grocie pan kasztelan osobiście kontrolował torturowanie opornych poddanych. Warszycki nie znosił sprzeciwu z żadnej strony i pewnego dnia kazał na oczach całej służby wychłostać swoją żonę, a sam wsłuchiwał się w jej jęki. Legenda głosi, że Warszycki nie umarł śmiercią naturalną, lecz został porwany przez diabły do piekła za zło, które wyrządził. Zamieniony w czarnego psa i straszy do dzisiaj na zamku ogrodzienieckim¹²⁴. W związku z legendą, zamek jest miejscem nocnych zabaw i gier przygotowanych przez Spółkę „Zamek”.

Ciekawostką, jeśli chodzi o tę legendę może być fakt, że w związku z tą legendą telewizja TVN w programie „Nie do wiary” zajęła się opowieścią o czarnym psie, bo jak się okazało wielu mieszkańców Podzamcza go widziało.

¹²³ J. Zinkow, *Podania i legendy szlaku jurajskiego*, wyd. C.O.I.T, Częstochowa 1986

¹²⁴ Kozłowski M, B. Wernichowska, *Duchy polskie-czyli krotki przewodnik po nawiedzonych zamkach, dworach i pałacach*, wyd. PTTK „KRAJ”, Warszawa 1985

I to zarówno tych żyjących obecnie jak i ich przodków. Miał to być rzekomo duży pies z długim łańcuchem u szyi. Zasadzka urządzona przez autorów programu w postaci kilku specjalistycznych kamer rejestrujących po godzinie 22⁰⁰ wszystko co się dzieje na zamku nie przyniosła wyników. Jednak w pewnym momencie jedna kamera przestała przekazywać obraz choć po sprawdzeniu całości sprzętu i okablowania nie znaleziono żadnych usterek. Wydaje się więc, że ta awaria kamery mogła zostać spreparowana, aby w programie znalazł się jakiś tajemniczy motyw.

Legend dotyczących Zamku w Ogrodzieńcu można doszukać się wielu, jednak nie należy zapomnieć o legendzie o pięknej Olimpii. Legenda ta głosi, że Stanisław Boner miał córkę o niezwykłej urodzie, w której zakochał się młody rycerz Stanisław Kmita. Chociaż Olimpia całkowicie oddała mu swe serce ojciec nie chciał słyszeć o tej miłości, a dodatkowym argumentem przeciw młodym, były jego przekonania religijne – gdyż był zwolennikiem protestantyzmu. Wtedy ojciec uznał, że córka nie może poślubić rycerza. Podczas ostatniego pożegnania obiecał przysłać Olimpii posłańców z listami. Dowiedział się o tym Seweryn i rozkazał pokojówce, by oddawała mu każdy z adresowanych do córki listów. Olimpia i jej ukochany nie wiedzieli, co się dzieje, czemu nie otrzymywali od siebie wiadomości. Nie domyślali się, iż tkwi w tym podstęp. Zmartwiony młody rycerz po powrocie z wyprawy wojennej wysłał raz jeszcze giermka do swej wybranki, a sam czekał na odpowiedź na wysokiej skale. Niestety i ten list odebrał od posłańca ojciec i polecił pokojowej napisać odpowiedź od córki. Gdy Kmita otrzymał list, w przypiływie rozpaczyc rzucił się w przepaść w zbroi i na koniu¹²⁵. By upamiętnić tę tragedię na skale, u podnóża, której zginął nieszczęśliwie zakochany wyryto napis:

*„Stanisław Kmita, rycerz orężny
W boju z Tatarzy szablą potężny
Ku Bonarównie serce swe zwrócił
I z tej tu skały w przepaść się zwrócił”¹²⁶.*

Po tym wydarzeniu Boner wywiózł córkę z Babic do swego zamku w Ogrodzieńcu. Olimpia dowiedziała się o podstępie ojca i tragicznej śmierci ukochanego i z rozpaczyc wyskoczyła okna z wieży. Od tego czasu pokazuje się o północy w bieli, spaceruje po blankach basztowych i straszy poszukiwaczyc skarbów.

¹²⁵ Julian Zinkow, *Podania i legendy szlaku jurajskiego*, op. cit

¹²⁶ <http://www.czarnypies.pl/legenda.html>

Jak to zwykle bywa, w najstarszej historii Ogrodzienieckiego Zamku więcej legend i opowieści ludowych niż prawdy historycznej, dlatego kolejną legendą związaną z Zamkiem Ogrodzienieckim jest legenda o zamkowej studni. Jest to legenda, którą przewodnicy również często opowiadają grupom zwiedzającym zamek. Głosi ona, że podczas służby wojskowej Anzelm z Józefowa był zmuszony zostawić w domku swoją piękną, młodą żonę. Kiedy minęły dwa lata służby zwrócił się do Seweryna Bonera, aby dostał pozwolenie powrotu do rodzinnego Józefowa. Seweryn Boner jednak nie pozwolił od razu mu wrócić do domu, a rozkazał mu wykonać na dziedzińcu zamkowym studnię i powiedział, iż wróci do domu gdy osiągnie poziom wody. Nie zastanawiając się zaczął kopać otwór w skale. Jego prace trwały coraz to dłużej, rok po roku, a tymczasem uprowadzono jego żonę i uczyniono z niej nałożnicę. Kiedy po dwudziestu latach Anzelm dokopał się do wody, był już zniedołężniałym starcem. W tym roku Boner wydał pozwolenie na opuszczenie zamku. Niestety, żołnierz nie doczekał tej radosnej chwili, gdyż Anzelm zmarł. Od tego czasu woda, do której dokopał się nieszczęsny Anzelm w tajemniczy sposób zniknęła. Do tej wody jak głosi legenda nie dokopano się już nigdy, a woda zniknęła z życiem Anzelma¹²⁷. Jak widać w związku z bardzo bogatą historią Zamku Ogrodzienieckiego wiąże się duża ilość legend.

Ostatnią, charakterystyczną legendą dla zamku jest legenda o żelaznych drzwiach zamku. Wiąże się po raz kolejny z Sewerynem Bonerem, właścicielem Ogrodzieńca. Historia ta opowiada, że miał młodą i piękną żonę, która pod jego nieobecność lubiła flirtować z młodymi żołnierzami¹²⁸. Pewnego razu, pod nieobecność męża, udała się do kaplicy zamkowej, by prosić Matkę Boską o ochronę przed gniewem męża, gdyby wyszły na jaw jej flirty. Niespodziewanie zerwał się straszliwy wiatr i drzwi do kaplicy zamknęły się. Seweryn po powrocie nigdzie nie mógł znaleźć żony. Po jakimś czasie powiedziano mu, że jedynym miejscem, którego nie sprawdzono jest kaplica zamkowa. Wtedy Boner rozkazał wyłamać drzwi, a po dokonaniu tego okazało się, że jego żona leży na schodach martwa. Boner wyprawił jej uroczysty pogrzeb i wyjechał. W związku z tym zbójcy zaczęli rabować zamek. Jednak zostali spłoszeni przez Seweryna Bonera i wybiegli na dziedziniec, na którym leżały drzwi z kaplicy. Zbójcy zanieśli drzwi do swej

¹²⁷ *Czarny pies i reszta ferajny*, Ogrodzieniec 2009

¹²⁸ Z. Śliwa, *Duchy polskie : przewodnik po miejscach niezwykłych*, Wydaw. Podsiadlik-Raniowski i Spółka, Poznań 1999.

siedziby w Okienniku Dużym Skarżyckim i umieścili w skale. Od tego momentu zamykały wejście do ich kryjówek. Dziś te legendarne drzwi znajdują się w kościele ogrodzienieckim, który jest wpisany do rejestru zabytków chronionych.

Obecnie Zamek można z powodzeniem zaliczyć do największych, najpiękniejszych i najlepiej zachowanych ruin zamków w Polsce. Świadczyć może o tym trasa turystyczna, która wiedzie przez dobrze zachowane elementy zamku. Rozpoczyna się ona od strony południowej zamku i prowadzi przez żelbetonową drogę. Idąc do Podzamcza można zobaczyć okazałą renesansową część zamku z łukiem w murze sięgającym dwóch skał. W murach dawnej sieni bramnej jest kasa i bar ogródek zamkowy. Istniał tam dawniej most zwodzony. Po lewej strony od wejścia są fragmenty wozowni i fundamenty stajni. Całość to dziedziniec zamku, który jest otoczony murem obronnym mającym ok. 400 m. Do Zamku prowadzi kamienna dróżka początkowo z kamienia z amonitem, w dalszej części z kamienia ostańczego. Po lewej stronie widać wspaniałe ostańce, tzw. Skały Basztowe z jaskinią o kształcie tunelu. Na niektórych z tych skał Niedaleko skał można zauważyć miejsce dawnej gorzelni i browaru. W najwyższej części dziedzińca znajduje się pomieszczenie dawnej wartowni, a zaraz obok niej jest wejście do naturalnej wnęki w skale, zwanej Męczarnią Warszyckiego, o której wspomniano już wcześniej w legendzie o Czarnym Psie, oraz Wystawa Katownia. Wnęką ta znajduje się w grupie skał zwanych Skałami Górnymi, w skład których wchodzi Skałki Trzy Siostry. Trasę turystyczną do zamku można prześledzić na rys.4. Do zamku dochodzi się przez kładkę nad zrekonstruowaną fosą. Nad sklepioną półkoliście bramą ozdobioną renesansowym portalem była kiedyś tablica erekcyjna, obecnie pozostała po niej wnęką z napisem o treści: „*Seweryn Boner z Balic (w Ogrodzieńcu, Ojcowie, Kamieńcu, Żupnik, burgrabia i (pełnomocnik) wielkorządca krakowski, biecki, czechowski, rabsztyński starosta, z fundamentów wzniósł.)*”¹²⁹. Obok wnęki widnieje zniszczona dekoracja w kształcie dwóch głów lwów i tarcze z herbami Bonerów. Nad wjazdem znajdowało się niewielkie pomieszczenie zwane schowaniem. Wejście na Zamek znajduje się od strony południowej dziedzińca. Dziedziniec główny otoczony był gankami i balustradami, które łączyły pomieszczenia mieszkalne i poszczególne komnaty w różnych częściach zamku. Układ krużganków był bardzo skomplikowany, gdyż żaden z nich nie obiegał wokół całego dziedzińca na jednym

¹²⁹ U. J Górski, *Zamek Ogrodzieniecki w Podzamczu i okolica*, op. cit, str. 8

poziomie. Jednak ta nieregularność nadawała budowli oryginalny i malowniczy wygląd. Wokół dziedzińca znajdowały się pomieszczenia magazynowe i gospodarcze zwane sklepikami (np. izba odźwiernego,, magazyny hajduckie, spiżarnie z podwójną, ażurową podłogą stanowiącą oryginalny system wentylacji). Dzisiaj w zrekonstruowanych sklepikach można zakupić pamiątki z zamku. Obok sklepików z pamiątkami po zwiedzaniu zamku można odpocząć w Karczmie Rycerskiej, gdzie za czasów Bonerów był unikalny zespół chłodni i piwnic. Na dziedzińcu głównym znajduje się zbiornik na wodę opadową wybudowany jeszcze za czasów Włódków. Po lewej stronie znajdują się nowe, kręte schody. Dawniej ich tu nie było, ponieważ dostęp był tylko z ganku. Przechodząc współczesną ścieżką zwiedzania zamku przechodzi się przez kuchnię do dwukondygnacyjnego budynku mieszczącego sypialnię Bonera, ubikację oraz gabinet z podręczną biblioteką. Przechodząc dalej dojdzie się do poziomu stanowiącego najstarszą murowaną część zamku środkowego, wzniesionego jeszcze przez Włódków, gdzie znajduje się Baszta Kredencerska, a obok niej Sala Jadalna Kredencerska, połączona z komnatami wypoczynkowymi oraz izba stołowa¹³⁰. Przechodząc dalej, po prawej stronie widać basztę zwaną Wieżą Skazańców.

¹³⁰ J. Pleszyniak, *Zamek Ogrodzieniec. Historia, zwiedzanie, okolice*, op.cit

Rys. 14. Plan Przedzamcza

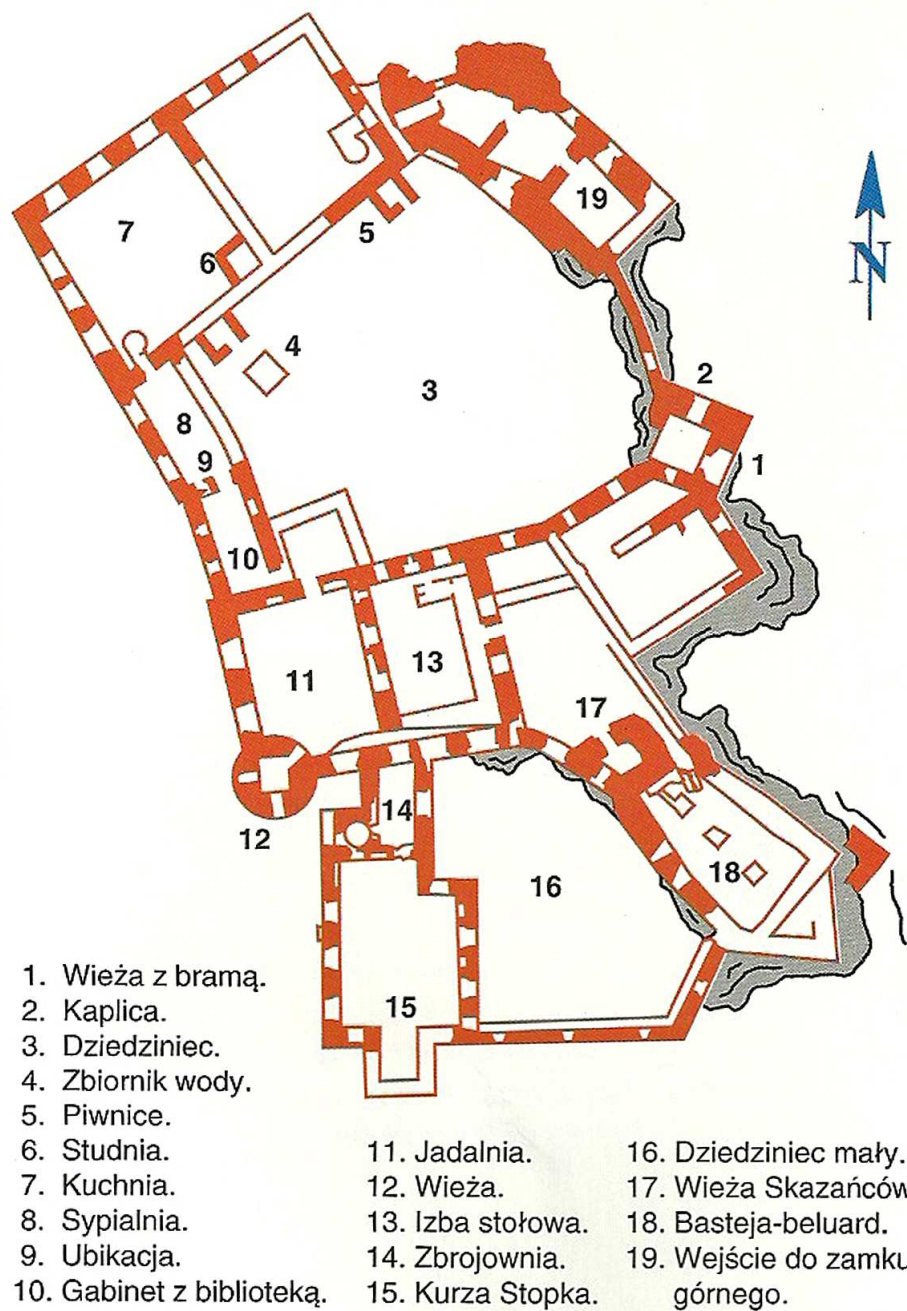
Źródło: Folder „Zamek Ogródzieniec- plany Przedzamcza i Zamku Górnego”, wyd. Alatus, Katowice 2006

Było to więzienie bez okien i drzwi, do którego spuszczano więźniów na linie i w ten sam sposób dostarczano im jedzenie. W dolnej części tej baszty znajduje się sklepiona izdebka. Renesansowy szczyt tej baszty związany jest z legendą

„O pięknej Olimpii”, którą omówiono w części pracy dotyczącej legend związanych z Zamkiem Ogrodzieniec. Na tym samym poziomie w znajdującej się nieco dalej wieży bramnej znajdowała się kaplica Zamkowa, o której była mowa wcześniej. Można tylko dodać, iż figurki Madonny i Aniołków z kaplicy we wieży bramnej można zobaczyć w kapliczce w centrum Podzamcza. Jeden poziom niżej, pod izbą stołową znajdują się pomieszczenia dla żołnierzy. Spod Wieży Skazańców można udać się do najdalej wysuniętej na południe części zamku - Beluard, która pełniła funkcję przede wszystkim obronne. Udając się spod Wieży Skazańców schodami wiodącymi na dół przechodzi się obok dawnej zbrojowni, a potem przez wykute w skale przejście do Kurzej Nogi. W zachodniej części zamku, przy Kurzej Nodze znajduje się dziedziniec rycerski. Na dziedziniec rycerski można się dostać spacerując wokół zamkowych murów lub można go podziwiać z okien sypialni Bonera. Bezpośrednio z dziedzińca głównego, podążając krętymi współczesnymi schodami, można dostać się na zamek wysoki. Jest to najstarsza część zamku z trzema zachowanymi w pierwotnym wyglądzie amfiladowo połączonymi izbami. Warto pamiętać, że każde skrzydło zamku jest udostępnione zwiedzającym. Jest więc wiele do zobaczenia. Wszystkie te pomieszczenia to dziś tylko puste ściany bez prawie żadnego wyposażenia, ale niepowtarzalna uroda posępnych murów łagodzi niedosyt wrażeń. Malownicze ruiny zamku można podziwiać od kwietnia- listopada. W kwietniu w zależności od warunków pogodowych zamek jest czynny od 10⁰⁰-18⁰⁰. Jeśli chodzi o sezon czyli od maja do sierpnia zamek jest czynny w godzinach 9⁰⁰- 20⁰⁰h, we wrześniu od 9⁰⁰- 19⁰⁰, natomiast w październiku i listopadzie zamek jest otwarty dla turystów, podobnie jak w kwietniu, w zależności od pogody, w godzinach 10⁰⁰, w przypadku października do 18⁰⁰, a w listopadzie do 15⁰⁰ ¹³¹.

¹³¹ <http://www.zamek-ogrodzieniec.pl>

ZAMEK OGRODZIENIEC

Rys. 15. Plan Zamku Głównego

Źródło: materiały udostępnione przez Spółkę „Zamek”

Wejście na zamek jest płatne. Istnieje możliwość zakupu czterech rodzajów biletu do wyboru. Ceny biletów kształtują się różnie w zależności od tego czy ma się zniżkę, która przysługuje uczniom studentom (do 26 roku życia), rencistom- po okazaniu ważnej legitymacji, a także od tego, który pakiet się wybierze. Dużym atutem jest to, iż dla mieszkańców Miasta i Gminy Ogrodzieniec- po okazaniu dowodu

tożsamości jest bezpłatny. Dla zorganizowanych grup istnieje możliwość wynajęcia przewodnika, który wprowadzi w magiczny charakter tego miejsca. Zwiedzanie z przewodnikiem jest usługą płatną i zależy od ilości osób. W przypadku 1- 10 osób koszt przewodnika to 90 zł, 11- 20 osób to koszt 110 zł, jeśli grupa składa się z 21- 30 osób to cena wynajęcia przewodnika wynosi 130zł i tak kształtuje się cena wynajęcia przewodnika, aż do 200zł za grupę liczącą od 51-60 osób. Istnieje możliwość zwiedzania z przewodnikiem anglojęzycznym i wtedy koszt wynosi 250zł i cena ta jest niezależna od wielkości grupy. Zwiedzanie Zamku wraz z wystawami obejmuje (Salę Tortur, Muzeum Zamkowe i Galerie w Kurzej Stopie).

Tab. 10. Rodzaje i cennik biletów w 2010 roku

RODZAJ BILETU	BILET UPOWAŻNIA DO	CENA BILETU
Zamek Standard	•Zwiedzanie zamku (bez wystawy)	Normalny 5,50 zł Ulgowy 4,50 zł
Zamek Standard+Birów	•Zwiedzanie zamku(bez wystawy) •zwiedzanie Grodu na Górze Birów	Normalny 9, 00 zł Ulgowy 7, 00 zł
Zamek Pakiet	•zwiedzanie zamku •zwiedzanie wszystkich wystaw na zamku(Sala Tortur, Muzeum Zamkowe, Galeria w Kurzej Stopie	Normalny 8, 00 zł Ulgowy 6, 50 zł
Zamek Pakiet+ Birów	•zwiedzanie zamku •zwiedzanie wszystkich wystaw na zamku •zwiedzanie Grodu na Górze Birów	Normalny 11, 00 zł Ulgowy 9, 00 zł

Źródło: <http://zamek-ogrodzieniec.pl/kategorie/cennik>

Muzeum Zamkowe umieszczone jest w tzw. lamusie, pod salą kredencerską. Znajdują się w nim makiety zamku - z czasów jego świetności i stanu obecnego, fotogramy z planu „Zemsty” Andrzeja Wajdy oraz znaleziska archeologiczne z zamku i okolic Góry Birów w Podzamczu.

Dodatkowo zwiedzający mogą zobaczyć film obrazujący codzienne życie na Zamku Ogrodzienieckim w czasach kiedy był magnacką rezydencją pt. „Wirtualny Zamek”. Jeśli chodzi o Salę Tortur to jest to wystawa dawnych narzędzi tortur i technik katowskich. Znajdą się tu, takie maszyny jak: Krzesło Czarownic, Hiszpański But, Garota, Kołyska Judasza, czy Żelazna Dziewica. Natomiast Galeria w Kurzej Stopie, jest miejscem, gdzie prezentowane są co roku różne tematyczne wystawy. W sezonie 2009 można było zobaczyć wystawę Theatrum Mulierum - Teatr Kobiet, w którym zaprezentowano rekonstrukcje strojów kobiecych XVI i XVII w. Tematem wystawy w sezonie 2010 są „Rycerze i Damy”. Wystawa ta zaprezentuje obrazy z życia dworskiego w okresie grunwaldzkim i będzie ona współorganizowana z fundacją Nomina Rosae. Zamek w Ogrodzieńcu jest jednym z ważnych elementów utworzonego w Podzamczu w 1999r szlaku „Warowni Ogrodzienieckich”, mającego swój początek na Placu Jurajskim. Stanowi on idealne miejsce dla relaksu, ale też pełni rolę informacyjną dzięki ustawionym tablicom, które zawierają opis tras turystycznych wokół Podzamcza oraz istotnych elementów eksponowanych w terenie ze względu na swoje walory przyrodnicze, historyczne, a także krajoznawcze. Głównymi atrakcjami tego szlaku jest właśnie Zamek Ogrodzieniec, ale także Góra Birów z Grodem Królewskim.

3. 2. Góra Birów- świadkiem historii Jury

Każdy skrawek Ziemi jest zatopioną w nim historią. Jest miejscem, które powstało w wyniku geologicznych procesów, oddziaływania sił natury, ale też ingerencji człowieka, istoty pełnej pomysłowości. Są miejsca, które zachwycają fantazją i rozmachem samej przyrody, a równocześnie stanowią siedliska pradawnych kultur, zapomnianych cywilizacji. To nie tylko Wyspy Wielkanocne, które budzą zachwyt przez zagadkowe, majestatyczne posągi, ale to także wzniesienie na Jurze Krakowsko- Częstochowskiej w Gminie Ogrodzieniec zwane Górą Birów.

Rys. 16. Góra Birów

Źródło: *W cieniu zamczyska Bonerów*, pod. red J. Patryki, wyd. Sesji Popularno Naukowej, Ojców 2006

Góra Birów to wspaniały punkt widokowy na całą okolicę. Góra Birów usytuowana jest ok. 1500 m na północ od ruin Zamku Ogrodzienieckiego w Podzamczu ponad otaczającą ją Krztyni. Stanowi ona pomost pomiędzy Pasmem Skał Smoleńsko-Niegowonickich, a Skałami Podlesickimi. Należy ona także do jednych z najwyższych ostańców w tym obszarze (460 m n.p.m.). Usytuowanie Góry Birów, a także obecność w masywie ostańca licznych jaskiń powoduje, że jest ona jednym z najważniejszych kompleksów archeologicznych na Jurze, dostarczając ciekawych informacji na temat przeszłości tej malowniczej krainy. Masyw Góry Birów na mapach opracowanych w 1467 roku, istniał pod nazwą Avbirturcivis Mons¹³². I w tym miejscu, we wczesnym średniowieczu istniał gród, jednak o jego istnieniu mało kto wiedział, aż do początku II połowy ubiegłego wieku. Chyba na zawsze pozostanie zagadką, dlaczego zbudowano w tak niewielkiej odległości dwie warownie. Niektóre źródła mówią, że istnieje prawdopodobieństwo, że to nie na Zamku Ogrodzienieckim, lecz w Grodzisku na Górze Birów zamieszkiwali rzezimieszkowie, jednak to tylko przypuszczenia. Odkryte początki bytności ludzi na Górze Birów sięgają 20, a nawet 30 tysięcy lat temu. Ówczesni łowcy reniferów i niedźwiedzi zakładali tam swoje obozowiska w jaskiniach Góry Birów i pozostawili po sobie krzemienne narzędzia, czy jedno z pierwszych wytworów sztuki

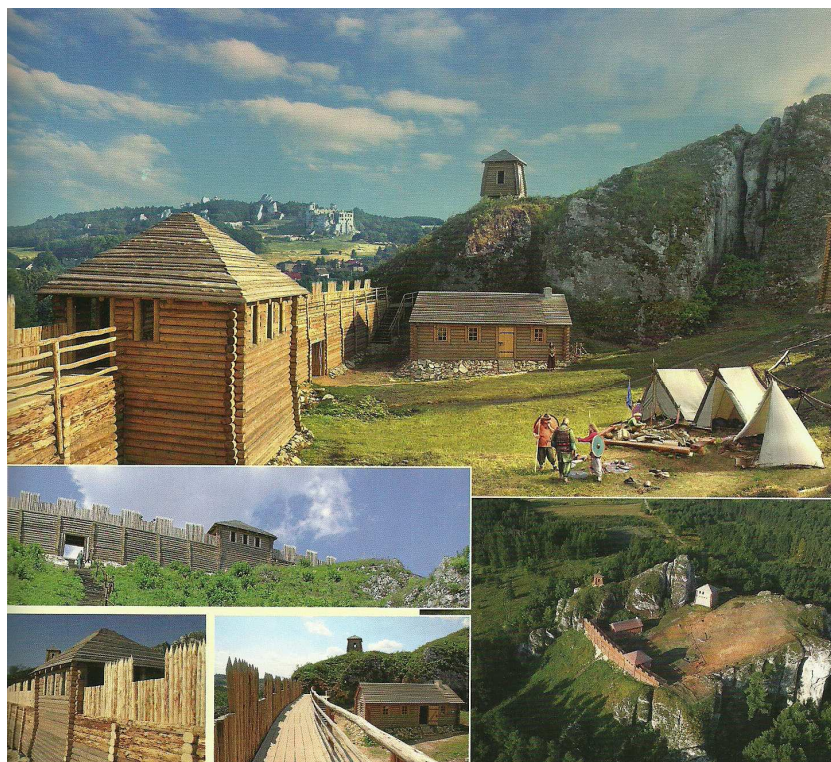
¹³² R. Jakubowski, *Szlakami Krainy Orlich Gniazd*, op. cit

dekoracyjnej w postaci poroży renifera zdobionych nakłuwanym ornamentem. Polowania na renifery dostarczały ówczesnym ludziom mięsa, kości, skór. Dieta łowców uzupełniona była ponadto mięsem innych zwierząt takich jak, niedźwiedź jaskiniowy, koń, nosorożec włochaty czy mamut, jak również ptaków m.in. pardw. Ptaki te zakładały gniazda na ziemi, dlatego też jaja ich mogły być wykorzystywane przez człowieka. Upolowane zwierzęta stanowiły cenne źródło kości, czy piór, które były wykorzystywane w życiu codziennym. Wszystkie te znaleziska stanowią bardzo ważną informację o czasie, w którym pierwotni łowcy przebywali na tym terenie. Na terenie otaczającym Górę Birów występowały w przeszłości obok form dziś żyjących, zwierzęta współcześnie charakterystyczne dla dalekiej północy(pardwy, lemingi, renifery), ale także formy wymarłe np. hiena jaskiniowa, żubr pierwotny, czy mamut¹³³. Natomiast obecność ssaków związanych z wodą tj. karczownik, bóbr oraz wymagające obecności wodopojów duże roślinożerne ssaki kopytne świadczą, że w tym czasie znajdował się na tym terenie zbiornik wodny, czy rzeka, którego dzisiaj już tutaj nie ma¹³⁴.

Góra Birów w Podzamczu, a także tereny, które znajdują się wokół niej należą do najcenniejszych form krasowych w Polsce, których największe skupisko występuje na obszarze Jury Krakowsko- Częstochowskiej. Jaskinie występujące w Górze Birów to jedno z najciekawszych tego typu obiektów. Stanowią one część wielokulturowych stanowisk archeologicznych, które obejmują okres wielu dziesiątek, a nawet setek lat.

¹³³ *Góra Birów w Podzamczu*, Bożena Kołodziej- Pawłowska na podstawie materiałów Zespołu Badań Konserwatorskich Archeologia&Architektura&Historia pod kierownictwem Błażeja Muzoły oraz materiałów Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego- dyrektora Marka Brody i Grażyny Morcinek-Kalita, wyd. Urząd Miasta i Gminy w Ogrodzieńcu, Ogrodzieniec 2009

¹³⁴ *W cieniu zamczyska Bonerów*, pod. Red J. Patryki, op. cit

Rys.17. Gród na Górze Birów

Źródło: <http://www.gorabirow.pl/galeria.html>

O wiele ciekawszy jest wierzchołek skały. Archeolodzy wykopali tutaj dużo przedmiotów, które świadczyły, że już w schyłkowym paleolicie, więc nawet 14 000 lat temu istniała jakaś siedziba ludzka, a co ciekawe Góra Birów była zamieszkiwana bez przerwy, aż do XIV wieku. Mijały wieki, a coraz więcej ludzi przybywało i odchodziło. Dowodzą tego znaleziska związane z kulturą łużycką okresu halsztackiego. Kompleks ten rozwijał się w VI-V wieku p.n.e. Ludność kultury łużyckiej jest twórcą grodu w Biskupinie na Kujawach. Kres łużyckiemu osadnictwu w rejonie Podzamcza położył najazd koczowniczych plemion Scytów, których można porównać do Tatarów. Osady zostały zniszczone, a o ich pobycie świadczą brązowe grociki strzał znalezione na Górze Birów. Ze zniszczonych osad wydobyto także brązowe i żelazne ozdoby stroju kobiecego, narzędzia, ciężarki tkackie, które pozwoliły na rekonstrukcję pionowego warsztatu tkackiego sprzed 2500 lat. Można powiedzieć, że w zasadzie wszystkie epoki historyczne, które wyróżniano na terenie Polski pozostawiły tutaj po sobie jakiś ślad. Równie interesujących materiałów dostarczyły nawarstwienia następnej osady pochodzącej z IV wieku n. e, którą była ludność pochodzenia germańskiego. Obecnie przypuszcza się, iż są to Wandalowie, którzy pozostawili po sobie naczynia toczne na kole, ozdoby z brązu, żelaza czy

srebra. Kolejne niezwykle cenne eksponaty, które znaleziono na Górze Birów pochodzą z pierwszych wieków naszej ery. Są to fragmenty naczyń, charakterystycznych dla kultury późnorzymskiej, co świadczy o wymianie handlowej, jaka musiała istnieć między mieszkańcami jury, a terytoriami, które były zarządzane przez Rzymian. Ważnym okresem w dziejach Góry Birów jest okres wczesnośredniowieczny i średniowieczny¹³⁵. W tym czasie widać wpływ jednej z najstarszych osad naszych przodków- Słowian. Z tego to okresu pochodzi najwięcej przedmiotów. Są nimi: elementy uzbrojenia, narzędzia, przedmioty codziennego użytku, ozdoby czy okucia budowlane. Natomiast w sąsiednich lasach odkryto resztki średniowiecznych kurhanów, które nie były grobami, jak się później okazało. Cmentarzysko takie jest jedynym tego typu obiektem i pochodzi podobnie jak osada z VIII/IX wieku¹³⁶.

Historia mieszkańców Góry Birów kończy się, kiedy to miał miejsce pożar, który zniszczył na początku XIV wieku drewniane zabudowania. Ciekawostką jest to, że w żadnych wzmiankach czy kronikach nie ma mowy o pożarze, tak jakby nie było ważnym zdarzeniem. Mogą o tym świadczyć m.in monety znalezione na terenie Grodu, pochodzące z mennic czeskich lub śląskich podległych Królowi Czech. Późniejsze dzieje Góry Birów związane były z okresem rozbicia dzielnicowego Królestwa Polskiego na przełomie XIII i XIV wieku, kiedy to gród został umocniony. Po zniszczeniu Grodu, którego już nigdy nie odbudowano, zaczęło rozwijać się osadnictwo na terenie Podzamcza i Ogrodzieńca. W tym okresie pojawiła się w źródłach historycznych nazwa miejscowości Ogrodzieniec. Najważniejszym dokumentem jest akt nadania z 1386 roku dla miasta Ogrodzieniec, który zwał się wtedy Koczurów oraz Zamku Ogrodzienieckiego wraz z kilkunastoma innymi wsiami Cześników Włodkowi z Charbinowi herbu Sulima. Wynika z tego, że wcześniejszy gród, jak również wzniesiony po jego zniszczeniu kamienny zamek, był niewątpliwie własnością książęcą i królewską. Informacje te dowodzą, że początki Ogrodzieńca jako miasta królewskiego, mają swoje korzenie na Górze Birów.

¹³⁵ *Góra Birów w Podzamczu*, Bożena Kołodziej- Pawłowska na podstawie materiałów Zespołu Badań Konserwatorskich Archeologia&Architektura&Historia pod kierownictwem Błażeja Muzoła oraz materiałów Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego- dyrektora Marka Brody i Grażyny Morcinek-Kalita, op.cit

¹³⁶ M i A Kowalczyk, *Jura Krakowsko- Częstochowska z legendą wśród Orlich Gniazd*, wyd. Bezdroża, Kraków 2005

Zamek Ogrodzeniecki przejął funkcję tegoż grodu. Materiały wykopaliskowe z Góry Birów znacznie wyprzedzają w czasie materiały wydobyte w trakcie badań zamku ogrodzenieckiego w Podzamczu. Te archeologiczne odkrycia są wielkim wydarzeniem, gdyż dowodzą, że dawno temu istniały na terenie Podzamcza dwa grody, z których jeden starszy wsparty na skałach Góry Birów i młodszy wzniesiony na wzgórzu zwanym później Górą Janowskiego.

Wierzchołek Góry Birów jest łatwo dostępny od strony zachodniej. Warto na niego wejść, aby zobaczyć piękną panoramę zamku ogrodzenieckiego. Inny punktem widokowym jest Suchy Połec, sąsiedni ostaniec Góry Birów. Ciekawostką jest to, że mieszkańcy Podzamcza twierdzą, iż czasem w jego pobliżu pojawia się pewien nieokreślony gad, jednak nikt nie potrafi go określić. Kilka kilometrów od Góry Birów znajduje się jedna z najbardziej osobliwych skałek- Duży Okiennik, zwany Okiennikiem Skarżyczkim. Skała ta ma wysokość kilku metrów i jest dostępna tylko od południa, ponieważ ma bardzo urwiste ściany. Legendy mówią, że Duży Okiennik był kryjówką rozbójników. W ścianach „okna” odkryto wgłębienia, które mogły służyć jako gniazda dla belek drewnianej kraty. Poniżej tunelu okna znajdowała się jaskinia o długości 9 m. Opowieść głosi, że XIX wieczny poszukiwacz skarbów znalazł sztabkę złota. Niżej od tego miejsca znajdowała się grotą, w której mieścił się podobno skarbiec zbójników, do którego wejścia broniły żelazne drzwi. Legenda mówi, że po przegonieniu zbójników drzwi przeniesiono do kościołów w Skarżycach i w Kromoławie, gdzie znajdują się do chwili obecnej¹³⁷. A ile prawdy w tych opowieściach? Tego nie wie nikt, można sądzić, że są jakieś elementy prawdy po tym, że Duży Okiennik stanowił w XII i XIII wieku część warowni, która była zbudowana z ziemnych wałów i możliwe, że z drewnianych umocnień.

Inspiracją do odbudowy Grodu były wykopaliska archeologiczne, które rozpoczął Błażej Muzolf w 1990 roku. Już pierwszy sezon objęty badaniami sondażowymi obejmującymi osadę na polach u podstawy ostańca oraz wykopy na stoku góry pozwoliły ustalić, że oprócz łużyckiego stanowiska ustalonego na V okres epoki brązu i okres halsztatu, istniała tu wcześniej osada kultury pucharów lejkowych z neolitu. W 1991 roku kontynuowano badania, tym razem na szczycie ostańca. Dzięki nim udało się zidentyfikować linię przebiegu umocnień

¹³⁷ R. Jakubowski, *Szlakami Krainy Orlich Gniazd*, op. cit

zbudowanych z drewna, kamienia i gliny. W tym samym roku u podnóża góry w lesie zlokalizowano kilka małych nasypów ziemnych, które po przebadaniu okazały się być pozostałością po wczesnośredniowiecznych kurhanach. Wiadomo zatem było, że całe założenie stanowiska składało się z czterech części: grodziska, osady i pracowni krzemieniarskich na szczycie ostańca, rozległej wielokulturowej osady u podnóża skały, cmentarzyska kurhanowego na południe od góry i schronisk oraz jaskiń masywu skał Góry Birów. Kolejny rok skupił się na badaniu m.in. jaskiń i schronisk. Drugim miejscem badań w 1992 roku były przebadane dotychczas wyłącznie sondażowo kurhany. Trzecim miejscem prowadzenia badań w 1992 roku był ponownie szczyt Góry Birów. Przebadano wówczas ok. 300 m² obejmujących prawie połowę wypłaszczenia szczytu i część amfiteatralnie ukształtowanych skał otaczających coś na kształt majdanu. W związku z prowadzonymi badaniami i szokującymi odkryciami 30 września 2005 roku. Gmina Ogrodzieniec złożyła w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Śląskiego w Katowicach wniosek aplikacyjny o dofinansowanie ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego projektu pt. „Rewitalizacja starego rynku wraz z rekonstrukcją Grodu Królewskiego na Górze Birów w Podzamczu”. Zadania te udało się zrealizować dzięki wsparciu finansowemu właśnie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Zintegrowanego Programu Rozwoju Regionalnego. Projekt ten realizowano w latach 2006- 2008 i w ramach jego odnowiono rynek w Podzamczu, a drugie zadanie obejmowało rekonstrukcję obronnego Grodu Królewskiego. Konstrukcja Grodu stylizowana jest na obronną drewnianą twierdzę, które funkcjonowała na szczycie Góry Birów na przełomie XIII i XIV wieku. Tworzy ją wieża strażnicza z wałem obronnym, wieża bramna i obserwacyjna oraz chata, która stanowi namiastkę obrazu jak wyglądały domostwa naszych przodków. I tak od 12 lipca 2008 roku można zwiedzać Gród Królewski na Górze Birów, który od tego czasu stanowi nową atrakcję Gminy Ogrodzieniec.

Rys. 18. Rekonstrukcja Grodu na Górze Birów

Źródło: zdjęcie własne

Przy budowie grodu zastosowano pewne ułatwienia architektoniczne, w związku z koniecznością przystosowania obiektu do zorganizowanego ruchu turystycznego. Gród podobny jest do osady w Biskupinie, składa się z wież obserwacyjnych i obronnych, z chaty zbornej oraz z platformy widokowej. Jak twierdzi Piotr Mikulski - kierownik referatu architektury w Ogródzieńcu, wszystkie elementy budowli są tak fachowo wykonane, że w niczym nie różnią się od tych sprzed kilku wieków. Eksperti bazowali na dokumentacji technicznej, którą wykonywał zespół urbanistów, architektów i geologów, którzy brali udział również w pracach wykopaliskowych na terenie Góry Birów. O tym, jak gród ma wyglądać zdecydował zespół fachowców z Lutomska koło Łodzi. W jego skład wszedł Błażej Muzolf, na co dzień pracownik łódzkiego Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego, odpowiedzialny za dział epoki brązu i wczesnego żelaza. W Ogródzieńcu Błażeja Muzolfa nazywają głównym kopaczem, gdyż to on w latach dziewięćdziesiątych osobiście penetrował Górę Birów.

Od tego czasu Gród na Górze Birów jest obiektem zainteresowania turystów przyjeżdżających do Ogródzieńca. Turyści mogą zwiedzać Gród od maja do października w godzinach od 9⁰⁰-18⁰⁰. jednak należy wcześniej zarezerwować bilety. Turyści indywidualni dokonują tego tylko w kasie, natomiast grupy zorganizowane powinny dokonać rezerwacji drogą telefoniczną, jednak maksymalna ilość osób

grupie nie może być większa niż 30 osób. Zwiedzanie odbywa się tylko z przewodnikiem, chyba, że jest zbyt duży ruch turystyczny wtedy jest możliwość zwiedzania indywidualnie. Czas zwiedzania to ok. 30 minut. Wejścia odbywają się co 20 min od 9, a więc następne wejście 9²⁰, 9⁴⁰, 10⁰⁰ itd, aż do 18²⁰. Należy jednak pamiętać, że występuje przerwa od 13⁴⁰-14⁰⁰, a także od 16⁴⁰- 17⁰⁰. Wstęp jest płatny, a ceny biletów kształtują się następująco: bilet normalny 4,00 zł, bilet ulgowy 3,00 zł. Oczywiście bilety ulgowe przysługują uczniom, studentom, rencistom i emerytom po okazaniu ważnej legitymacji. Wstęp wolny mają dzieci do lat 7, a także podobnie jak w przypadku Zamku mieszkańcy Miasta i Gminy Ogrodzieniec za okazaniem dowodu tożsamości. Ważnym faktem jest to, aby odebrać w kasie wejściówkę, która uprawnia do wstępu wolnego¹³⁸.

Niewiele osób odwiedzających Gród Królewski na Górze Birów wie, że za murami średniowiecznego grodu, rozciąga się prawdziwy skalny labirynt zwany Skalnym Miastem Podzamcza. Składa się on z kilkunastu wapiennych ostańców skalnych, położonych na Górze Zamkowej. Białe ściany skał od lat pięćdziesiątych ściągały tutaj wspinaczy, poszukujących dogodnego miejsca treningu przed wyprawami w góry. Dopiero jednak w latach dziewięćdziesiątych, gdy wspinaczka zyskała na popularności, Podzamcze stało się prawdziwą mekką dla wspinaczy z całej Polski.

Kilka dróg wspinaczkowych przygotowanych jest zarówno dla początkujących adeptów sztuki wspinaczkowej, jak i dla najbardziej wymagających ekstremalistów. Zainteresowani wspinaczką swe pierwsze kroki powinni stawiać jednak pod baczna opieką instruktora. Można to robić na kursach wspinaczkowych, ale też jedynie dla posmakowania tego sportu - w parku linowym położonym nieopodal zamku¹³⁹ Park Linowy „AdrenaLinaPark” to 27 przeszkody, których łączna długość wynosi 400 metrów, godzinna zabawa zawieszona nad ziemią na wysokości od 5 do 11 metrów. Różnorodności przeszkód nie pozwoli na nudę, 4 tyrolki oferujące maksimum prędkości i zabawy, kładki, które sprawdzą Państwa równowagę oraz wymagające trawersy i wiele innych zapewniają niezapomniane wspomnienia oraz poczucie wolności. Warto wspomnieć, że realizowano projekt pt. „Skalne miasto Podzamcza - Wspinaczka jako model aktywnej proekologicznej turystyki na Jurze Krakowsko-

¹³⁸ <http://gorabirów.pl/info.html>

¹³⁹ J. Pleszyński, *Jurajskie niespodzianki*, op. cit

Częstochowskiej”, dzięki któremu udało się przystosować wiele tras służących bezpiecznej wspinaczce.

3.3. Imprezy turystyczno- kulturalne jako ewaluacja czasów świetności Zamku w Ogrodzieńcu i Góry Birów

Turystyka uznawana jest obecnie za jedną z najbardziej rozwijających się dziedzin gospodarki w wielu krajach. Stanowi istotny czynnik rozwoju gospodarczego regionów, czy miejscowości. Walory turystyczne Miasta i Gminy Ogrodzieniec stwarzają ogromne możliwości rozwoju turystyki kulturowej. Ważnym warunkiem do tworzenia atrakcyjnego produktu turystycznego i przyciągania turystów do miejscowości czy regionów są inwestycje turystyczne, walory przyrodnicze, zabytki, dziedzictwo kulturowe, ale najbardziej pożądaną formą turystyki kulturowej jest organizacja imprez turystyczno- kulturalnych. Od bardzo dawna ludzie znajdowali różnorodne sposoby na to, by zaznaczyć ważne wydarzenia w swoim życiu i zapamiętać szczegóły. W dzisiejszym świecie, kiedy powoli zanikają pewne tradycje, tym bardziej człowiek potrzebuje wydarzeń społecznych, które wzbudzają zachwyt, zainteresowanie, zwłaszcza turystów, którzy chętnie powrócą na teren, gdzie coś się dzieje. Takimi wydarzeniami są imprezy kulturalne.

Można powiedzieć, że Zamek w Ogrodzieńcu jest miejscem słynącym z wielu imprez turystyczno- kulturalnych. Na Zamku odbywa się co roku wiele imprez, są to przede wszystkim imprezy cykliczne, o różnym zasięgu, poruszające rozmaite tematy: od muzyki, sztuki, teatru, i filmu, historii czy naukę. Zamek z uwagi na bogatą, wielokulturową historię, znane osobistości, unikalny charakter ma powody by upamiętniać ciekawe szczegóły z życia tego obiektu. Zamek jest największą instytucją kulturalną Ogrodzieńca o ponadregionalnym znaczeniu, która organizuje mnóstwo atrakcji zarówno dla turystów, jak i mieszkańców Miasta i Gminy Ogrodzieniec. Imprezy te pozwalają na zwiększanie ruchu turystycznego, ale także mają na celu promocję Gminy jako miejsca atrakcyjnego turystycznie. Dlatego każdego roku od wiosny do jesieni w scenerii Zamku Ogrodzienieckiego odbywają się liczne imprezy plenerowe, tj. turniej rycerski, międzynarodowy festiwal folklorystyczny, festyny, biesiady staropolskie, koncerty muzyczne, a także święto Gminy Ogrodzieniec.

Ze względu na tematykę ogrodzienieckie wydarzenia można podzielić na kilka grup. Są to imprezy dotyczące nauki i sztuki, teatralne, muzyczne, historyczne, promujące miasto i region, czy dotyczące filmu i fotografii. Na każdy rok przygotowywany jest Kalendarz imprez przez Spółkę „Zamek”, która jako koordynator rozwoju turystyki w gminie, oferuje organizację różnego rodzaju imprez masowych, w okresie zimowym organizację niepowtarzalnych kuligów po najpiękniejszych zakątkach gminy oraz jedyne w swoim rodzaju Biesiady Staropolskie w scenerii ruin Zamku Ogrodzienieckiego. Klimat tych biesiad podkreślają: stylowe zastawy, wystrój, potrawy (chłopskie jadło), średniowieczne stroje, muzyka z epoki oraz pokazy bractwa rycerskiego. Spółka „Zamek” organizuje również pokazy technik speleologii, alpinizmu, survivalu¹⁴⁰.

Najwięcej imprez kulturalnych odbywa się w miesiącach od czerwca do sierpnia, kiedy to turystom sprzyja piękna pogoda. Uwarunkowane to także jest tym, iż są to miesiące wakacyjne i w ten sposób przyciągają jeszcze więcej ludzi. Sezon na zamku praktycznie co roku rozpoczyna Zamkowa Majówka, podczas której można zobaczyć pokazy rycerskie, spektakl „Kuglarze”, a także wtedy ma miejsce prawdziwa biesiada staropolska. Biesiada ta jest wspaniałym przeżyciem ponieważ każdy może poczuć klimat minionych czasów, czy spróbować staropolskiego jada. Podczas biesiady można obserwować codzienne życie na Zamku m.in. spotkać najprawdziwszych rycerzy, roztańczone dwórki krzątające się w kuchni lub przy warsztatach tkackich czy też wieczorową porą natknąć się niespodziewanie na Białą Damę i Duchy Zamkowe¹⁴¹. Kolejną imprezą charakterystyczną dla zamku jest Najazd Barbarzyńców. Celem tego festiwalu jest popularyzacja ważnego wydarzenia historycznego, które było zarówno wyrazem uznania państw sąsiednich dla siły politycznej i tożsamości narodowej ówczesnej Polski, jak i pierwszą udaną próbą integracji europejskiej na naszych ziemiach. Średniowieczny festyn prezentuje wierzenia, obyczaje i obrzędowość ludów północnych- Słowian i Wikingów we wczesnych wiekach średnich. Można podziwiać inscenizacje życia codziennego w wczesnosłowiańskim grodzie, pokazy walk, inscenizacje bitew, ale także zrelaksować się przy koncercie zespołów celtyckich.

¹⁴⁰ Kalendarze imprez Zamku Ogrodzienieckiego, Spółka „Zamek”

¹⁴¹ Ibidem

Jest to niezwykle barwna impreza, w której uczestniczy ponad 400 wojów z Europy¹⁴². Na festynie z czasów wczesnego średniowiecza każdy chętny będzie mógł spróbować swoich sił w strzelaniu z łuku, kuciu żelaza, wybijaniu monet czy szyciu skórzanej odzieży i butów. Odbywają się też liczne starosłowiańskie zabawy plebejskie przy wtórze zespołów muzyki dawnej.

Rys. 19. Walki rycerzy na Zamku

Źródło: zdjęcie własne

Kolejną imprezą wartą zobaczenia jest impreza kulinarno- folklorystyczna- Jurajskie Specjały. Wtedy to każdy uczestnik ma możliwość degustacji potraw regionalnych, poznania obrzędów ziemi ogrodzienieckiej, a wieczorem posłuchać zespołów regionalnych, które zachwycają swym brzmieniem. Są to jurajskie jak i nie jurajskie zespoły folklorystyczne, które prezentują swój dorobek artystyczny. Impreza ta pozwala to nie tylko na upamiętnianie dawnych zwyczajów i obrzędów, lokalnego rzemiosła i potraw, lecz również wpływa pozytywnie na integrację mieszkańców oraz utożsamianie się z zamieszkiwanym przez nich obszarem, pogłębia ich wrażliwość społeczną i aktywizuje lokalną społeczność.

Miesiąc lipiec i sierpień na zamku jest czasem, kiedy odbywa się najwięcej imprez. Jedną z nich jest plener rzemieślniczy w Grodzie na Górze Birów. Każdego roku organizatorzy wymyślają temat przewodni pleneru, np. w 2010 roku

¹⁴² <http://www.zamek-ogrodzieniec.pl/kategorie/kalendarz>

temat brzmi: „Życie zaczyna się od kuchni”. Uczestnik pleneru może zobaczyć między innymi sposoby wypieku chleba, suszenia i wędzenia mięsa oraz tajemnice gotowania potraw na ogniu w glinianych garnkach. Będzie to żywa lekcja historii, w której widz sam może uczestniczyć i poznać życie ludzi z okresu wczesnego średniowiecza. Najbardziej popularną imprezą o charakterze historycznym jest impreza Szwedzi na Zamku. Impreza ta jest bardzo widowiskowa gdyż odbywają się na niej pokazy walk: pokazy walk na najróżniejszą broń białą (szable, szpady, rapiery, pałasze) i z użyciem broni palnej, pokazy tańców dawnych, pokazy artyleryjskie, pokazy musztry gwardyjskiej, pokaz musztry muszkieterskiej, rycerski turniej łuczniczy. Imprezę uatrakcyjniamy stanowiska konkursowe, gdzie uczestnicy imprezy mogą wypróbować swoich sił w różnych konkursach: Strzelanie z łuku do rycerza, strzelanie z kuszy do celu, rzut włócznią do celu, rzut sakiewką do rycerskiego hełmu, rzut podkową i inne. Finałem imprezy jest bitwa o zamek między wojskami szwedzkimi, a polskimi.

Rys. 20. Pokazy walk z użyciem broni palnej

Źródło: Gazeta Ogrodzieniecka, sierpień nr 8 /2008

Impreza Szwedzi na Zamku to jedna z najbardziej barwnych imprez dla całych rodzin, gdyż jest to podróż do czasów świetności Polski i polskiego oręża, które zostało wystawione na wielką próbę. Jednak każdy kto chce przenieść się w czasie i zasmakować atmosfery średniowiecznych turniejów powinien odwiedzić zamek w sierpniowy weekend. Zjeżdżają się wtedy bractwa rycerskie z całej Polski i stają w szranki w różnych konkurencjach łuczniczych, kuszniczych i zapasach rycerskich. Oryginalną i naprawdę rzadko spotykaną rozrywką są pokazy konne w wykonaniu Bractwa Rycerskiego Ziemi Ogrodzienieckiej. Gorąca atmosfera tych dni sprawia, że każdy poczuje się tak, jakby znalazł się w centrum ciekawych wydarzeń sprzed wieków¹⁴³. Jednak zamek słynie nie tylko z imprez o tematyce historycznej, przykładem tego może być nocny koncert muzyki elektronicznej i techno-Soundtropolis. Jest to festiwal muzyki elektronicznej. Latem 2008 roku ponad cztery tysiące osób świętowało tutaj piąte urodziny Soundtropolis, a tym samym ustanowiony został rekord liczby gości, natomiast w 2009 roku bawiło się ponad 5000 ludzi. Noce Soundtropolis mają w sobie coś tajemniczego, można posłuchać muzyki najlepszych na całym świecie Dj'ów i Live. Jest to jedyny w Polsce festiwal open air w tak niepowtarzalnej scenerii. Act'ów. Cała góra zamkowa w Ogrodzieńcu staje się kolorowym pulsującym królestwem imprezowym. 500-letnie ruiny zamku co roku stanowią powierzchnię dla projekcji światła i laserów.

Spółka „Zamek” oprócz koncertów w swoim kalendarzu imprez umieściła także ogrodzienieckie spotkania kabaretowe. Występy kabaretowe są jedną z najpopularniejszych form rozrywki, dzięki którym możemy cieszyć się naszymi ulubionymi skeczami. Satyrycy sprawdzają się także świetnie w roli konferansjerów. Spotkania te noszą nazwę „Strasznie Śmieszny Zamek” i ich wykonawcy to śmietanka kabaretowej sceny polskiej.

Sezon turystyczny kończy się równie interesującą imprezą, którą jest Święto Gminy Ogrodzieniec. Jest to festyn na zakończenie wakacji, przy udziale wielu wspaniałych gwiazd. Ten trzydniowy festyn przyciąga uwagę turystów z całej Polski. Pierwszy inicjujący zabawę dzień, z reguły odbywa się na skwerku za Domem Kultury, drugi – ten najbardziej popularny – ma miejsce na zamku, z trzecim bywa różnie. Tradycją jest, że to właśnie sobotnia impreza jest tym najbardziej

¹⁴³ J. Pleszyński, *Jurajskie niespodzianki*, op. cit

wyczekiwanym dniem w roku dla mieszkańców gminy i okolic. Atrakcjami tego wieczoru oprócz koncertów znakomitych artystów jest pokaz sztucznych ogni.

Nowo wprowadzoną atrakcją są Europejskie Dni Dziedzictwa, mające na celu promowanie regionalnego dziedzictwa, szerzenie wiedzy historycznej i propagowanie kultury europejskiej¹⁴⁴. Impreza ma charakter otwarty i możliwe jest wtedy bezpłatne zwiedzanie zamku, uczestniczenie w wystawach, pokazach i warsztatach.

Jednak nie wszystkie imprezy odbywają się na Zamku Ogrodzienieckim, gdyż od dwóch lat organizowany jest Tydzień Edukacyjny na Górze Birów. Tydzień edukacyjny to wspaniała żywa lekcja historii i niezwykła wyprawa w przeszłość, której nie można sobie odmówić.

Zamek w Ogrodzieńcu jak widać jest centrum imprez turystyczno – kulturalnych, które są bardzo istotne pod względem promocyjnym regionu. Jednak wymienione imprezy są tylko częścią bogatej oferty turystycznej Zamku. Imprezy te są niejednokrotnie najistotniejszym czynnikiem przyciągającym turystów i mieszkańców okolic Gminy. Ale oprócz wielkich wydarzeń regionalnych zamek w swej ofercie ma także inne atrakcje. Pierwszą z nich jest Letnie Kino Plenerowe, które organizowane jest w wakacje. Jest to oferta skierowana głównie do turystów indywidualnych przebywających w okolicy podczas wakacji. Inną atrakcją są Niedzielne pokazy rycerskie, które są organizowane podczas całego sezonu w każdą niedzielę i dni świąteczne w wyznaczonych godzinach. Wśród wszystkich atrakcji dużym zainteresowaniem cieszą się Wieczory z Duchami. Jest to oferta wieczornego spędzenia czasu na zamku. Związane z tym jest nocne zwiedzanie zamku urozmaicone przez animację aktorską, ożywiającą postaci z legend. W towarzystwie przewodnika można zwiedzić zamkowe mury oświetlone blaskiem pochodni i naocznie stwierdzić czy piękna Olimpia, nieszczęśliwy Anzelm, okrutnik Warszucki, czy niewierna Zofia naprawdę straszą na ogrodzienieckim zamku. W ofercie są również muzyczne czwartki, podczas których w niezwyklej scenerii Dziedzińca Pańskiego na Zamku Wysokim, odbywają się różnorodne tematycznie koncerty, które dostarczają wielu emocji miłośnikom doskonałej muzyki na żywo.

¹⁴⁴ Kalendarze imprez Zamku Ogrodzienieckiego, Spółka „Zamek”

Koncerty odbywają się w każdy wakacyjny czwartkowy wieczór o godzinie 20.00. W przypadku niekorzystnych warunków atmosferycznych koncerty odbywają się w pomieszczeniach Karczmy Rycerskiej¹⁴⁵.

Wszystkie te imprezy i atrakcje przyciągają rzesze turystów, jednak większą część stanowią mieszkańcy województwa śląskiego. Najwięcej odbywających się imprez dotyczy historii, muzyki, nauki i sztuki. Imprezy kulturalne, które odbywają się na Zamku to bardzo atrakcyjne wydarzenia poruszające jak widać wiele rozmaitych tematów. Ogrodzieniec ma bogatą historię i te historię promują wydarzenia kulturalne. Podczas takich imprez zwiększa się ruch turystyczny, dlatego Spółka „Zamek” jest świadoma tego organizując tak wiele barwnych imprez. Wyniki jej pracy są widoczne. Miarą tych wyników jest wręczenie certyfikatu „Perła w Koronie województwa śląskiego 2008” oraz nadanie Gminie Ogrodzieniec, a właściwie Spółce „Zamek” tytułu Najlepszy Produkt Turystyczny 2009 roku w VII edycji konkursu Polskiej Organizacji Turystycznej dla Zamku w Ogrodzieńcu-Historia Zaklęta w Kamieniu. Znalazł się wśród 14 certyfikowanych produktów turystycznych. Certyfikat wręczono pani prezes Spółki „Zamek” Iwonie Pakuła-Błoch na targach turystycznych Tour Salon w Poznaniu z okazji Światowego Dnia Turystyki¹⁴⁶. Było to ogromne wyróżnienie, docenienie całego wizerunku Zamku, a także jego prezentacji na tle Miasta i Gminy Ogrodzieniec, a nawet na tle wszystkich województw. To wielkie wyróżnienie, ale także ogromna presja na przyszłość, aby jeszcze bardziej uatrakcyjnić pobyt na Zamku.

Największym uznaniem dla zamku było jednak wybranie przez A. Wajdę Zamku Ogrodzienieckiego jako miejsca realizacji filmu „Zemsta”. Decyzja o rozpoczęciu zdjęć w Ogrodzieńcu zapadła w 2002 roku. Poszukiwania zamku trwały ponad trzy miesiące. Jako pierwszy był oglądany Zamek w Ogrodzieńcu i wybór ten przez A. Wajdę był najlepszy. Bardzo przychylnie do pomysłu odniosła się Spółka „Zamek”, która wraz z Gminą i jej mieszkańcami okazała się bardzo pomocna podczas realizacji filmu. Prace rozpoczęły się w listopadzie 2001 roku. Były to prace konserwatorskie (zabezpieczające obiekt przed zniszczeniem czy zawaleniem), potem scenograficzne. Zamek, choć jest atrakcją turystyczną, jest już dziś ruiną. Dla potrzeb filmu trzeba było stworzyć pozory, że jest zamieszkała. Adaptacje Zamku w Ogrodzieńcu trwały ponad dwa miesiące.

¹⁴⁵ Folder Ogrodzieniec- Miasto i Gmina, B. Kołodziej- Pawłowska, Urząd Miasta i Gminy Ogrodzieniec

¹⁴⁶ <http://www.ogrodzieniec.pl/index1.php?go=aktualnosci&show=667>

Trudność stanowiło dopasowanie zastanych elementów architektonicznych i tych zaprojektowanych przez scenografa, a nowe musiały się wtopić w tło. Skonstruowano całe elewacje i wspólny dziedziniec obu zamków. Wypełniono też większość otworów okiennych i odnowiono wieżę wjazdową Rejenta. Wybudowano również drugą część wjazdową zamku (w rzeczywistości nie istniała) dla Cześnika (20-metrowa konstrukcja ze styropianu i papieru). Powstał też oczywiście legendarny mur, dzielący zamek na dwie części. Po realizacji dekoracje zostawiono na miejscu i wciąż stanowią - choć nietrwałą - atrakcję turystyczną. Zamek wraz z dekoracjami wyglądał imponująco, widać to na rys.21.

Rys. 21. Widok od północy z dekoracjami do „Zemsty” A. Wajdy

Źródło: <http://www.ogrodzieniec.pl/index1.php?go=Zamek%20Ogrodzieniecki&zid=292>

Imprezy kulturalne na Zamku w Ogrodzieńcu są ważnym elementem identyfikacji turystycznej Miasta i Gminy Ogrodzieniec. Skala imprez jest tak duża, że każdy jest w stanie znaleźć coś dla siebie. Zamek stanowi pewnego rodzaju centrum kulturowe, dzięki, któremu rozwija się ruch turystyczny, a co za tym idzie rozwój bazy noclegowej i gastronomicznej. Wszelkiego rodzaju imprezy kulturalne odbywające się na zamku świadczą o jego sile i stanowią świadectwo zawsze żywego dziedzictwa. Liczne festiwale i imprezy świadczą o bogactwie dziedzictwa kulturowego Zamku, stanowiąc jednocześnie element otwarcia Gminy i Miasta Ogrodzieniec na inne kultury.

IV. ANALIZA ROZMIARÓW RUCHU TURYSTYCZNEGO

4.1. Kształtowanie się ruchu turystycznego na terenie Zamku i Grodu na Górze Birów

Gmina Ogrodzieniec charakteryzuje się wyjątkowo dużą ilością obiektów o znaczącej wartości kulturowej oraz przedsięwzięciami, które mają na celu upowszechnianie kultury. Jest gminą, która coraz bardziej nastawiona jest na rozwój turystyki i przyciąga wielu turystów, co znajduje odzwierciedlenie w ruchu turystycznym na Zamku Ogrodzienieckim i Grodzie na Górze Birów. Wzajemne powiązania kultury i turystyki od dawna są zauważalne, ta pierwsza pobudza, aby podejmować działalność turystyczną, a ta druga dąży do popularyzacji dóbr kultury¹⁴⁷. Można przyjąć, że Zamek jest istotnym elementem kultury, który wpływa na kształtowanie się ruchu turystycznego na terenie Gminy Ogrodzieniec. Jednak miejscem, do którego przez ostatni rok podążają turyści jest także Góra Birów, mimo, iż potencjał turystyczny jest zróżnicowany, co przekłada się na nierównomierny rozkład ich obłożenia turystycznego. Aby odpowiedzieć na pytanie, jaki wpływ ma Zamek Ogrodzieniecki i Gród na Górze Birów na rozwój turystyki na terenie Gminy Ogrodzieniec, należy w pierwszej kolejności przedstawić analizę ruchu turystycznego na ich terenie. W badaniach tych oparto się na danych ze Spółki „Zamek”, która udostępniła liczbę sprzedaży biletów w latach 2006-2009. Zamek w Ogrodzieńcu jest otwarty cały rok. Nie przekłada się to na równomierny ruch turystyczny. O realnych możliwościach zwiedzania zamku na wolnym powietrzu decydują również czynniki pogodowe. One także powodują, że rozłożenie liczby zwiedzających w ciągu roku jest nierównomierne. Zjawisko wahan się frekwencji na Zamku jest znane i w ciągu roku wyróżnić można trzy typy sezonów:

- a) sezon martwy- obejmujący miesiące zimowe
- b) sezon przejściowy- miesiące jesienne (wrzesień, październik)
- c) właściwy sezon turystyczny- obejmujący miesiące późnowiosenne i letnie (maj-sierpień)

¹⁴⁷ G. Bieńczyk, T. Łobożewicz, Podstawy turystyki, wyd. Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Warszawie, Warszawa 2001

Uwzględniając te trzy rodzaje sezonów można zaobserwować jak w tabeli nr. 11 kształtuje się wielkość ruchu turystycznego na terenie Zamku Ogrodzienieckiego.

Tab. 11. Sezonowość ruchu turystycznego w latach 2006-2009

Lata Miesiące	2006	2007	2008	2009
Styczeń	168	-	250	68
Luty	-	872	1 162	252
Marzec	28	2367	2 618	345
Kwiecień	7 948	14 065	8 854	16 279
Maj	22 499	33 748	39 590	39 478
Czerwiec	19 776	20 131	22 096	24 715
Lipiec	18 816	21 104	26 248	27 715
Sierpień	25 400	31 166	31 547	35 341
Wrzesień	16 296	13 457	9 825	15 014
Październik	12 010	8 848	11 594	-
Listopad	1 740	692	4 834	-
Grudzień	895	118	442	-
RAZEM	125 576	146 568	159 060	158 888

Źródło: dane ze Spółki „Zamek”

Największe obłożenie ruchu turystycznego na Zamku Ogrodzienieckim występuje w maju, kiedy Zamek odwiedza ok. 25% rocznego ruchu turystycznego i w sierpniu stanowiąc 20% rocznego ruchu turystycznego. Biorąc pod uwagę sezon turystyczny, czyli od maja do sierpnia, obłożenie ruchu turystycznego na Zamku Ogrodzienieckim stanowi ok. 75% rocznego ruchu turystycznego. Liczba ta świadczy o tym, że turyści odwiedzają zamek w okresie letnim. Natomiast najmniej turystów odwiedza Zamek w miesiącach od stycznia do kwietnia, kiedy na te miesiące przypada średnio ok. 9% rocznego ruchu turystycznego.

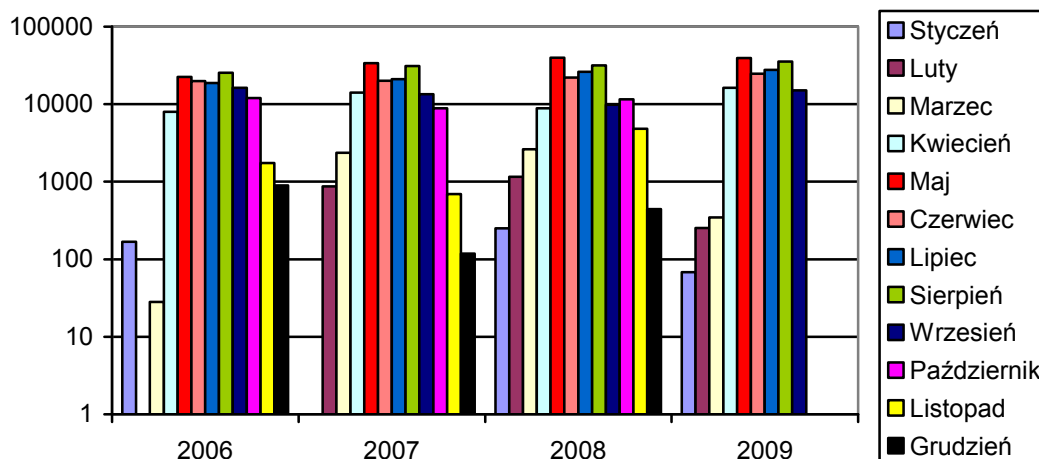
Tab. 12. Dynamika turystów Zamku Ogrodzienieckiego w latach 2006-2009

Lata	Liczba turystów	Wskaźnik dynamiki (%)	
		2006=100%	Rok poprzedni=100%
2006	125 576	100	-
2007	146 568	116,7	116,7
2008	159 060	126,7	108,5
2009	158 888	126,6	99,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze Spółki „Zamek”

W stosunku do roku 2006 nastąpił wzrost ruchu turystycznego w 2009 roku o 26,6 %. Najszybsze tempo zmian wykazał rok 2007, kiedy ruch turystyczny wzrósł o 16, 7% w stosunku do roku poprzedniego. Natomiast najwolniejsze tempo zmian wykazał rok 2009, kiedy to ruch turystyczny spadł o 1% w stosunku do roku 2008.

Porównując lata od 2006-2009 roku można zauważyć, że począwszy od roku 2006 liczba sprzedanych biletów na Zamek sukcesywnie wzrasta. Możliwe, że jest to związane z rozwojem Zamku pod względem kulturalnym. Od 2006 - 2009 roku najczęściej Zamek był odwiedzany w maju. Można stwierdzić, że ma to związek z tym, iż w maju, co roku sezon turystyczny rozpoczyna się właśnie w tym miesiącu. Otwarcie sezonu towarzyszy Zamkowa Majówka podczas, której można zasmakować staropolskich dań i obejrzeć pokazy rycerskie. Duża ilość sprzedaży biletów w tym miesiącu może świadczyć o chęci wyjścia turystów z domów po dłuższej przerwie zimowej.

Rys. 22. Zmiany w ruchu turystycznym w latach 2006-2009 w ujęciu miesięcznym

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tab. 11

Na podstawie sprzedanych biletów, można stwierdzić, że największa liczba turystów na Zamku Ogrodzienieckim jest w sezonie letnim od maja do sierpnia, kiedy to warunki atmosferyczne sprzyjają zwiedzaniu, a młodzież ma wakacje i chce spędzić miło i aktywnie czas. Biorąc pod uwagę sezonowość ruchu turystycznego widać przewagę w miesiącu maju i sierpniu nad pozostałymi miesiącami. Natomiast okres września i października charakteryzuje się, w porównaniu z miesiącami letnimi, znacznie mniejszym natężeniem ruchu. Jest to głównie sezon wycieczek szkolnych. Biorąc pod uwagę wszystkie miesiące liczba turystów zwiedzających zamek jest imponująca. Świadczy to o wzrastającym dla turystów znaczeniu miejsc historycznych, będących dziedzictwem kulturowym. Decydujący wpływ na rozwój ruchu turystycznego na Zamku Spółka „Zamek”, która od początku swojej działalności poprzez promocję i udoskonalenie oferty turystycznej zamku sprawia, że coraz większa ilość turystów przyjeżdża do Gminy Ogrodzieniec, aby zobaczyć jej główne walory.

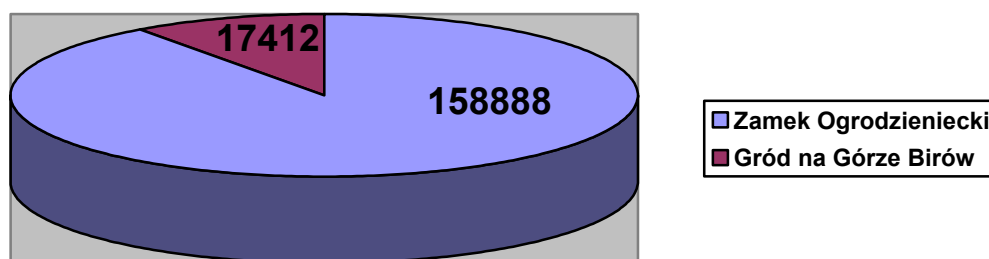
Tab. 13. Liczba sprzedanych biletów w latach 2006-2009 według biletów ulowych i normalnych

Rok Rodzaj biletów	2006	2007	2008	2009
Zamek Standard				
Bilety normalne	50 902	57 523	60 207	53 918
Bilety ulgowe	46 221	52 101	47 997	48 387
Pakiet				
Bilety normalne	16 216	26 740	43 486	48 130
Bilety ulgowe	9 808	9 464	7 370	8 453
Bilety nocne	2 429	740	-	-

Źródło: dane Spółki „Zamek”

Analizując ilość sprzedanych biletów na zwiedzanie Zamku (bez wystawy) w latach 2006-2009 można zauważyć, że najczęściej sprzedano biletów ulgowych. Bilety ulgowe stanowiły 60 % ogólnej liczby sprzedanych biletów w tym okresie. Jeśli chodzi o sprzedaż pakietu, czyli zwiedzanie zamku i wszystkich wystaw to przeważała ilość sprzedanych biletów normalnych. W przypadku biletów normalnych sprzedaż kształtowała się w 2006 roku i 2007 roku na poziomie 9 tys. Liczba sprzedanych biletów normalnych w stosunku do ogólnej liczby sprzedanych biletów w pakiecie stanowi ok. 44%. Sądząc po danych można przypuszczać, że z roku na rok kupno pakietu na całość zwiedzania Zamku Ogrodzienieckiego wraz z wszystkimi wystawami, czyli Sala Tortur, Muzeum Zamkowe, Galeria w Kurzej Stopie cieszyło się większą popularnością niż zwiedzenie samych ruin zamku z zewnątrz. Początki istnienia nowej atrakcji, czyli Grodu na Górze Birów i jej oddziaływania w Gminie Ogrodzieniec miało charakter lokalny, gdyż głównie zwiedzającymi byli mieszkańcy okolicznego regionu. W miarę upływu czasu, zależnie od wielu czynników jak m.in. wszechstronna informacja, reklama, bliskość położenia w stosunku do Zamku Ogrodzienieckiego, a przede wszystkim atrakcyjność oferty dla zwiedzających oraz nowa atrakcja w okolicy, spowodowały,

że powiększył się krąg zwiedzających i można mówić o większym przestrzennym zasięgu oddziaływania tego miejsca. Można powiedzieć, że prawdziwy sezon turystyczny rozpoczął się od 2009 roku. Sezon ruchu turystycznego na Górze Birów rozpoczął się w kwietniu, kiedy pogoda sprzyjała, aby wspiąć się na górę, by podziwiać piękne widoki. Jednak należy zaznaczyć, że muszą być dobre warunki atmosferyczne, aby w pełni poznać to malownicze miejsce. Maksimum natężenia ruchu turystycznego w 2009 roku przypadło ewidentnie w maju, kiedy najczęściej sprzedano biletów normalnych. Równie wysoki ruch turystyczny, bo ponad tysiąc sprzedanych biletów zanotowano w czerwcu, lipcu oraz sierpniu. Spośród, tych miesięcy wakacyjnych najczęściej osób zwiedziło Gród w czerwcu i było to 3 349 osób. Natomiast w miesiącach od listopada do marca Gród jest nieczynny, stąd też brak liczby sprzedanych biletów w tabeli. Warto zaznaczyć, iż mimo to, że jest to nowo otwarta atrakcja w Gminie Ogrodzieniec liczba turystów wzrasta. Zwiększająca się z miesiąca na miesiąc liczba zwiedzających może świadczyć o coraz większym zainteresowaniu współczesnego turysty naturalnymi walorami krajoznawczymi w powiązaniu z dobrami kultury.

Rys. 23. Ilość sprzedanych biletów na Zamku Ogrodzienieckim i Grodzie na Górze Birów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tab. 11 i tab. 13

Mimo dominującej roli Zamku Ogrodzienieckiego, jako atrakcji przyciągającej turystów do Gminy Ogrodzieniec, rola Grodu na Górze Birów jest również znacząca. Dynamikę ruchu turystycznego Zamku Ogrodzienieckiego oraz Grodu na Górze Birów charakteryzują duże rozbieżności. Najlepiej pokazać na

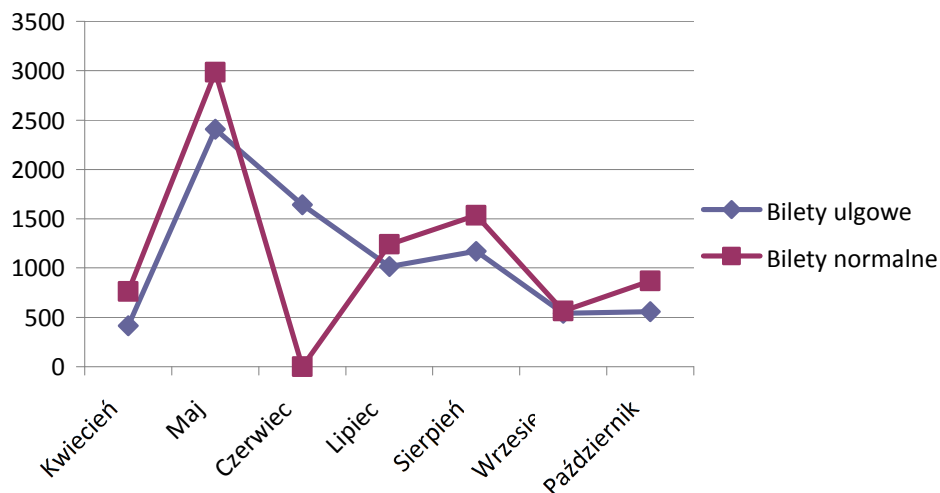
danych z ostatniego roku czyli 2009, w którym wyraźnie widać, że liczba sprzedanych biletów na Zamku jest większa ponad 9 razy.

Tab. 14. Struktura sprzedanych biletów w 2009 roku.

Lata Miesiące	Bilety ulgowe	Bilety normalne
Styczeń	-	-
Luty	-	-
Marzec	-	-
Kwiecień	416	763
Maj	2 408	2 476 + 510 tydz. edukacyjny
Czerwiec	1 644	1 705
Lipiec	1 013	1 241
Sierpień	1 170	1 537
Wrzesień	541	563
Październik	558	347+ 520 tydz. edukacyjny
Listopad	-	-
Grudzień	-	-
RAZEM	7 750	8 632
SUMA ROCZNA	17 412	

Źródło: dane udostępnione przez Spółkę „Zamek”

Porównując ze sobą wszystkie przedstawione w tym podrozdziale dane, można stwierdzić, iż ostatnie lata przyniosły zdecydowany wzrost turystyki na terenie Gminy Ogrodzieniec. Nietrudno też zauważyć stały wzrost liczby turystów zwiedzających Zamek Ogrodzieniecki, co z pewnością wpływa na poprawę rachunku ekonomicznego zarówno Zamku jak, i lokalnych przedsiębiorców, czy właścicieli kwater.

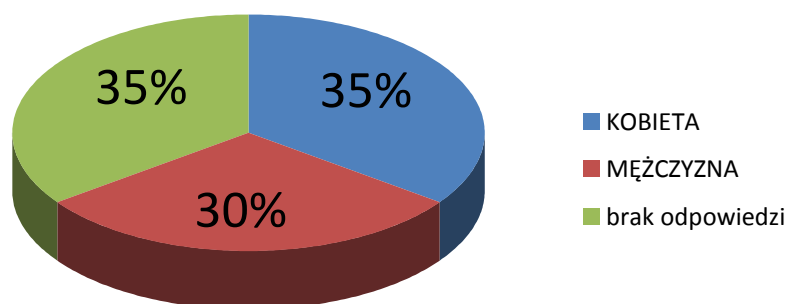

Rys. 24. Natężenie ruchu turystycznego w Grodziszewo na Górze Birów w 2009 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Spółki „Zamek”.

4.2. Ocena wrażeń z pobytu na Zamku Ogrodzienickim w oparciu o ankietę

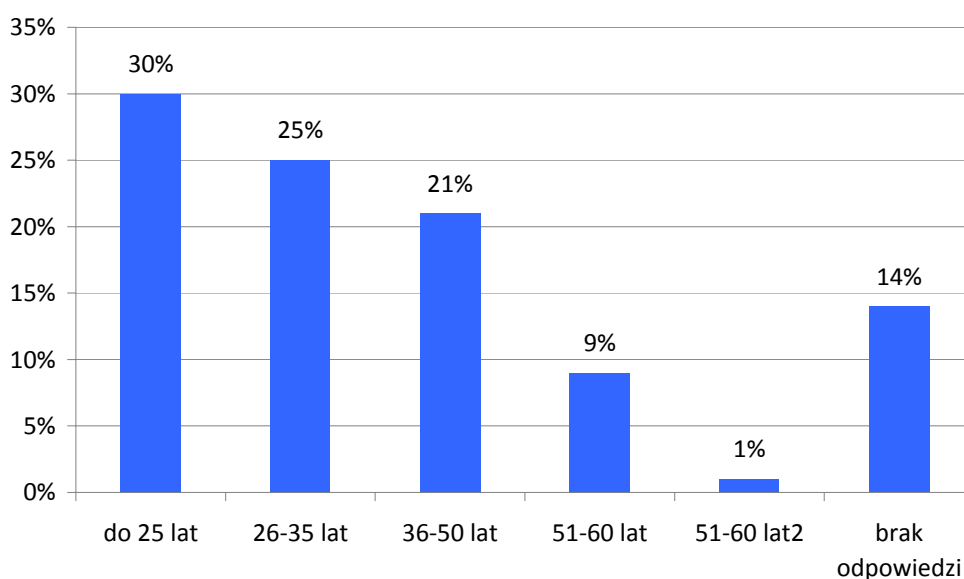
Przedstawione badanie ankietowe przeprowadzone podczas sezonu od maja-października 2009 roku, miało na celu ocenę atrakcyjności turystycznej Zamku Ogrodzienickiego. Badanie zostało. Ankietę przygotowała Spółka „Zamek”, natomiast opracowanie wyników jest pracą autora. Narzędziem badawczym była ankietka składająca się z 8 pytań zamkniętych. Pytania te miały na celu uzyskać odpowiedź jak postrzegany jest Zamek Ogrodzienicki oczami turystów. Ankietki te zostały rozdawane do zakupionego biletu, jednak nie wszyscy turyści wypełniali ankietki i je zostawiali w wyznaczonym przez Spółkę „Zamek” miejscu. Można było ją zostawić zarówno w kasie biletowej, Sali tortur czy Karczmie Rycerskiej. Łącznie wypełniono 1163 ankietki. Jednak opracowanie powstało o 600 losowo wybranych ankiet. W badaniach przyjęto, że 100% stanowi 600 ankiet. Podczas przeprowadzania badań można mówić o reprezentatywności pod względem pięciu zasadniczych zmiennych demograficznych: wieku, płci, wykształcenia, miejsca zamieszkania jako miasta/ wsi oraz województwa. W badanej zbiorowości należy stwierdzić przewagę kobiet.

Rys. 25. Struktura pod względem płci

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety

Strukturę populacji generalnej ze względu na wiek przedstawia rys. 25. Jak widać najliczniejsza jest kategoria do 25 lat, której jest 30% czyli 180 osób spośród 600.

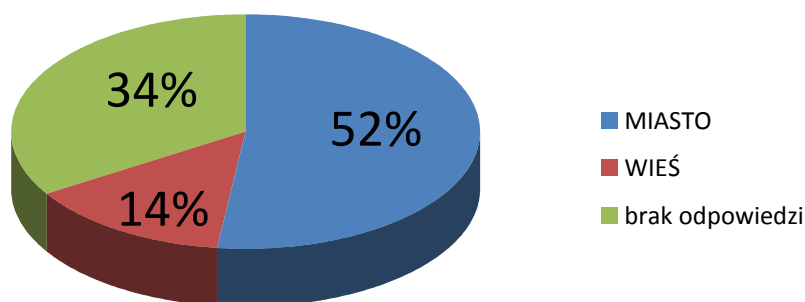
Rys. 26. Struktura turystów ze względu na wiek

Źródło: opracowanie na podstawie wyników ankiety

Na drugim miejscu dominują osoby od 26- 35 lat, bo aż 25%, a tuż za nimi są osoby w wieku od 36-50 lat. Najmniej stanowią osoby ponad 60 rokiem życia, może to mieć związek z potrzebą dłuższego chodzenia po ruinach i wchodzenia po dużej

ilości schodach, a to może być utrudnieniem dla osób starszych. Natomiast 14% ankietowanych nie udzieliło żadnej odpowiedzi.

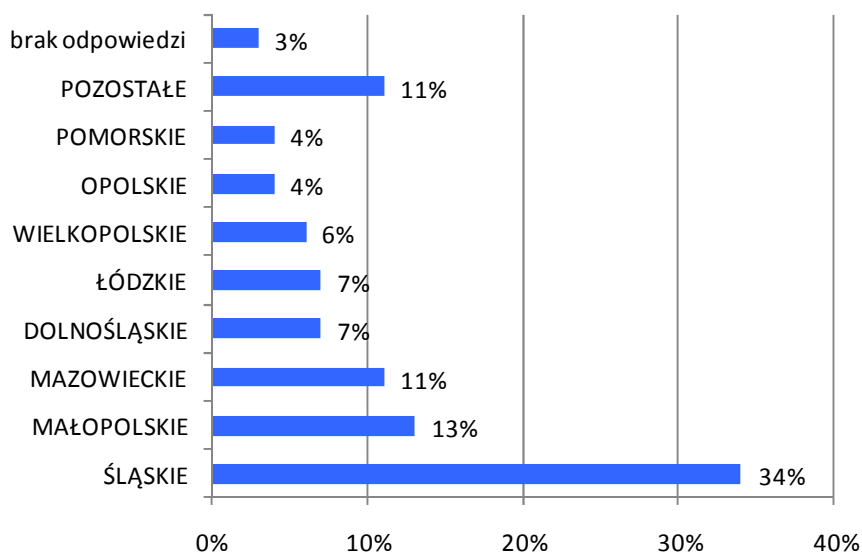
Wśród ankietowanych dominowali turyści z miast, bo aż 52%. Można przypuszczać, że ma to związek z chęcią oderwania się od zgiełku hałaśliwego miasta i wypoczęcie z dala od niego. To zazwyczaj mieszkańcy miast chętniej wyrwyją się z miejsca zamieszkania, aby zrelaksować się.

Rys. 27. Struktura pod względem miejsca zamieszkania

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety

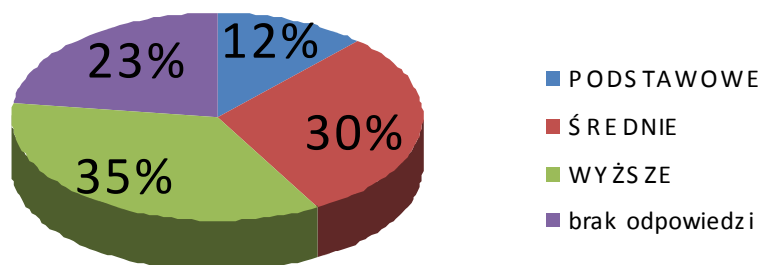
Najwięcej turystów odwiedziło Zamek Ogrodzieniec z województwa śląskiego, czyli miejscowości, które znajdują się w ościennych gminach, możliwe, że ze względu na bliskość zamku. I możliwe, dlatego najwięcej osób zwiedzających zamek, 34% było z województwa śląskiego. Na drugim miejscu są turyści z województwa małopolskiego, jednak duża jest różnica % pomiędzy województwami śląskim, a małopolskim, bo aż 21%. Kolejnym województwem, z którego przyjeżdża najwięcej osób to województwo mazowieckie, w skali procentowej ma się to jako 11%, podobnie jak z pozostałych województw, które napisali turyści w ankiecie, czyli: województw kujawsko-pomorskiego, świętokrzyskiego, lubuskiego, zachodnio-pomorskiego, warmińsko-mazurskiego, podlaskiego i podkarpackiego. Natomiast najmniej turystów odwiedzających zamek, bo tylko 4% przyjeżdża z województwa opolskiego i pomorskiego. Poniższy rysunek ilustruje przekrojowo obszary, z jakich pochodzili respondenci.

Rys. 28. Struktura pod względem pochodzenia turysty krajowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety

Kolejne pytanie w metryczce pozwoliło na scharakteryzowanie badanych ze względu na posiadane wykształcenie. I tak spośród 600 ankietowanych 35% posiada wykształcenie wyższe. Można przypuszczać, że Zamek odwiedzany jest przez osoby, które są wykształcone i w jakiś sposób zostały poinformowane o jego istnieniu, czy to przez literaturę, przewodniki, czy nauczycieli, wykładowców. Natomiast najmniej osób zaznaczyło odpowiedź wykształcenie podstawowe, bo tylko 12%. Jednak pośród ankietowanych znalazło się aż 23% osób, które nie dało żadnej odpowiedzi.

Rys. 29. Struktura pod względem wykształcenia respondentów

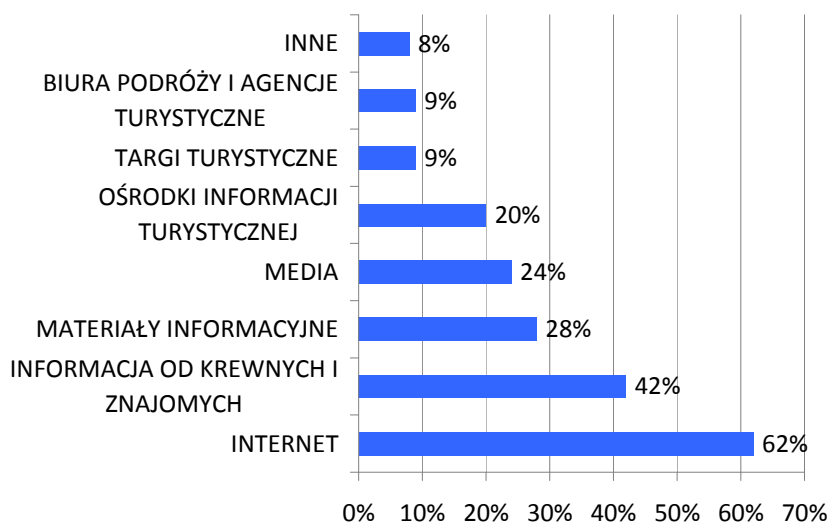
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety

Analizując wyniki ankiety, która miała za zadanie skupić uwagę na wizerunku Zamku Ogrodzienieckiego, można powiedzieć, że wizerunek obiektu jest, więc tym, co ludzie myślą na jego temat a także, jakie mają względem niego oczekiwania. Nie musi być w pełni zgodny z rzeczywistością, ważne aczkolwiek by był spójny z tożsamością. Zatem możemy powiedzieć, iż wyobrażenia o danym miejscu budujemy na bazie własnych doświadczeń, na podstawie tego, co widzimy, czego doświadczymy bądź też tego, co na jego temat usłyszymy od innych. Z tej też przyczyny istotne jest posiadanie przez Zamek Ogrodzieniecki wyrazistej tożsamości na gruncie, na którym będzie można ukształtować odpowiedni jego wizerunek. Podstawą wizerunku są cechy obiektu, jego obszaru, na którym się znajduje, identyfikowane zgodnie z subiektywnymi odczuciami użytkownika przestrzeni. Sprecyzowanie tychże cech ma na celu rozpoznanie silnych i słabych stron, a tym samym atrakcyjności dla obecnych i potencjalnych klientów, którymi są turyści. W celu określenia wizerunku Zamku Ogrodzienieckiego respondentom zadano 8 pytań zamkniętych, które miały wskazać, kim jest turysta odwiedzający Zamek Ogrodzieniecki oraz ukazać wrażenia z pobytu na zamku.

Na pierwsze pytanie, które brzmiało: Skąd Pan/Pani czerpie informacje o Zamku Ogrodzienieckim i jego ofercie turystycznej? Ankietowani mieli do wyboru kilka odpowiedzi, spośród, których aż 62% osób zaznaczyło odpowiedź, że to Internet jest głównym źródłem informacji. W dzisiejszych czasach prawie każdy ma dostęp do Internetu, dlatego bez wątpienia wszyscy mogą znaleźć wszelkie informacje dotyczące obiektów kultury, które ich interesują.

Zarazem wszelkie najświeższe informacje są zamieszczone właśnie na stronach internetowych, czasami dużo wcześniej niż zostaną wywieszone plakaty, czy ulotki. Na drugiej pozycji znalazła się informacja od krewnych i znajomych, którą zaznaczyło 42% ankietowanych. Natomiast dopiero na trzecim miejscu z 28% znalazły się materiały informacyjne, ulotki, plakaty, o których była wcześniej mowa. Jako najmniej powszechne źródło informacji turyści wskazali odpowiedź inne, wskazując przewodniki, albumy, szkołę. Z kolei media czyli prasa, TV, radio zajmują w klasyfikacji dopiero czwarte miejsce z 24%, może ze względu na to, że w przypadku zamku tylko na większe wydarzenia są zapraszane media, natomiast jeśli

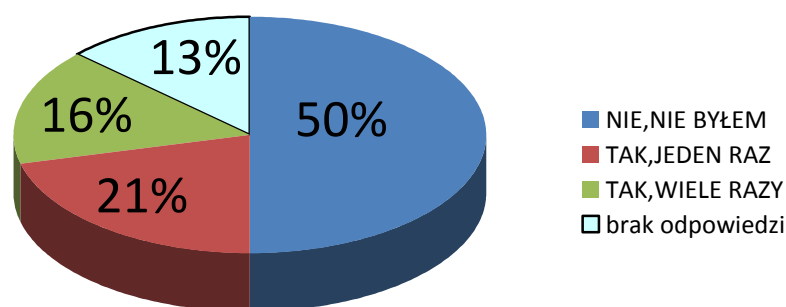
mowa o prasie, to w obecnym czasie ludzie coraz rzadziej czytają prasę, gdyż wszelkie informacje można znaleźć w Internecie.

Rys. 30. Odpowiedzi na pytanie skąd czerpie turysta informacje na temat Zamku Ogrodzienieckiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiet

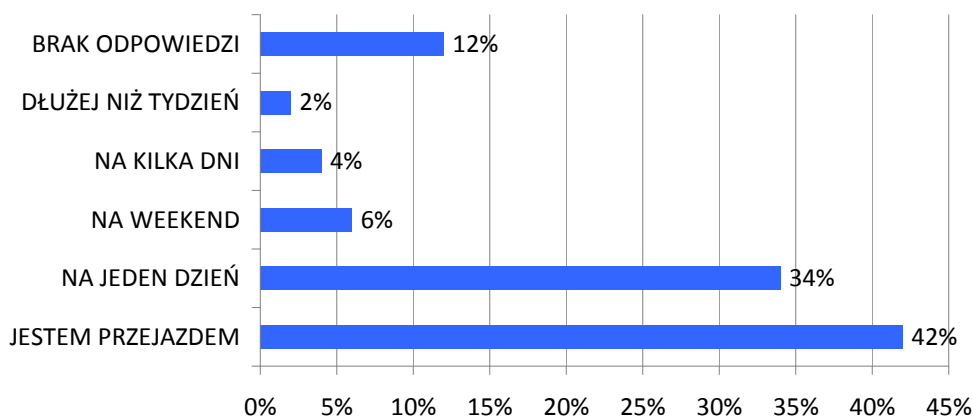
Na drugie pytanie: Czy był Pan/ Pani wcześniej na Zamku, czy to pierwsza wizyta? Turyści mieli możliwość zaznaczenia jednej odpowiedzi z trzech. I tak większość odwiedziło zamek po raz pierwszy i była to połowa ankietowanych. Spośród 600 osób 21% turystów przyjechało powtórnie zwiedzić zamek, natomiast 16% odwiedza zamek wielokrotnie. Można przypuszczać, że wśród ankietowanych znalazły się osoby, które odwiedzają zamek po raz kolejny będąc na imprezach organizowanych w ciągu całego sezonu turystycznego. Jednak spośród ankietowanych znalazły się także osoby, które nie zaznaczyły żadnej odpowiedzi i było ich 13%.

Rys. 31. Częstotliwość odwiedzania Zamku Ogródzienieckiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiet

Trzecie pytanie w ankiecie dotyczyło: Na jak długo przyjechał Pan/ Pani do Ogródzienca? Ankietowani mieli do wyboru pięć odpowiedzi, ale mogli zaznaczyć tylko jedną. Najwięcej osób, bo 42% wskazało, że zamek odwiedziło przejazdem, czyli zamek był jednym z elementów na trasie ich dłuższej wycieczki. Spośród 600 ankietowanych 34% przyjechało na zamek na jeden dzień, traktując Podzamcze jako miejsce docelowe.

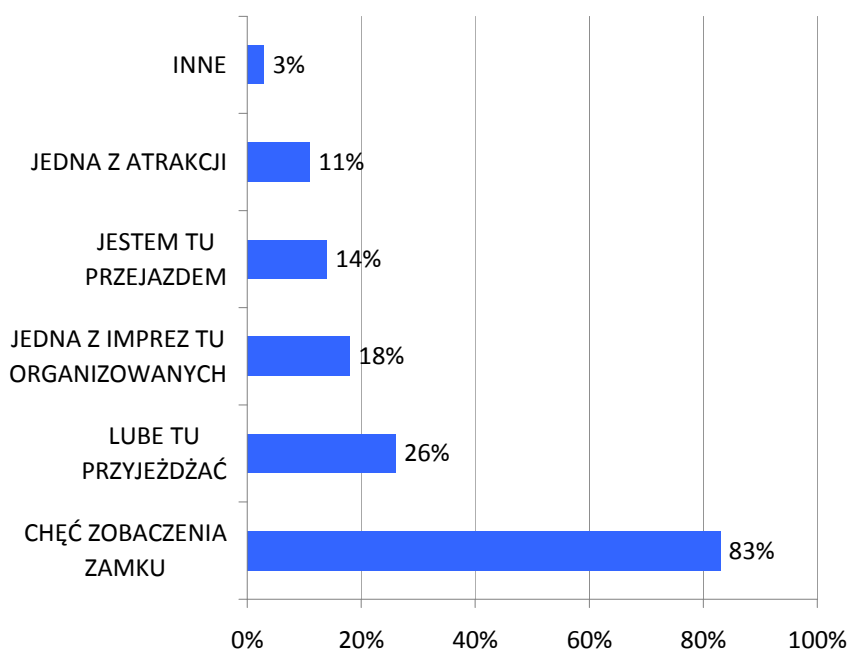
Rys. 32. Długość pobytu w Ogródziencu

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiet

Natomiast tylko 6% zostaje w Gminie Ogródzieniec na cały weekend. Analizując wyniki ankiet stwierdzić można, że turyści w 2% zostają dłużej w gminie niż tydzień. Możliwe, że sytuacja wygląda tak ze względu na dość ubogą bazę

noclegową, ale przede wszystkim na ilość atrakcji znajdujących się w gminie.

Kolejne pytanie zamieszczone w ankiecie brzmiało: Co Pana/ Panią zachęciło do przyjazdu na zamek? Ankietowani mieli do wyboru sześć typów odpowiedzi i możliwość zakreślenia więcej niż jednej. Większość turystów jako odpowiedź na to pytanie, wskazało chęć zobaczenia zamku 83% oraz fakt, że lubi po prostu przyjeżdżać na zamek aby pospacerować i zrelaksować się 26%. Dla 18% ankietowanych dodatkową zachętą były imprezy i atrakcje organizowane przez Spółkę „Zamek”. Natomiast 3% osób wskazało na inne przyczyny wpisując, że zobaczyli plakat, który zachęcił ich na wizytę oraz namowa znajomych.

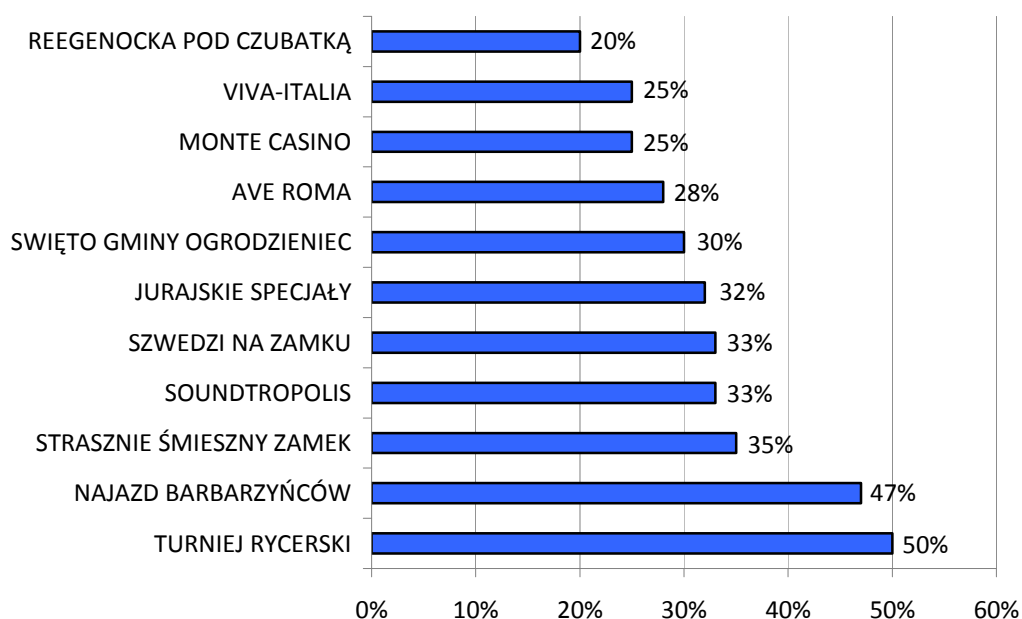

Rys. 33. Motywy przyjazdu na Zamek Ogrodzieniecki

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiet

Piąte pytanie w ankiecie brzmiało: Które z imprez odbywających się na Zamku Ogrodzienieckim wydają się Panu/ Pani interesujące i chcielibyście w nich uczestniczyć? Jak już wiadomo z wcześniejszej analizy ruchu turystycznego najważniejszym czynnikiem wpływającym na rozwój turystyki w Ogrodzieńcu są imprezy plenerowe jak i kulturalne na Zamku. W ankiecie zostały ujęte imprezy, które odbywały się w sezonie 2009 roku. Turyści mieli możliwość zaznaczenia

więcej niż jednego punktu spośród 11 możliwych odpowiedzi. Najwięcej osób, bo aż połowa wskazała, że najbardziej interesującą imprezą odbywającą się na Zamku jest Turniej rycerski, na drugiej pozycji jest Najazd Barbarzyńców, natomiast na kolejnej impreza Strasznie Śmieszny Zamek- czyli spotkania kabaretowe. Następne pozycje są już bardzo wyrównane procentowo, gdyż wahają się ok. 30% i są to: Soundtropolis, Szwedzi na Zamku, Jurajskie Specjały i Święto Gminy Ogrodzieniec. Po analizie wyników ankiety tego pytania, nasuwa się stwierdzenie, że to imprezy na Zamku przyciągają największą ilość turystów, dlatego też władze powinny podejmować dalsze działania na rzecz zbudowania oferty umożliwiającej jeszcze bardziej atrakcyjne spędzenie czasu wolnego. Co przyniosłoby korzyść w postaci przyjazdu większej liczby turystów.

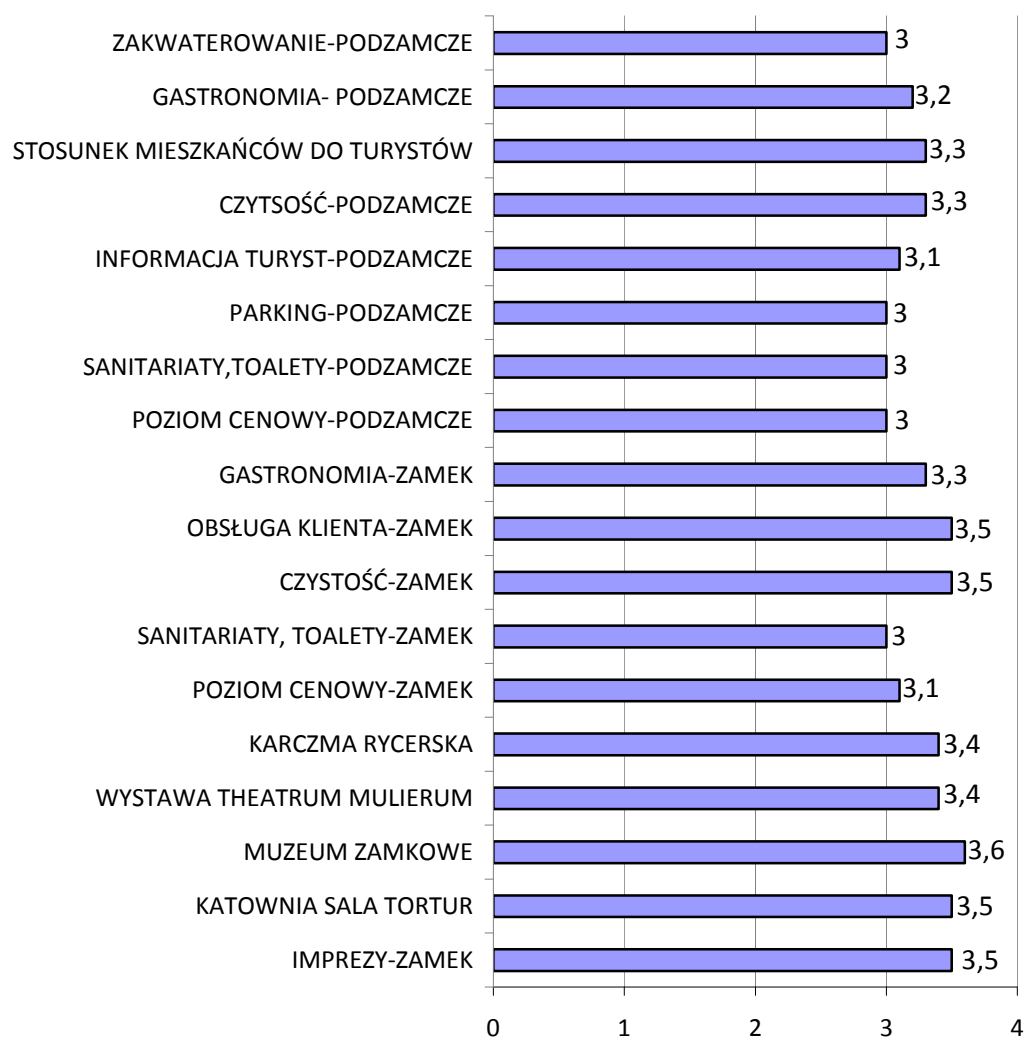
Rys. 34. Najbardziej interesujące imprezy odbywające się na Zamku Ogrodzienieckim

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiet

Szóste pytanie w ankiecie dotyczyło jakości przestrzeni turystycznej wokół Zamku Ogrodzienieckiego. Pytanie, na które odpowiadali ankietowani brzmiało: Jak Pan, Pani ocenia ofertę Zamku, poziom świadczonych na jego terenie i samej

miejsowości Podzamecze oraz infrastrukturę turystyczną? Turyści mieli możliwość ocenienia poszczególnych pozycji w skali od 1-4, gdzie 1- oznacza bardzo źle, 2- raczej źle, 3- raczej dobrze, 4- bardzo dobrze. Ankietowani mieli za zadanie ocenić 18 kategorii, które z punktu widzenia turysty są bardzo ważnym czynnikiem oceny atrakcyjności Zamku Ogrodzienieckiego, jak i terenu wokół niego.

Na podstawie ankiety można przedstawić średnie oceny wszystkich ocenianych kategorii. Średnia ocen kształtuje się na poziomie 3,0. Największą oceną cieszy się Muzeum Zamkowe-3,6, potem ze skalą 3,5 imprezy na zamku, katownia, sala tortur, kultura osobista i kompetencje obsługi na zamku, czystość i porządek na zamku. Natomiast najmniejszą ocenę, bo skalę 3,0 miały: toalety na zamku, poziom cenowy w Podzamczu, zakwaterowanie i dostępność w Podzamczu, parkingi w Podzamczu. Istotną sprawą jest to, że żadna kategoria nie została oceniona przez turystów na poziomie niższym niż 3,0. Można, więc przypuszczać, że turyści są zadowoleni z oferty Zamku oraz zagospodarowania terenami wokół niego. Podczas zaznaczania odpowiedzi w tym pytaniu turyści sugerowali, że „za mało zieleni, parków”, „brak ciekawych miejsc spacerowych”, „brak jednego dużego parkingu, na którym zmieściłaby się większa ilość samochodów, a obecnie parkingi znajdują się na posesjach prywatnych u mieszkańców Gminy”. Turyści zwracali uwagę również na to, że powinny być także lepiej wyeksponowane i oznakowane te nieliczne zabytki Zamkiem Ogrodzienieckim, które Gmina posiada („turyści w ogóle nie znają innych ciekawych miejsc w Gminie oprócz Zamku”). Istnieje, więc potrzeba lepszej informacji turystycznej, dzięki której turyści przybywający w Gminie mogliby się zapoznać także z ofertą turystyczną.

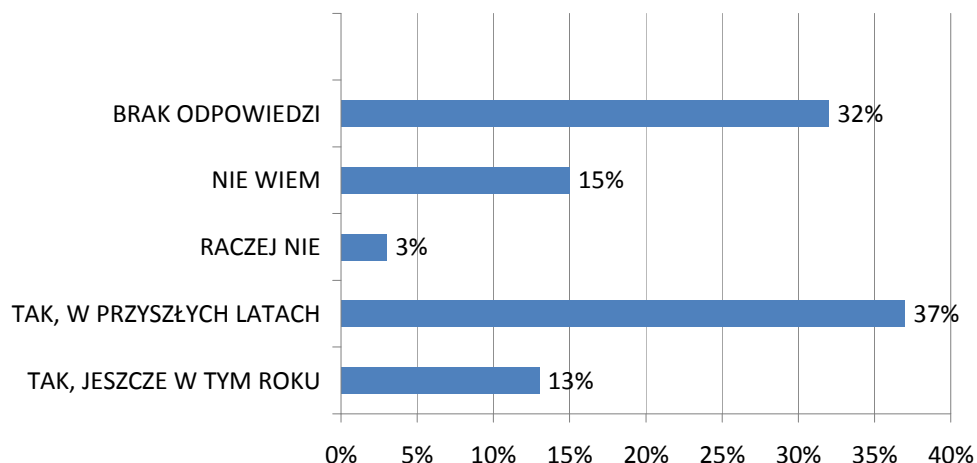

Rys. 35. Ocena jakości przestrzeni turystycznej Zamku Ogrodzienieckiego

Źródło: opracowanie na podstawie ankiet przeprowadzonych przez Spółkę „Zamek”

Kolejne pytanie w ankiecie brzmiało: Czy planuje Pan/ Pani ponownie odwiedzić zamek? Ankietowani mieli możliwość zaznaczenia tylko jednej odpowiedzi. I tak najwięcej osób odpowiedziało, że tak, ale w przyszłych latach. Natomiast tylko 3% dało odpowiedź, że raczej nie odwiedzą już zamku.

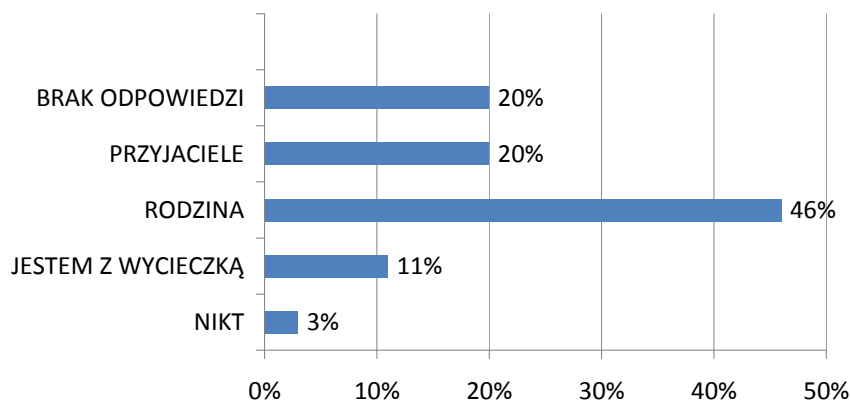
Często dodawali, że jak już zobaczyli zamek to nie mają już po co drugi raz wracać gdyż nic się przez kilka miesięcy czy lat nie zmieni na Zamku.

Rys. 36. Ponowne odwiedzenie Zamku przez turystów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiet

Ostatnie pytanie ankiety, brzmiało: Kto towarzyszy Pani/ Panu w podróży? Najwięcej ankietowanych, bo 46% odpowiedziało, że rodzina, a na drugim miejscu 20% przyjaciele, natomiast tylko 3% przyjechało na Zamek samotnie. Można stwierdzić, że zamek jest miejscem wypadów rodzinnych. Najczęściej rodzice planują wyjazdy weekendowe, rodzinne zabierając dzieci czy inne osoby z rodziny aby w inny niż co dzień sposób odpocząć od codziennego, zapracowanego życia.

Rys. 37. Osoby towarzyszące turystom w zwiedzaniu Zamku Ogródzienieckiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiet

W świetle powyższej analizy można stwierdzić, że w budowie wizerunku Gminy Ogródzieniec to Zamek Ogródzieniecki jest atrybutem najsilniej z nią skojarzony umożliwiający wyróżnienie jej na tle innych jednostek. Turyści postrzegają Zamek Ogródzieniecki jako największy atut Gminy Ogródzieniec, który jednakże nie jest odpowiednio przez Gminę wykorzystany.

Istotny wpływ na atrakcyjność Gminy Ogródzieniec ma właśnie Zamek Ogródzieniecki, ale także Gród na Górze Birów. Pozostałe miejsca, zabytki nie odgrywają większej roli. W związku z tym należy zadbać, aby Gród na Górze Birów był również wizytówką Gminy Ogródzieniec podobnie jak Zamek. Organizowanie stałych imprez kulturalno-rozrywkowych i odpowiednie zagospodarowanie mogłyby się stać czynnikami wpływającymi na wzrost atrakcyjności.

Można sformułować prawidłowość, że wykształcenie ma istotny statystycznie wpływ na ocenę atrakcyjności Zamku. Im jest ono wyższe tym turyści surowiej oceniają atrakcyjność Zamku Ogródzienieckiego. Oczekiwania zatem wykształconych ankietowanych wobec Zamku jako atrakcyjnego zabytku są nieco wyższe.

Głównym motywem, dla którego turyści odwiedzają Zamek są imprezy kulturalne. Najczęściej wybieranymi imprezami są imprezy plenerowe, rzadko imprezy kameralne, z motywem przewodnim. Większość osób woli imprezy związane z historią, tradycją zamku, niż imprezy tematyczne niezwiązane ściśle z Zamkiem Ogródzienieckim.

Główną przeszkodę w rozwoju ruchu turystycznego w Gminie Ogrodzieniec turyści upatrują w niedostatecznej informacji turystycznej, jakości zakwaterowania, oraz ilości miejsc parkingowych. Również uważają, że poziom cenowy w Podzamczu jest trochę za wysoki.

Ważną cechą rozwoju turystyki jest różnorodność zasobów turystycznych i usług turystycznych. Taki stan rzeczy wynika z odmienności potrzeb ludzkich, postaw, uczuć czy przekonań. Każdy człowiek kieruje się, bowiem innymi przesłankami w wyborze miejsca spędzania czasu wolnego. Aby zachęcić potencjalnego turystę do odwiedzenia Gminy Ogrodzieniec, w tym Zamku Ogrodzienieckiego należy przygotować różnorodną ofertę usług turystycznych.

4.3. Perspektywy rozwoju turystyki na Zamku

Zamek Ogrodzieniecki i jego korzystne usytuowanie na Wyżynie Krakowsko - Częstochowskiej, bogata historia, tajemnicze ruiny, legendy z nim związane, białe ostańce, lasy, jaskinie, przepiękne krajobrazy, to bogactwo, które powinien zobaczyć na własne oczy każdy wrażliwy na piękno człowiek. Zwiedzanie może być natchnieniem dla historyka, malarza, fotografa. Walory krajobrazowe oraz kulturowe są największym atutem Gminy, które mogą się w przyszłości przyczynić do tego, że mógłby on się stać kiedyś jednym z ważniejszych terenów turystycznych powiatu. Ale aby do tego doszło lokalne władze powinny skupić się na podnoszeniu jego atrakcyjności, rozbudowie i udostępnieniu jego walorów ludziom. Związane to jest również z tworzeniem nowych atrakcji w przyszłości, które będą przyciągać turystów do ponownego odwiedzenia Ogrodzieńca, a przede wszystkim Zamku.

Władze Gminy i Miasta Ogrodzieniec, a także Spółka „Zamek” mają już plany związane z ulepszaniem oferty Zamku, jak również rozwojem dalszych atrakcji. Plany te obejmują także przebudowę zamku jednak zachowując jego wszelkie elementy, które świadczą o bogatej historii. Niektóre plany, które w momencie pisania pracy były tylko planami już są zrealizowane. Można tu podać przykład Parku Zamków Jurajskich w miniaturze. Park ten został utworzony 19 czerwca 2010 roku u podnóża Zamku Ogrodzienieckiego przez dwóch przedsiębiorców z Olkusza i Fugasówki, którzy zafascynowani historią zamków postanowili pokazać jak wyglądały te obiekty w czasie, kiedy powstawały.

Jest to pierwszy taki obiekt, który ukazuje Szlak Orlich Gniazd właśnie za czasów ich świetności. Prace wykonawcze zlecono Pracowni Makiet Silva z Olkusza oraz firmie modelarskiej z Poznania. Każda miniatura zamku to parę tysięcy elementów z płyt PCV, blach, plastiku, gonów, drewna, pokryte specjalną farbą, wskutek czego eksponaty są odporne na warunki atmosferyczne. Miniatury zamków i warowni jurajskich wykonano w skali 1:25. Miniaturami, które można zobaczyć są m. in: Zamek w Bydlinie, Zamek w Pilicy, Zamek w Bobolicach, Zamek Królewski na Wawelu, Zamek w Teczynie, Zamek w Będzinie, Zamek w Siewierzu, Zamek w Ojcowie, Zamek w Smoleniu, Zamek w Rabsztynie Zamek w Morsku oraz oczywiście Zamek w Ogrodzieńcu. Odtworzone zostały zgodnie z pierwotnym, a samo ich wykonanie poprzedziły wielomiesięczne poszukiwania i opracowywanie dokumentacji historycznej. Zwiedzający może obejrzeć aż 14 makiet Orlich Gniazd. Obiekty te umieszczone są na otwartej przestrzeni, ponieważ oprócz odtworzenia samych budowli zostało pokazane ukształtowanie Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Planowane jest także uzupełnienie makiet o Klasztor na Jasnej Górze

Rys. 38. Rekonstrukcja Zamku w Rabsztynie

Źródło: zdjęcie własne

Rys. 39. Zamek Wawel

Źródło: zdjęcie własne

Rys. 40. Miniatura Zamku w Ojcowie

Źródło: zdjęcie własne

Oczywiście nie mogło zabraknąć makiety samego Zamku Ogródzienckiego, gdyż sam Park znajduje się tuż obok Zamku. Makieta ta przedstawia Zamek kiedy to został zbudowany przez króla Kazimierza Wielkiego w XIV w.

Rys. 41. Rekonstrukcja Zamku Ogrodzienieckiego

Źródło: zdjęcie własne

Rys. 42. Makieta Zamku Ogrodzienieckiego

Źródło: zdjęcie własne

Do parku prowadzą dwie drogi: most zwodzony oraz boczna wieża strażnicza. Wytyczonymi ścieżkami zwiedzający mogą po kolei obejrzeć pierwotne przedwieczne zamków wraz z ich historią zapisaną na tabliczkach

przed eksponatami, a także repliki maszyn oblężniczych m. in. katapultę miotającą pociski, balistę – rodzaj kuszy na kołach, trebusz – efektowną machinę miotającą pociski. Dzięki tym urządzeniom wojennym można poznać metody walk zbrojnych, prowadzonych w XIV, XV i XVI w. Na terenie Parku jest pełno atrakcji dla dzieci: plan zabaw, na którym dzieci mogą skorzystać z takich atrakcji jak dmuchany zamek, huśtawki, koniki bujane. Park ten otwarty jest od kwietnia do listopada aż 7 dni w tygodniu. W ciągu okresu letniego od czerwca do sierpnia park wydłużył otwarcie do godz. 20⁰⁰. Jak widać atrakcja ta spowodowała, że coraz więcej turystów zaczęło przybywać w okolice Zamku Ogródzienickiego. Spółka „Zamek” wraz z właścicielami Parku Zamków Jurajskich doszła do porozumienia, aby od tego sezonu wprowadzić wspólne bilety, które uprawniają do wejścia na Zamek, Gród na Górze Birów i do Parku Zamków Jurajskich. Bilety te będą miały nieco niższą, promocyjną cenę, która ma zachęcić turystów do ponownego zwiedzania Zamku.

Kolejną atrakcją, która jest planowana jest otwarcie kina 5D na terenie Parku Zamków Jurajskich. Kino 5D będzie to miejsce, w którym widz odbierze film wszystkimi zmysłami. Według planów będzie to najnowocześniejsza forma rozrywki, którą śmiało możemy nazwać rozrywką przyszłości. To właśnie tu widz znajdzie się w samym sercu wydarzeń i stanie się aktywnym uczestnikiem seansu filmowego. Jednak na obecną chwilę są to plany i nie ma podanego terminu, który mówi o otwarciu kina 5D w okolicy Zamku Ogródzienickiego.

W niedalekiej przyszłości bardzo istotną kwestią jest sprawa zagospodarowania zamku. Biorąc pod uwagę konserwację i zabezpieczenie ruin Zamku Ogródzienickiego Spółka „Zamek” ma plany, aby zabezpieczyć pęknięcia i nadwątlone mury. Rozważane są różne sposoby wyciągania murów od pełnej odbudowy poprzez częściową adaptację do konserwacji trwałej ruiny. Przyjęto ten ostatni z uzupełnieniem adaptacji turystycznej. Powodem, dla którego spółka chce podjąć prace rozpoznawcze dotyczące stanu zachowania murów zamkowych i opracowania sposobu remontu w obrębie trasy turystycznej to występujące uszkodzenia struktury wątku murowego, kamienia i cegły. Największe zagrożenia stwarza występujący powszechnie rozkład i wypłukanie cementowo-wapiennej zaprawy ze spoin między elementami kamiennymi i ceglanymi, co skutkuje zatrzymaniem w nich wody, która w okresach zimowych zamarza i rozsada, a także wyszczerbia na stykach poszczególne elementy. Utrwalenie i pełne zabezpieczenie ruin przed dalszym niszczącym oddziaływaniem środowiska zewnętrznego wymaga

przeprowadzenia zakrojonych na większą skalę prac budowlanych i konserwatorskich. Wszystkie prace, które są planowane będą miały charakter zachowawczy i odtworzeniowy. Prace te nie przewidują zmian w wyglądzie zamku, a jedynie naprawę istniejących murów. Zakres tych prac nie będzie ingerował w istniejącą sylwetkę ruin zamku Ogrodzienieckiego. Wszelkie prace, które będą prowadzone obejmują zlicowanie powłoki, a to nie ma wpływu na bryłę obiektu, tylko przeciwdziałała postępującej erozji.

Kolejną kwestią jest odbudowa trasy turystycznej zamku, czyli poprawa ścieżki zwiedzania. Trasa turystyczna została utworzona w dużej części przy pomocy żelbetowych elementów podestów i schodów umożliwiających bezpieczne poruszanie się turystów po ruinie zamku. W chwili obecnej wiele z tych elementów uległo naturalnemu zużyciu. Elementy te należy wymienić na nowe lub przeprowadzić naprawę istniejących, tak aby umożliwić turystom bezpieczne zwiedzanie zamku.

Bardzo ważne, a przede wszystkim interesujące z punktu widzenia turysty są plany dotyczące odtworzenia stajni i wozowni. Obecnie widać tylko pozostałości po tych obiektach. Plany Spółki „Zamek” dotyczące tej kwestii są imponujące. Planowana jest odbudowa stajni i wozowni, tak, aby w tych pomieszczeniach były na stałe punkty handlowe, które do tej pory były na dziedzińcu oraz przed bramą zamku, ale również całosezonowy punkt gastronomiczny, który będzie miał własne ogrzewanie i pomieści około 70- 80 osób. Dla wygody turystów będą również przeniesione toalety do ciągu pomieszczeń stajni i wozowni, gdyż obecnie toalety są przed bramą zamku i pozostawiają wiele do życzenia. Na terenie zamku Ogrodzienieckiego do tej pory istniała mała scena, która nie jest w stanie pomieścić dużej ilości osób, a całe zaplecze, gdzie artyści mogli przebierać się jest specjalnie budowane obok sceny, czyli pełni funkcję tylko na czas koncertów. Scena ta obecnie jest drewniana i tak też pozostanie, mając na uwadze plany Spółki, jednak z pewnymi zmianami co do wielkości sceny oraz zaplecza dla gości. Cała scena będzie niedaleko stajni i wozowni, doskonale się komponując z ich drewnianą architekturą, natomiast całe zaplecze będzie znajdować „pod ziemią”. Zmiany mają także dotyczyć baszty bramnej, po której są pozostałości. Za bramą po lewej stronie w dobudowanym pomieszczeniu jest kasa biletowa, którą w przyszłości Spółka „Zamek” chce przenieść na prawą stronę, tak aby znajdowała się ona pod nasypem ziemnym, a więc bilety będzie się kupowało w wieży.

Sama kasa biletowa nie będzie widoczna zza murów bramy. Wzdłuż wieży bramnej będzie znajdował się ciąg punktów gastronomiczno- usługowych, o których była mowa już wcześniej, tak, aby turysta miał pod ręką wszystkie miejsca, z których chciałby skorzystać po zwiedzaniu. Całość zmian wiąże się tylko z nadbudową dotychczasowych pozostałości, ze względu na ochronę zabytków.

Ważną kwestią jest także planowana rozbudowa Karczmy Rycerskiej. Karczma ta znajduje się w dawnych zamkowych spichlerzach przy centralnym punkcie zamku - dziedzińcu, zwanym Pańskim. Tworzą ją trzy przechodnie sale: barowa, kominkowa, biesiadna. W przyszłości Spółka „Zamek” chce zaadaptować kuchnię na salę konferencyjną, która pomieści nawet 70 osób, natomiast wiąże się to także z nadaniem funkcji kuchni zamkowej, tak, aby pomieściła ok. 100 osób. W planach, które Spółka „Zamek” dała do zaakceptowania przez konserwatorów. Plany te mają na celu stworzenie takiego miejsca, które stanie się centrum konferencyjnym, tak, by odbywały się w nim eventy szkoleniowe, sympozja, szkolenia czy warsztaty. Cała karczma ma być drewniano- szklana, a więc będzie idealnie pasować do całej zabudowy, od strony bramy, ale także będzie się odznaczać mając na uwadze całą bryłę zamku. Jeśli chodzi natomiast o dziedziniec Pański, gdzie obecnie jest pełno stoisk z różnymi pamiątkami, czasem nawet niezwiązanymi bezpośrednio z okolicą czy zamkiem, to w projekcie jest zmiana, aby sklepiki te przenieść do stajni i wozowni, natomiast wokół dziedzińca zostaną tylko stoiska, które ewentualnie będą oferować produkty wyrobu rzemieślniczego.

W związku z zabytkowym charakterem zamku ogrodzienieckiego w Podzamczu, który objęty jest wpisem do rejestru zabytków, wszelkie roboty remontowo-budowlane, jak wspomniał dyrektor zamku, będą wykonywane ze szczególną starannością i wrażliwością estetyczną, zgodnie z przepisami techniczno-budowlanymi, obowiązującymi Polskimi Normami oraz zasadami wiedzy technicznej, ale także pod nadzorem osób posiadających odpowiednie przygotowanie zawodowe. Całość inwestycji znacząco wpłynie na poprawę stanu technicznego i walory estetyczne obiektu uznanego za dobro kultury.

Jeśli chodzi o atrakcje, które Spółka „Zamek” oferuje, była już mowa o tym, w trzecim rozdziale, jednak poruszając kwestię przyszłości, spółka ma do zaoferowania dużo więcej. Już w obecnym roku 2011 ofertę swoją poszerzyli włączając do programu imprez takie imprezy jak: Napoleon rusza na Moskwę czy spektakl „Zemsta”. Poza tym w swej ofercie znajdzie się więcej imprez, które są

związane z zamkiem, jego historią: pokazy, turnieje rycerskie. Zostanie również rozszerzona oferta dla firm, które będą chciały zorganizować imprezę dla swoich pracowników. Spółka „Zamek” oprócz pieczenia świniaka czy dzika, tańców, które były do tej pory, będzie dawała możliwość zorganizowania strzelania z łuków, władania mieczem. Kolejnym pomysłem są także atrakcje mniej militarne: warsztat garncarski, nauka tańca dawnego, a na koniec biesiada w strojach z epoki poprzedzona prezentacją historyczną i dużo więcej.

Zakończenie

Turystyka kulturowa odgrywa w ostatnich czasach coraz większe znaczenie, jest silnie powiązana z rozwojem lokalnym. Planując jej rozwój trzeba pamiętać o ewentualnych niebezpieczeństwach, ponieważ dziedzictwo kulturowe, zwłaszcza w swoich niematerialnych przejawach, jest bardzo wrażliwe na jakąkolwiek niepotrzebną ingerencję człowieka. Decydując się na sprzedaż produktu turystyki kulturowej należy je potraktować jak każdy inny zasób nieodnawialny i starać się poprzez umiejętne zarządzanie nie dopuścić do jego nadmiernej eksploatacji. Ogólnie można stwierdzić, że powiązanie turystyki kulturowej z rozwojem lokalnym jest bardziej oczywiste niż przyrodniczej, a za podstawowe komponenty produktu turystyki kulturowej uważa się cztery elementy: miejsce zamieszkania danej społeczności, dziedzictwo, historię, rzemiosło i religię.

Zamek Ogrodzieniec w Gminie Ogrodzieniec jest charakterystycznym obiektem w gminie, a także najważniejszym jej zabytkiem. Ruch turystyczny na terenie Zamku systematycznie z roku na rok wzrasta. Ogrodzieniec zachwyca pięknym krajobrazu, ale również pięknem zabytków. Ogrodzieniec posiada bogatą przeszłość historyczną, czego śladem są zabytkowe kościoły, dworki, pałace, grody, a przede wszystkim ruiny Zamku Ogrodzienieckiego. Ogrodzieniec może konkurować w regionie śląskim o miano „atrakcji turystycznej”. Szansą na zaistnienie Ogrodzieńca na rynku turystycznym jest promocja jego niepowtarzalnych predyspozycji do uprawiania wielu form turystyki. To teren, który zaspokoi potrzeby zarówno turysty aktywnego, jak i poszukującego ciszy i odpoczynku. Jest odpowiedzią na zmęczenie społeczeństwa turystyką masową.

Zamek Ogrodzieniec stał się na przestrzeni lat nie tylko miejscem, które odwiedzają turyści, ale stał się główną atrakcją Gminy Ogrodzieniec. To właśnie ten obiekt jest najbardziej charakterystycznym zabytkiem w Gminie Ogrodzieniec, mimo, że w 2009 roku Gmina weszła w posiadanie nowej atrakcji turystycznej, którą jest Gród na Górze Birów. Ruch turystyczny na Zamku Ogrodzienieckim jest 9 krotnie większy niż w Grodzie na Górze Birów. Sezonowość ruchu turystycznego na Zamku Ogrodzienieckim pokazuje, że miesiące od maja do sierpnia są miesiącami najbardziej obleganymi pod względem ilości turystów. Biorąc pod uwagę lata 2006 – 2009 miesiące te stanowią ok. 75% rocznego ruchu turystycznego. Najmniej turystów od 2006 – 2009 roku przypadało na miesiące od stycznia do

kwietnia, ok. 9 %. Najwięcej turystów kupowało bilety na sam Zamek, nie wykupując opcji w pakiecie. Liczba biletów ulgowych na Zamek stanowiła 60% ogólnej liczby sprzedanych biletów w latach 2006 – 2009. Dominującym ruchem na Zamku Ogrodzienieckim jest ruch tranzytowy, czyli większość turystów odwiedzających Zamek zwiedza go przejazdem.

Zamek Ogrodzieniecki leży na Szlaku Warowni Jurajskich, na którym oprócz niego leży jeszcze kilkanaście innych zamków. Ilość turystów odwiedzających Zamek stale rośnie, co potwierdza znaczenie miejsc historycznych, świadczących o dziedzictwie kulturowym. Głównym motywem, dla którego turyści przyjeżdżają na Zamek są imprezy kulturalne, natomiast największą wadą jest brak informacji turystycznej na Zamku oraz wysokie ceny biletów, które nie obejmują oglądania wystaw na Zamku. Za wystawy pobierana jest dodatkowa opłata.

Jeśli chodzi o zagospodarowanie turystyczne Gminy Ogrodzieniec to większość bazy noclegowej ma charakter sezonowy. Gmina Ogrodzieniec dysponuje 30 obiektami noclegowymi. Jest to gmina, w której najwięcej obiektów noclegowych to gospodarstwa agroturystyczne, których jest 22, czyli więcej niż połowę ogólnej liczby obiektów noclegowych. Należy zwrócić jednak uwagę na to, iż większość kwater w Gminie Ogrodzieniec nie wymaga zarejestrowania, czyli są to kwatery, których liczba miejsc nie przekracza pięciu miejsc noclegowych.

Baza gastronomiczna w obrębie Zamku jest niewystarczająca. Najwięcej punktów gastronomicznych znajduje się na Podzamczu i są punkty sezonowe, głównie bary. Są to miejsca dla nie wymagających turystów. Podzamcze posiada także dwie mniejsze restauracje.

Perspektywy rozwoju Zamku określiła Spółka „Zamek” wraz z Urzędem Miasta i Gminy Ogrodzieniec. Jest to przede wszystkim rewitalizacja związana z odbudową stajni i wozowni oraz trasy turystycznej zwiedzania Zamku. Plany te już są powoli realizowane, jednak największym problemem jest kwestia finansowania całej inwestycji, która jest bardzo kosztowna, a także czasochłonna.

Gmina Ogrodzieniec to skarbnica cennych zabytków historii, z których największą perłą są niewątpliwie ruiny XIV w. Zamku Ogrodzienieckiego w Podzamczu. Ruiny Zamku Ogrodzienieckiego należą do największych i najbardziej malowniczo położonych wśród ostańców najwyższego wzniesienia Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej.

Bibliografia:

Literatura

1. Alejziak W, Turystyka w obliczu wyzwań XXI w, Albis, Kraków 2000
2. Antoniewicz M, Zamki na Wyżynie Krakowsko- Częstochowskiej- Geneza- Funkcje-Konteksty, Wyd. Szumacher, 1998
3. Apel P, Zamki i warownie Jury Krakowsko-Częstochowskiej, Agencja Reklamowo- Wydawnicza OMEGA, Bydgoszcz 1999
4. Bieńczyk G, Krajoznawstwo i jego związki z turystyką, WSE, Warszawa 2003
6. Bieńczyk G, T. Łobożewicz, Podstawy turystyki, wyd. Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Warszawie, Warszawa 2001
7. Bogdanowski J, Architektura obronna w krajobrazie Polski, PWN, Warszawa- Kraków 2002
8. Bogdanowski J, Sztuka obronna, Zarząd Zespołu Jurajskich Parków Narodowych, Kraków 1993
9. Borne H, Doliński A, Organizacja turystyki, wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1998
10. Borkowski J, Orle Gniazda Jury Krakowsko Częstochowskiej, Videograf II, Katowice 1996
11. Dziedzictwo kulturowe, atrakcje przyrodnicze i gospodarka jako czynniki wpływające na ruch turystyczny, w: Uwarunkowania rozwoju turystyki związanej z obszarami wiejskimi, pod red. J. Bergiera, B. Sawickiego, PWSZ, Biała Podlaska 2005
11. Gaworecki W.W, Turystyka, PWE, Warszawa 2007
12. Gospodarka turystyczna, pod red. A. Panasiuk, wyd. PWN, Warszawa 2008
13. Górski U. J, Zamek Ogrodzieniec w Podzamczu i okolica, Sosnowiec 1993
14. Gravett Ch, Zamki, Arkady, Warszawa 1996
15. Gruszecki A, Zamek w Ogrodzieńcu, Krajowa Agencja Wydawnicza, Katowice 1993
16. Guerquin B, Zamki w Polsce, Arkady, Warszawa 1984
18. Jakubowski R, Szlakami Krainy Orlich Gniazd, wyd. MUZA SA, Warszawa 2006

19. Janusiewicz A, Zasoby dziedzictwa kulturowego i historycznego jako wartości turystyczne, Instytut Turystyki, Warszawa 2000
21. Jędrzyak T, Turystyka kulturowa, PWE, Warszawa 2008
22. Jurasz T, Zamki i ich tajemnice, Iskry, Warszawa 1972
23. Kajzer L, Zamki i społeczeństwo : przemiany architektury i budownictwa obronnego w Polsce w X-XVIII wieku, Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1993
24. Kołodziejski S, Problematyka badań średniowiecznych zamków na Jurze” w „Człowiek i środowisko naturalne Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, Dąbrowa Górnicza 1995
25. Kołodziejczyk A, Rola elementów kultury w turystyce, Instytut Turystyki, Warszawa 1979
26. Kompendium pilota wycieczek, pod red. Z. Kruczek, Proksenia, Kraków 2007
27. Kompendium wiedzy o turystyce, pod red. G. Gołębski, PWN, Warszawa-Poznań 2002
28. Kornak A, Ekonomia turystyki, PWN, Warszawa 1979
29. Kowalczyk a, Geografia turystyki, PWN, Warszawa 2001
30. Kowalczyk M. A, Jura Krakowsko- Częstochowska z legendą wśród Orlich Gniazd, wyd. Bezdroża, Kraków 2005
31. Kozłowski M, Wernichowska B, Duchy polskie-czyli krotki przewodnik po nawiedzonych zamkach, dworach i pałacach, wyd. PTTK „KRAJ”, Warszawa 1985
32. Krajewski, R. Kubiszyn, Orle Gniazda i Warownie Jurajskie, Orla Baszta, Warszawa 1997
33. Kruczek Z, Polska. Geografia atrakcji turystycznych, Proksenia, Kraków 2005
34. Kultura i turystyka- razem czy oddzielnie, pod red. A. Stasiaka, WSTH, Łódź 2007
35. Kurek W, Turystyka, PWN, Warszawa 2008
36. Lijewski T, Mikułowski B, Wyrzykowski J, Geografia turystyki Polski, PWE, Warszawa 2002
37. Mazur E, Geografia turystyczna, wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005

38. Obsługa ruchu turystycznego, pod red. Z. Kruczek, Proksenia, Kraków 2009
39. Panasiuk A, Ekonomia turystyki, PWN, Warszawa 2007
40. Piskadło A, Grody, zamki, fortece, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1977
43. Pleszyniak J, Zamek Ogrodzieniec. Historia, zwiedzanie, okolice, Alatus, Katowice 2005
44. Pleszyniak J, Jurajskie niespodzianki, wyd. Alatus, Katowice 2008
45. Poleski M, Zamek Ogrodzieniec na tle najbliższej okolicy i jego przeszłość i stan obecny, Czcionkami A. Pęczalskiego i K. Marszałkowskiego. Warszawa 1913
46. Płocka J, Wybrane zagadnienia z zagospodarowania turystycznego ,cz. I i II, Biblioteka CKU, Toruń 2006.
47. Przeclawski K, Człowiek a turystyka- zarys socjologii turystyki, Albis, Kraków 1996
48. Przeclawski K, Humanistyczne podstawy turystyki, Instytut Turystyki, Warszawa 1986
49. Regionalne aspekty rozwoju turystyki, pod red. G. Gołębski, PWN, Warszawa- Poznań 1999
50. Rogiński R, Zamki i twierdze w Polsce, Instytut Wydawnictwa Związków Zawodowych, Warszawa 1990
51. Różycki P, Zarys wiedzy o turystyce, Proksenia, Kraków 2006
52. Sypek R , Zamki i obiekty warowne Jury Krakowsko- Częstochowskiej, Agencja Wydawnicza "Cinderella Books, Warszawa 2000
53. Śliwa Z, Duchy polskie : przewodnik po miejscach niezwykłych, Wydaw. Podsiedlik-Raniowski i Spółka, Poznań 1999.
54. Turystyka i dziedzictwo kulturowe, pod red. A. Kawalko, S. Pastuszka, WSZiA, Zamość 2000
55. Turystyka kulturowa: spojrzenie geograficzne, pod red. A. Kowalczyk, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych UW Redakcja Wydawnictw, Warszawa 2008
56. W cieniu zameczyska Bonerów, pod. red J. Patryki, wyd. Sesji Popularno Naukowej, Ojców 2006
57. Wybrane aspekty obsługi ruchu turystycznego, pod red. B. Meyer, wyd. Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2004

58. Zinkow J, Podania i legendy szlaku jurajskiego, wyd. C.O.I.T, Częstochowa 1986
59. Zinkow J, Orle Gniazda i krajobrazy Jurajskie, wyd. Sport i Turystyka, Warszawa 1977
60. Żerański M, Jura Krakowsko-Częstochowska : przewodnik, Agencja TD, Białystok 2000

Źródła niepublikowane:

1. Bożena Kołodziej- Pawłowska, Góra Birów w Podzamczu, na podstawie materiałów Zespołu Badań Konserwatorskich Archeologia&Architektura &Historia pod kierownictwem Błażeja Muzolfa oraz materiałów Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego- dyrektora Marka Brody i Grażyny Morcinek- Kalita, wyd. Urząd Miasta i Gminy w Ogrodzieńcu, Ogrodzieniec 2009
2. B. Kołodziej- Pawłowska, Folder Ogrodzieniec- Miasto i Gmina, wyd. Urząd Miasta i Gminy Ogrodzieniec
3. Kołodziejski S ,Problematyka badań średniowiecznych zamków na Jurze, w Człowiek i środowisko naturalne Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, Dąbrowa Górnicza 1995
4. Tomasz Labocha, Bożena Kołodziej, Unikalna flora i fauna gminy Ogrodzieniec, wyd. Urząd Miasta i Gminy Ogrodzieniec
5. Folder „Szlak Maryjny”– międzynarodowa trasa pielgrzymkowa Częstochowa- Mariaszell na odcinku LGD „Perła Jury”
6. Kalendarze imprez Zamku Ogrodzienieckiego, Spółka „Zamek”

Czasopisma:

1. Gazeta Ogrodzieniecka, Nr 2/02/2010 (181)
2. Gazeta Ogrodzieniecka, Nr 6-7/2009 (175)
3. Gazeta Ogrodzieniecka, Nr 1/2009 (171)
4. Gazeta Ogrodzieniecka, sierpień nr 8 /2008

Akty normatywne:

1. Plan Rozwoju Lokalnego Miasta i Gminy Ogrodzieniec, Nr XXXVIII/332/2005 Rady Miejskiej w Ogrodzieńcu z dnia 26 września 2005r
2. Dz.U. nr 55 z dn. 4.06.01r- obwieszczenie Ministra Gospodarki z dn. 21.03.2001r w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Ustawy o usługach turystycznych
3. Strategia Rozwoju Turystyki w Powiecie Zawierciańskim, Starostwo Powiatowe w Zawierciu 2004

Źródła internetowe:

1. <http://www.ogrodzieniec.pl/index1.php?go=aktualnosci&show=667>
2. <http://www.czarnypies.pl/legenda.html>
3. http://www.zamek-ogrodzieniec.pl/kategorie/o_firmie
4. <http://www.parafia.ogrodzieniec.pl>
5. <http://www.ogrodzieniec.pl>
6. <http://www.zamek-ogrodzieniec.pl/kategorie/kalendarz>
7. <http://www.stat.gov.pl/gus>
8. <http://www.gorabiorow.pl>

Spis tabel:

1. Rodzaje turystyki s. 11
2. Podział ruchu turystycznego ze względu na cel wyjazdu i długość trwania pobytu s. 14
3. Liczba mieszkańców Gminy Ogrodzieniec w latach 2006-2009 s. 42
4. Dynamika ludności Miasta Ogrodzieniec w latach 2006-2009 s. 43
5. Liczba urodzeń, zgonów i przyrost naturalny Gminy Ogrodzieniec w latach 2006-2009 s. 45
6. Liczba zameldowań, liczba wymeldowań w ruchu wewnętrznym oraz saldo migracji w Gminie Ogrodzieniec w latach 2006-2009 s. 47
7. Liczba zawartych małżeństw w Gminie Ogrodzieniec w latach 2006-2009 s. 48
8. Obiekty turystyczne na terenie Gminy Ogrodzieniec s. 59-62
9. Ilość stałych obiektów gastronomicznych na terenie Gminy Ogrodzieniec s. 65
10. Rodzaje i cennik biletów w 2010 roku s. 84
11. Sezonowość ruchu turystycznego w latach 2006-2009 s. 103
12. Dynamika turystów Zamku Ogrodzienieckiego w latach 2006 - 2009 s. 104
13. Liczba sprzedanych biletów w latach 2006 – 2009 według biletów ulgowych i normalnych s. 106
14. Struktura sprzedanych biletów w 2009 roku s. 108

Spis rysunków:

1. Podział administracyjny powiatu zawierciańskiego s. 33
2. Mapa Gminy Ogrodzieniec s. 39
3. Liczba ludności w Gminie Ogrodzieniec w latach 2006-2009 s. 44
4. Liczba ludności przypadająca na 1 km² w latach 2006-2009 s. 44
5. Liczba urodzeń, zgonów i przyrost naturalny w latach 2006-2009 s. 46
6. Liczba małżeństw zawartych w latach 2006- 2009 s. 48
7. Źródła rzeki Centuria s. 51
8. Ruiny „Prochowni” i ruiny Strażnicy w Ryczowie s. 52

9. Sanktuarium Matki Bożej Skałkowej s. 54
10. Dworek w Gieble s. 55
11. Ruiny Zamku w Ogrodzieńcu s. 68
12. Rekonstrukcja Zamku w Ogrodzieńcu s. 70
13. Tablica pamiątkowa na Zamku s. 74
14. Plan Przedzamcza s. 81
15. Plan Zamku Głównego s. 83
16. Góra Birów s. 86
17. Gród na Górze Birów s. 88
18. Rekonstrukcja Grodu na Górze Birów s. 92
19. Walki rycerzy na Zamku s. 96
20. Pokazy walk z użyciem broni palnej s. 97
21. Widok od północy z dekoracjami do „Zemsty” A. Wajdy s. 101
22. Zmiany w ruchu turystycznym w latach 2006-2009 w ujęciu miesięcznym s. 105
23. Ilość sprzedanych biletów na Zamku Ogrodzienieckim i Grodzie na Górze Birów s. 107
24. Natężenie ruchu turystycznego w Grodzie na Górze Birów w 2009 roku s. 109
25. Struktura pod względem płci s. 110
26. Struktura turystów ze względu na wiek s. 110
27. Struktura pod względem miejsca zamieszkania s. 111
28. Struktura pod względem pochodzenia turysty krajowego s. 112
29. Struktura pod względem wykształcenia respondentów s. 112
30. Odpowiedzi na pytanie skąd czerpie turysta informacje na temat Zamku Ogrodzienieckiego s. 114
31. Częstotliwość odwiedzania Zamku Ogrodzienieckiego s. 115
32. Długość pobytu w Ogrodzieńcu s. 115
33. Motywy przyjazdu na Zamek Ogrodzieniecki s. 116
34. Najbardziej interesujące imprezy odbywające się na Zamku Ogrodzienieckim s. 117
35. Ocena jakości przestrzeni turystycznej Zamku Ogrodzienieckiego s. 119
36. Ponowne odwiedzenie zamku przez turystów s. 120

- 37. Osoby towarzyszące turystom w zwiedzaniu Zamku Ogrodzienieckiego s. 123
- 38. Rekonstrukcja Zamku w Rabsztynie s. 123
- 39. Zamek Wawel s. 124
- 40. Miniatura Zamku w Ojcowie s. 124
- 41. Rekonstrukcja Zamku Ogrodzienieckiego s. 125
- 42. Makieta Zamku Ogrodzienieckiego s. 125

Załącznik nr. 1. Ankieta

Ankieta

Szanowny turysto!

Prosimy o wypełnienie anonimowej ankiety składającej się z kilku pytań dotyczących Was oraz Wszystkich wrażeń z pobytu na Zamku Ogrodzienieckim. Uzupełniony formularz prosimy oddać w jednym z punktów kasowych na terenie zamku/kasa główna, sala tortur, wystawa/lub w Karczmie Rycerskiej

1. SKĄD PAN/PANI CZEPIE INFORMACJE O ZAMKU OGRODZIENIECKIM I JEGO OFERCIE TURYSTYCZNEJ?

Prosimy wybrać odpowiedź.

Lp.	Źródło informacji	TAK	NIE	UWAGI
1	ośrodki informacji turystycznej			
2	biura podróży i agencje turystyczne			
3	media/prasa, radio, telewizja			
4	internet			
5	informacja od krewnych i znajomych			
6	targi turystyczne			
7	materiały informacyjne, ulotki, plakaty			
8	inne, jakie?			

2. CZY BYŁ PAN/PANI WCZEŚNIEJ NA ZAMKU CZY TO PIERWSZA WIZYTA?

Prosimy zakreślić odpowiedź.

- a) nie, nie byłem b) tak, jeden raz c) tak, wiele razy

3. NA JAK DŁUGO PRZYJECHAŁ PAN/PANI DO OGRODZIENIA?

Prosimy zakreślić odpowiedź.

- a) jestem przejazdem d) na kilka dni (od 3 do 7 dni)
b) na jeden dzień e) dłużej niż tydzień
c) na weekend

4. CO PANA/PANIĄ ZACHĘCIŁO DO PRZYJAZDU NA ZAMEK?

Proszę zaznaczyć.

Lp.		TAK	NIE	UWAGI
1	chęć zobaczenia zamku			
2	jedna z imprez tu organizowanych			
3	jedna z atrakcji(pokazy rycerskie, wieczór z duchami, kino letnie)			
4	lubię tu przyjeżdżać			
5	jestem tu przypadkiem, przejazdem			
6	inne, jakie?			

5. KTÓRE Z IMPREZ ODBYWAJĄCYCH SIĘ NA ZAMKU OGRODZIENIECKIM WYDAJĄ SIĘ PANI/PANI INTERESUJĄCE I CHCIELIBYŚCIE W NICH UCZESTNICZYCH? Proszę zaznaczyć.

Lp.	Nazwa imprezy	TAK	NIE
1	Viva Italia - degustacje włoskich przysmaków, włoskie standardy muzyczne		
2	Najazd Barbarzyńców - Wikingowie i Słowianie, festyn wczesnego średniowiecza		
3	Ave Roma - festyn historyczny prezentujący kulturę i obyczajowość starożytnego Rzymu		
4	Monte Cassino - II edycja imprezy inscenizującej fragment II wojny światowej		
5	Jurajskie Specjały – impreza kulinarno folklorystyczna, degustacje i konkursy kulinarne		
6	Szwedzi na zamku – festyn historyczny, XVII wieczna Rzeczpospolita Szlachecka		
7	Reaggenocka pod Czubatą – koncert: Konopiansi, Ziggy Piggy, Cała Góra Barwników, DAAB		
8	Turniej Rycerski – konkurencje turniejowe, bitwa o zamek, pokazy konne		
9	Soundtropolis – nocny koncert muzyki elektronicznej		
10	Strasznie Śmieszny Zamek – ogrodzienieckie spotkania kabaretowe: Paraniennormalni, DNO, Limo		
11	Święto Gminy Ogrodzieniec – festyn rodzinny na zakończenie lata, program dla dzieci, koncerty zespołów Chrząszcze, Haratacze, PIERSI i Paweł Kukiz, pokaz ogni sztucznych		

6. JAK PAN/PANI OCENIA OFERTĘ ZAMKU, POZIOM USŁUG ŚWIADCZONYCH NA JEGO TERENIE I W SAMEJ MIEJSCOWOŚCI – PODZAMCZE ORAZ INFRASTRUKTURĘ TURYSTYCZNĄ?

Proszę zakreślić właściwe okienko.

Lp.	Nazwa imprezy	Bardzo dobrze	Raczej dobrze	Raczej źle	Bardzo źle	Nie mam zdania
1	Imprezy - zamek					
2	Katownia Sala Tortur - zamek					
3	Muzeum Zamkowe - zamek					
4	Wystawa „Theatrum Mulierum” - zamek					
5	Karczma rycerska - zamek					
6	Poziom cenowy - zamek					
7	Sanitariaty, toalety - zamek					
8	Czystość i porządek - zamek					
9	Kultura osobista i kompetencje obsługi - zamek					
10	Gastronomia, jakość i dostępność - zamek					
11	Poziom cenowy - Podzamcze					
12	Sanitariaty, toalety - Podzamcze					
13	Parkingi - Podzamcze					
14	Informacja turystyczna - Podzamcze					
15	Czystość i porządek - Podzamcze					
16	Stosunek mieszkańców do turystów - Podzamcze					
17	Gastronomia (jakość i dostępność)- Podzamcze					
18	Zakwaterowanie (jakość i dostępność) - Podzamcze					

7. CZY PLANUJE PAN/PANI PONOWNIE ODWIEDZIĆ ZAMEK?

Proszę zakreślić odpowiedź.

a) tak, jeszcze w tym tygodniu	c) raczej nie
b) tak, w przyszłych latach	d) nie wiem

8. KTO TOWARZYSZY PANU/PANI W PODRÓŻY?

Proszę zakreślić odpowiedź.

a) nikt	c) rodzina
b) jestem z wycieczką	d) przyjaciele

METRYCZKA

Województwo..... Miasto/wieś (niepotrzebne skreślić)

Kategoria wiekowa:

1) do 25 lat 2) 26-35 lat 3) 36-50 lat 4) 51-60 lat 5)ponad 60 lat

Wykształcenie:

a)podstawowe b) średnie c)wyższe

Płeć:

Kobieta/mężczyzna
(niepotrzebne skreślić)

UWAGI:

DZIĘKUJEMY ZA WYPEŁNIENIE ANKIETY